

BR. 43)

**OBAVEŠTENJE NEMACKOG DRŽAVNOG SEKRETARA OD
5. MAJA 1941. MINISTARSTVU SPOLJNIH POSLOVA DA NE-
MAČKI VOJNI KOMANDANT U NEGOTINU NIJE DOZVOLIO
BUGARSKIM JEDINICAMA DA POSEDNU TAJ REJON'**

Berlin, 5. maj 1941.

St. S² br. 304

Bugarski poslanik mi je danas saopštio da bugarska vojska, kao što je poznato, ima pravo da opet zaposedne male delove državne teritorije na zapadnoj bugarskoj granici, koje je Bugarska i izgubila ugovorom u Nejiu.³ U Caribrodu⁴ i Bosiljgradu je to sprovedeno bez smetnji. Bugarska vojska treba isto tako da zaposedne i sasvim malo granično područje koje se nalazi najsevernije (vidi priloženu kartu).⁵ Međutim, vojni komandant u Negotinu se je tome usprotivio i nije dozvolio Bugarima da pređu granicu. Poslanik moli da se vojnim komandama, a naročito onoj u Negotinu, pošalje direktiva da Bugari imaju pravo da uđu u navedeni prostor. Poslanik mi je tom prilikom pokazao na većoj geografskoj karti da je reč o tome da se na svim mestima bugarska granična linija pomeri do vododelnice koju su Jugosloveni, iz vojnih razloga, prekoračili svojevremeno (u Nejiu) prema istoku.

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-120, r. 200, s. 153214.

² Staatsekretär (državni sekretar)

³ Nejski ugovor je potpisan 27. septembra 1919. u Neji-sir-Senu (iNeully-sur-Seine), u blizini Pariza, između savezničkih sila i država koje su im se pridružile, s jedne strane, i Bugarske, s druge strane. Ovim ugovorom, koji je stupio na snagu 9. avgusta 1920, okončano je ratno stanje između Bugarske i Srbije. Ugovor je imao 13 poglavlja sa 291 članom. Jedna od klauzula tog ugovora odnosila se na zapadnu granicu Bugarske prema Kraljevini SHS, a bila je u skladu sa Bukureškim mirom od 10. avgusta 1913. Tada su jedino ispravljene granice u oblasti Strumioe, Bosiljgrada i Dimitrovgrada, i to u korist Kraljevine SHS. Ona je tada dobila 2566 km² nove teritorije (Vojna enciklopedija, Beograd, 1964, sveska 6, str. 151—152).

⁴ Sada: Dimitrovgrad.

⁵ Redakcija nije našla tu kartu.

Odgovorio sam poslaniku da mi je poznato da bugarskoj vojsci treba da budu prepuštena samo prva dva navedena područja,⁶ ali da ću se ipak za tu stvar zauzeti.⁷

Pot. Vajczeker⁸

Gospodinu R. A. M.⁹
Gospodinu U. St. S. Pol.¹⁰
Gospodinu Dg. Pol."
Gospodinu poslaniku Riteru
Gospodinu U. St. S. Recht¹²

BR. 44

**ZAHTEV OPUNOMOĆENIKA MINISTARSTVA SPOLJNIH
POSLOVA U SRBIJI OD 5. MAJA 1941. MINISTARSTVU
SPOLJNIH POSLOVA DA ZEMUN SA OKOLINOM OSTANE U
SASTAVU SRBIJE'**

Telegram
(Geh. Ch. V.)²

Beograd, 5. maj 1941.

Prijem: 5. maj 1941, 20,05 časova

Br.'126 od 5. 5.

U vezi s telegramom od 24. br. 48.³

+) kod Pol. I. M⁴

⁴ Vidi dok. br. 5 i 35.

⁷ U vezi s tim, Vrhovna komanda Vermahta je 6. juna 1941. obavestila svoje potčinjene komande:

»Prema saopštenju Ministarstva inostranih poslova Bugarske treba, prema ugovoru u Nejiu, da ponovo zadrži zemljišni pojas istočno od reke Timoka. Nova bugarska granica proteže se uzduž istočne obale Timoka od ušća u Dunav do zapadno od Halova, a od ove tačke prema jugoistoku do dosadašnje jugoslovensko-bugarske granice.

Odobrava se posedanje ove oblasti od strane bugarskih trupa. Sve ostalo Oko predaje teritorije regulisaće Komanda kopnene vojske« (AVII NAV-T-77, r. 614, s. 1801227-«).

⁸ Emest Vajczeker (Ernest Weizsäcker)

⁹ Reichsaussenminister (ministar spoljnih poslova)

¹⁰ Unterstaatesekretär, politische Abteilung (državni podsekretar, političko odeljenje)

¹¹ Dirigent der politische Abteilung (pomoćnik načelnika političkog odeljenja).

¹² Unterstaatsekretär Recht (državni podsekretar za pravo) .

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-120, r. 200, s. 153215-6.

² Geheim Chiffrierverfahren (poverljivo, šifrovano)

³ Taj telegram redakcija nije našla.

⁴ Politische (Abteilung des) Innenministeriums (političko odeljenje Ministarstva unutrašnjih poslova)

I. Vojnoupravni komandant se je otprilike pre 8 dana zauzeo energično kod OKH da Zemun ostane privremeno u sastavu područja pod vojnoupravnim komandantom u Srbiji,⁵ ali do sada još nije dobio rešenje.

U prilog zadržavanja Zemuna sa bližom okolinom u sastavu Srbije govore:

- 1.) Važni vojni razlozi (avioni).
- 2.) Osiguranje saobraćaja (izgradnja mosta).
- 3.) Potrebe snabdevanja (zbog velike *oskudice namirnica* stanovništvo Beograda je upućeno na uvoz iz Zemuna i okoline).
- 4.) *Činjenica* da se kratkotalasna radio-stanica, koja je neophodno potrebna, *naročito* za propagandu među srpskim stanovništvom u inostranstvu i u prekomorskim krajevima, nalazi 2 km zapadno od Zemuna. Ta stanica, zbog oštećenja kablova, zasada doduše ne radi, ali se može brzo osposobiti.
- 5.) Osiguranje pouzdanog i brzog odvijanja vojnog i civilnog saobraćaja i brzog dopremanja propagandnog materijala (na primer, novine, brošure), što je moguće samo putem avionskog saobraćaja. Međutim, sa uspostavljanjem hrvatske vojne i carinske granice sigurno je da će u tom pogledu doći do teškoća.

II. Vojnoupravni komandant je dosada odbio da se postavi hrvatski gradonačelnik i da Hrvati preuzmu policiju,⁶ a isto tako nije dao saglasnost za formiranje hrvatskog bataljona. Ortskomandant u Zemunu je danas raspustio ustaše, pošto su vršili premetačine kod Nemaca u Francstalu, pri čemu je dolazilo do pljačke. S obzirom na ove događaje, vojnoupravni komandant je ponovo zamolio OKH da donese odluku.⁷

⁵ Detaljnije o statusu Zemuna s bližom okolinom vidi dok. br. 58, 91, 132, 137 i m

⁴ Dvadeset petog maja 1941. komesar Zemuna Beker (Becker) zvanično je objavio: »Danom 22. 5. 1941. postavljen sam, po naređenju nemačkog vojnoupravnog komandanta u Srbiji, za komesara grada i sreza Zemun. Time mi je podređena celokupna civilna uprava grada i sreza Zemuna, tj. isključivo policiji. Za upravnika policije postavljen je SS untersturmfirer Mankvart (Marquart). Moja naređenja i naređenja upravnika policije imaju se izvršavati. Moje službene prostorije nalaze se u magistratu Zemuna« (AVII, reg. br. 1/11, k. 50-A).

⁷ Vrhovna komanda Vermahta je 7. maja 1941, u saglasnosti s Ministarstvom spoljnih poslova, odlučila da grad Zemun ostaje u podničju vojnoupravnog komandanta u Srbiji, pod uslovom da se kasnije izvrši konačno razgraničenje. Razgraničenje gradskog područja Zemun regulisaće Komanda kopnene vojske u saglasnosti s nemačkim generalom u Zagrebu (AVII, NAV-T-77, r. 1295, s. 1014).

S moje strane molim također najhitnije za direktive. Skrećem pažnju da je za rešenje tog pitanja zainteresiran takođe rajhs-maršal.

Bender⁸

Izrađeno u 10 primeraka.

Od toga poslato:

⁸ Feliks Bender (Felix Benzler), opunomoćenik Ministarstva spoljnih poslova Rajha u okupiranoj Srbiji. Na tu dužnost Hitler ga je postavio 28. aprila 1941. Odluka glasi:

»1) Postavljam opunomoćenika Ministarstva spoljnih poslova kod vojnoupravnog komandanta u Srbiji. Njegovo službeno mesto nalazi se u Beogradu.

2) Opunomoćenik Ministarstva spoljnih poslova je nadležan da radi na svim pitanjima spoljopolitičkog karaktera koja će se javiti u Srbiji. Od posebne važnosti je njegov zadatak da spreči delatnost srpskih političkih elemenata štetnu po političke interese Trećeg Rajha.

3) Ukoliko pri sprovođenju zadataka opunomoćenika Ministarstva spoljnih poslova budu dodirnuti i vojna pitanja, tada opunomoćenik Ministarstva spoljnih poslova treba da radi u sporazumu s vojnoupravnim komandantom u Srbiji. Ako bi odlukama vojnih vlasti bili dodirnuti politički interesi, tada one treba da se donesu sporazumno sa opunomoćenikom Ministarstva spoljnih poslova« (AVII NAV-T-120, r. 200, s. 153205).

⁸ Zbog uštede u prostoru, redakcija je izostavila imena ustanova, vojnih komandi i po jedinaca kojima je telegram dostavljen.

BR. 45)

ZAPOVEST KOMANDE 11. ARMIJSKOG KORPUSA OD 5. MAJA 1941. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA PRIPREMU SMENJIVANJA OPERATIVNIH JEDINICA POSADNIM JEDINICAMA NA TERITORIJI SRBIJE¹

Prepis

KOMANDA HL. ARMIJSKOG KORPUSA K. H. Qu.,² 5. 5. 1941.
la, br. 115/41, str. pov. 20 primeraka
14. primerak

*Korpusna zapovest br.10
za pripremu smene³*

- 1.) *Za smenjivanje divizija XI AK* predviđeno je dovođenje sledećih divizija:
704. divizija, s E-transportom, prvo iskrcavanje zapadno od Beograda 7. 5 — 10. 5. 1941.
714. divizija* E-transportom, sa pravca Temišvar, 16—21. maja 1941. godine,
717. divizija,⁵ E-transportom, prvo iskrcavanje zapadno od Beograda u vremenu od 20—24. maja 1941. godine.
Prilog 1 i 2. — o E-transportu u pojedinostima vidi

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 1122, s. 9333207-12).

² Korpshauptquartier (štab korpusa ili korpusno komandno mesto)

³ O smenjivanju jedinica 11. AK divizijama 15. talasa u toku maja 1941. vidi opširnije dok. br. 42, 48 i 56; AVII, NAV-T-501, r. 245, s. 287-300, NAV-T-312, r. 1076, s. 9279849-80.

⁴ Ova divizija formirana je 1. maja 1941. u Pragu a njeno transportovanje na teritoriju Srbije otpočelo je 15. maja 1941., pod komandom general-majora Fridriha Štala (Friedrich Stahl). Divizija je u svom sastavu imala: 721. i 741 pp, 661 art. divizion, 714. četvu za vezu, 714. veterinarsku četvu, 714. inž. četvu, 714. vojnu polubolnicu, 714. pekarstvu polučetu, 714. mesarski vod, 714. auto i zaprežnu kolonu i 714. odelj. vojne pošte. Brojno stanje divizije u septembru 1941. je iznosilo: 188 oficira, 53 službenika, 990 podoficira i 5.827 vojnika. Opširnije o ovoj diviziji za vreme boravka na teritoriji Srbije u 1941. godini vidi AVII, NAV-T-315, r. 2258, s. 107-25, 146-51, 15867, 173489 i 220-39.

⁵ Ova divizija formirana je od li. do 14. taiaja 1941. u Bruku na Lajti (Bruck an der Leitha) a njeno transportovanje na teritoriju Srbije otpočelo je 15. maja 1941. pod komandom pukovnika Paula Hofmana (Hoffmann), koji je 1. juna 1941. unapređen u čin general-majora. Divizija je bila sledećeg sastava: 737. i 749. pp., 670. art. divizion i ostale jedinice (kao i 714. pd, samo što su nosile broj 717). Brojno stanje divizije u septembru 1941. je iznosilo: 262 oficira, 66 službenika, 1153 podoficira i 8.922 vojnika. Detaljnije o ovoj diviziji za vreme boravka na teritoriji Srbije u 1941. vidi AVII, NAV-T-315, r. 2262, s. 3-352.

prilog 1 i 2. 704, 714 i 717. divizija raspolažu samo sa po 2 pešadijska puka, 1 artiljerijskim divizionom i 1 četom za vezu, kao i službom za snabdevanje.

- 2.) a.) *pp Grosdojčland* se od 16—21. maja 1941. godine evakuše u okolinu zapadno od Beograda radi osveženja.

Redosled transportovanja:

I/pp G. D.⁶

II/pp G. D.

Pozadinska služba prvih delova

IV/pp G. D.

V/pp G. D.

III/pp G. D.

Štab puka

Ostali deo pozadinske službe

400. artd

- b.) *Transportovanje 60 (mot.) divizije* predviđeno je u vremenu od 17—27. maja 1941. godine.

- c.) O vremenu izvlačenja i . . . . . 4. brd i 294. div. pojedinosti . . . . .

»

- 3.) *Smenjuju se:*

a) *pp Grosdojčland* — smenjuje ga 1/183. divizije

b) 60. (mot.) div. — smenjuje je 704. pd.

Pri smeni predati sve dosadašnje korpusne naredbe koje je izdala k-da XI AK, kao i odgovarajuća posebna naređenja o snabdevanju i važnija naređenja.

Divizijama i štabovima koji vrše smenu detaljno ukazati i informisati o specifičnostima pojedinih rejonā.

Predati i tekuće stanje čišćenja od neprijatelja⁸ i stanje puteva.

60. (mot.) div. i pp G. D. ostaviće, sem toga, jednog svog oficira sa pomoćnim snagama u štabovima koji vrše

⁴ Grossdeutsahland Regiment (Grosdojčland puk — Velika Nemačka puk)

⁷ Rečenica je nejasna, jer je na tom mestu film oštećen. Svoje dotadanje operativno područje 294. pd je 3. juna 1941. predala Komandi 717. pd, sa sedištem štaba u Nišu; 4. brd je 6. juna 1941. predala svoje područje 714. pd, čije je sedište u Topoli (AVII, NAV-T-312, r. 1076, s. 9279849-80).

⁸ Reč je o akciji koju je 3. maja 1941. sprovela jedna kombinovana jedinica 11. AK (u sastavu te jedinice su bili delovi iz 294. pd i 4. brd). Akcija čišćenja je izvršena na području s. Propaštica (na putu Lebane — Priština). Tom prilikom ubijeno je 50 talaca i uhapšena su 253 taoca, a sela Propaštica i Niševce su zapaljena. Jedna ojačana četa iz gornjeg sastava je sličnu akciju izvela u blizini Raške, gde su bila ubijena dva nemačka vojnika. Delovi 60. pd su 10. maja 1941. u okolini Prijepolja naišli na jednu naoružanu grupu (stanovnika iz tog kraja, jačine Oko 30 ljudi, zarobili je i odmah streljali ili obesili. (Podrobnije o tome vidi AVII, NAV-T-312, r. 1076, s. 9279849-80).

smenu dok ovi ne izveste o svojoj punoj sposobnosti za rad.

Združene jedinice 5. *okllopne* divizije (14. pp bez I. bat., 1. četa 53. oki. lov.[ačkog] bat. i 11/116. art. p), koje se nalaze u 60. (mot.) div., ostaju zasada u svojim dosadašnjim rejonima, i po evakuaciji 60. (mot.) div. stavljaju se pod komandu 704. div. One će se, priključiti 5. okld, koja u vremenu od 31. maja do 6. juna 1941. godine prolazi ovuda iz Grčke.

Združene jedinice 60. (mot.) div., koje se nalaze u 5. okld, 120. pp (mot.) bez I. bat., 1. četa oki. lov. bat. i 1/160. artp, dovešće se kasnije 60. (mot.) div.

- 4.) Za pripremu smene razmeštaju se:
 a.) 714. divizija (bez 1 puka — vidi tačku 3 pod a) otprilike u dosadašnjem rejonu 4. brd;
 b.) 717. divizija u rejonu 294. div.

Prilog 3

- 5.) Preuzimanje novih rejona, prema prilogu 3, od strane 704, 714. i 717. divizije (saobrazno tač. 3) pripremiti tako da se izvrši bez smetnji. O vremenu preuzimanja komande narediće se kasnije. 60. (mot.) div. će o ovome pravovremeno podneti predlog komandi korpusa.
- 6.) 651. mž[injerijski] b[ataljon] (potčinjen vojnoj misiji u Rumuniji radi angažovanja na obezbeđenju Dunava, na odseku: ostrvo kod V. Gradišta — bugarska granica) evakuiše se, po naređenju, 10. maja 1941. godine. 4. brd. divizija preuzima od 5. maja 1941. godine u 18,00 časova obezbeđenje Dunava (važnih transporata za Nemačku) na ovom odseku u neposrednom sporazumu sa 651. inžb. (telegramom avizirano 4. brd).
- 7.) 9. okld (bez vozila na gusenicama) prebacuje se kopnenim maršem iz Grčke u okolinu Beča. .

Divizija maršuje, u vremenu od 5—12. maja 1941. godine, putem: Skoplje, Uroševac, Priština, Kos. Mitrovica, Raška, Kraljevo, Kragujevac, Beograd.

Rejoni razmeštaja: Priština — Kos. Mitrovica
 6—10. maja 1941. godine Kraljevo — južno od Kragujevca.
 7—11. maja 1941. godine

Predstraži 9. okld je ukazano da se, u vezi s rejonom razmeštaja, odnosno rejonom odmora, sporazume sa komandantom 513. pp (Kos. Mitrovica) i 514. pp (Kragujevac). 294. div. će snabdeti 9. okld pogonskim gorivom,

- a.) 513. pp iz trofejne rezerve u Prištini i Kos. Mitrovici (stara železnička stanica);

- b.) Komanda mesta Kraljevo (III/514. pp) iz trofejne rezerve u Kraljevu i, u sporazumu sa 60. (mot.) div., iz trofejne rezerve 3 km istočno od Požege (50 km severozapadno od Kraljeva a 14 km istočno od Užica). (Telegramom Ia br. 700/41 i br. 700/41, II deo, avizirano).⁹

Regulisanje saobraćaja za 9. okld izvršiće divizije u svojim rejonima u sporazumu sa 9. okld. Divizije će obezbediti komunikacije postavljanjem jasnih saobraćajnih znakova naselja na žutim tablicama sa crnim natpisima.

O obezbeđenju komunikacija postavljanjem saobraćajnih znakova postupiti prema odluci Komande 2. armije.

Ja ne želim da stanovnici u civilu nose oružje na hrvatskoj i bosanskoj teritoriji), kao i da drugi za održavanje mira budu naoružani. Gde se ovo dogodi, odmah oduzeti oružje.

O rezultatu izvestiti 9. maja 1941. godine.

- 9.) 132. i 183. div. (Sarajevo), koje se nalaze na teritoriji Hrvatske, verovatno će biti smenjene od strane 718. div. u vremenu od 15—30. maja 1941. godine.
- 10.) Buduća mesta štabova za 704. i 717. div., koje vrše smenu, određena su (Valjevo i Niška Banja). 714. div.: Smederevo.
- 11.) K. H. Qu ostaje u Vrnjačkoj Banji. 3 priloga.

Komandant korpusa¹⁰

REJONI ISTOVARA

A) 704. divizija (7—10. maja 1941)

Združena jedinica	Rejon razmeštaja	Rejon istovara	Primedba
I PP	Ljubovija —	Ruma	Prvo iskrcavanje neposredno zapadnije od Beograda, onda marš preko mosta Zemun — Beograd u okolinu južno od Beograda. Ponovno ukrcavanje oko Mladenovca.
Štab pp sa pukovljskim četama	Valjevo — šabac		
i. bat.	Užice	Užice	
li. bat.	oko Višegrada	Višegrad	
	oko Prijepolja	Vardište ili Priboj	
li. bat. štab div. sa div. jedinicama	oko Čačka	Čačak	
	oko Valjeva	Lajkovac, ukoliko je moguće Valjevo	

⁹ Telegrami nisu pronađeni.

¹⁰ Komandant 11. armijskog korpusa je tada bio general pešadije Joakim fon Korcflajš (Joachim von Kortzfleisch).

B) 714. divizija (16—21. maja 1941)

Združena jedinica	Rejon razmeštaja	Rejon istovara	Primedba
1 bat.	oko V. Kikinde	Žimolija (40 km zapadno od Temišvara)	
1 bat.	oko Zrenjanina (Petrovgrad)	pruga Zrenjain — Temišvar	
1 ibat. štab puka sa puk. četama	oko Vršca	oko Vršca	
Štab div. sa div. jedinicama	oko Pančeva	oko Pančeva	
Štab puka sa puk. četama	Smederevo — Lapovo — Palanka	oko Velike Plane	
1 bat.	Lapovo — Čuprija	Lapovo — Čuprija	
1 bat.	Požarevac	Požarevac	
1 bat.	Mladenovac	Mladenovac	
1 bat.	Zaječar	Zaječar	

C) 717. divizija (20—24. maja 1941)

Prvi istovar zapadno od Beograda. Onda marš preko savskog mosta Zemun — Beograd u okolinu južno od Beograda. Ovde ponovno ukrcavanje.

Štab div. sa div. jedinica-	oko Niša	Niš	
ma			
Štab puka sa puk. jedinica-	Kragujevac	Kragujevac	
ma	Kragujevac	Kragujevac	
II bat.	Kraljevo	neposredno severnije od Kraljeva	
1 bat.		Kruševac	
I bat.	Kruševac	Kruševac	
Štab puka sa puk. četama	Kos. Mitrovica	Kos. Mitrovica	preko Niša i Skoplja
1 bat.	Priština	Priština	preko Niša i Skoplja
1 bat.	Novi Pazar	Raška	preko Niša, Skoplja i Mitrovice
1 bat.	Prokuplje	Prokuplje	preko Niša

BR. 46

OBAVEŠTENJE OPUNOMOĆENIKA MINISTARSTVA SPOLJNIH POSLOVA BENCLERA OD 6. MAJA 1941. MINISTARSTVU SPOLJNIH POSLOVA RAJHA O PRESELJAVANJU SLOVENACA IZ JUŽNE ŠTAJERSKE I KRANJSKE U SRBIJU¹

Poverljivo

Telegram
(Geh. Ch. V.)

Beograd, 6. maj 1941.

Primljeno: 7. maja 1941, 1,55 čas

Br. 143 od 6. 5. U vezi s telegramom pov .br. 109 od 3. 5.²

Prilikom današnjeg sastanka u Mariboru, pod predsedništvom državnog namesnika Iberrajtera, vojnopравни komandant u Srbiji je, uprkos teškoj sumnji u pogledu ishrane, smeštaja i ugrožavanja bezbednosti u potčinjenom mu području, obećao da će, radi izvršenja *Firerovog* naređenja, u staru Srbiju, ukoliko je to moguće, primiti 200—260.000 Slovenaca predloženih za iseljavanje iz južne Štajerske i Kranjske, kako bi se južna Štajerska učinila nemačkom zemljom.³

Prema saopštenju načelnika transporta, preseljavanje ne može, iz tehničkih razloga (*na primer* rušenje mostova, transport ulja za Italiju), početi pre početka jula, mada unutrašnja nadležstva Rajha najveću važnost pridaju najbržoj akciji. Osim toga potrebna je temeljna priprema, za koju je vojnopравни komandant od gaulajtera zahtevao podatke.

Preseljavanje je predviđeno u tri talasa,⁴ od kojih je 1. talas slovenačka inteligencija, 6000 osoba, 2. talas useljeni

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, London 2, s. 297892-3. Na margini originala je rukom dopisano nekoliko datuma, parafa, brojeva i primedbi.

² Depeša nije nađena.

³ Vidi dok. br. 29.

⁴ Vidi dok. br. 58 i 164. O organizaciji preseljavanja Slovenaca u Srbiju detaljnije vidi u zapisniku s konferencije održane u Beogradu 21. maja 1941 (AVII, reg. br. 14/1, k. 27) i u zapisniku sa sastanka održanog 27. maja 1941. u Beču na kome se raspravljalo o tehničkoj strani sprovođenja iseljavanja prvog talasa Slovenaca u južnu Srbiju (AVII, reg. br. 35/1, k. 32). Međutim, planovi iseljavanja Slovenaca više puta su se menjali, tako da je preseljavanje otpočelo tek posle savetovanja održanog 4. juna 1941. u Zagrebu. Prvi talas, jačine oko 5.000 politički »nesigurnih« Slovenaca, preseljen je u Srbiju 5. jula 1941. U drugom ta-

Slovenci sa obale, 30.000 osoba, i 3. talas sav ostatak. Predlog da se deo Slovenaca iseli u Hrvatsku Firer je odbio. Ali vojno-upravni komandant bi hteo da Italiju i Bugarsku dovede do toga da prime deo iseljenika. On moli za dejstvo Ministarstva spoljnih poslova da Italijani prime 60—70.000 preseljenika. Obrazloženje: Obalsko područje iz koga potiču mnogobrojni Slovenci je italijansko. Osim toga, iz Kočevja, koje je takođe pripalo Italiji, biće iseljeno u Donju Štajersku 18.000 folksdojčera, usled čega će biti mesta za Slovence.

Dalje, vojno-upravni komandant moli za dejstvo kod Bugarske, da u južnu Srbiju, koja je postala bugarska, primi 40—50.000 Slovenaca. Pošto smeštaj glavne mase od 120—150.000 Slovenaca u suženi prostor stare Srbije već nailazi na najozbiljnije teškoće, najenergičnije se zalažem za molbu vojno-upravnog komandanta.

Bender

BR. 47

IZVEŠTAJ KOMANDE POZADINE 2. ARMIJE OD 6. MAJA 1941. KOMANDI 2. ARMIJE O RATNOM PLENU, EVAKUACIJI ZAROBLJENIKA, ANGAŽOVANJU SOPSTVENIH TEHNIČKIH JEDINIČA, ORGANIZACIJI VOJNOUPRAVNIH KOMANDI I NEMAČKIH TERITORIJSKIH JEDINIČA U OKUPIRANOJ JUGOSLAVIJI'

Qu 2.

Prilog 29²
6. 5. 41.

Pregled o radu na području Komande Qu 2. A. u toku dejstava u Jugoslaviji

I) Ratni plen³

lasu, čije je preseljavanje izvršeno od 10. jula do 30. avgusta 1941, bilo je oko 10.000 Slovenaca. Oni su preseljeni u NDH. Treći talas, jačine oko 34.000 seljaka iz Posavlja, preseljen je u Šleziju. Ovom broju treba dodati još oko 17.000 Slovenaca koje su Nemci, navodno kao dobrovoljce, preselili u Nemačku. U ispražnjeni prostor Slovenije okupator je naselio ikočevske Nemce i Nemce iz Besarabije i Bukovine. Opširnije o tome vidi Zbornik sećanja: Ustanak naroda Jugoslavije 1941, knjigu prvu, izdanje Vojnoizdavačkog zavoda, Beograd, 1962, str. 544—547.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 1122, s. 9332975-86).

² Dopisano rukom.

³ Vidi dok. br. 14.

- II) Ratni zarobljenici⁴
- III) Upotreba ortskomandantura i feldkomandantura⁵
- IV) „ landesšicen-bataljona⁶
- V) „ Dulags i armijskih sabirnih zarobljeničkih logora⁷
- VI) „ * Sabirnog logora fronta
- VII) „ Odeljenja za izdavanje propusnica

1/ Ratni plen

1) Prikupljanje ratnog plena

a) 1. Oklopna grupa prikupila je i K-di 2. A predala:

304.000 pušaka i karabina
450 mitraljeza
82 laka topa
12 teških topova
15 pt topova
32 paa topa
3.000 pištolja (starijeg modela)
47 oklopnih bornih vozila
84 aviona

b) K-da 2. A do 5. 5. prikupila je:

87.890 pušaka i karabina
856 mitraljeza
187 lakih topova
12 teških „
18 pt topova
17 paa topova
20 pištolja (starijeg modela)
4.500 tona artiljerijske municije, eksplozivnih i zapaljivih sredstava
43,200.000 metaka pešadijske municije
1 zavod vojnog naoružanja
1 zavod s pionirskim sirovinama
1 mostovno-građevinski park za gvozdene putne mostove

⁴ Opširnije o tome vidi dok. br. 14, 24, 31, 55 i 67.

⁵ Vidi dok. br. 5.

⁶ ⁷ Vidi dok. br. 55.

⁸ Potpis nečitak.

- 1 mostovno-građevinski park za železničke ratne mostove
- 1 mostovnu kolonu (sistem »Birago«)
- c) Ukupno do 5. 5. 41. prikupljeno je:
  - 391.890 pušaka i karabina
  - 1.306 mitraljeza
  - 271 laki top
  - 24 teška topa
  - 33 pt topa
  - 49 paa topova
  - 3.020 pištolja (starijeg modela)
  - 47 oklopnih borbenih vozila
  - 84 aviona
  - 4.500 tona artiljerijske municije, eksplozivnih i zapaljivih sredstava
  - 3,200.000 metaka pešadijske municije
  - 1 zavod vojnog naoružanja
  - 1 zavod s pionirskim sirovinama
  - 1 mostovno-građevinski park za gvozdene putne mostove
  - 1 mostovno-građevinski park za železničke vojne mostove
  - 3 mostovne kolone (sistema »Birago«)

2) *Angažovanje vojnotehničkih jedinica*

- a) Za prikupljanje ratnog plena K-di 2. A pristigli su: 22. 4. delovi Višeg vojnotehničkog štaba 5. 26. 4. 1. i 9. motorizovana vojna kolona (sVaka po 60 tona).
Do 5. 5. pristigli su svi delovi, i to:
Štab vojnotehnički br. 26
br. 41
9. vojnotehnički bataljon (štab i 3. č)
18. vojnotehnički bataljon (štab i 3. č)
Štab za prikupljanje zaplenjenih oklopnih vozila br. 2
Štab za prikupljanje zaplenjenih oklopnih vozila br. 3
Artiljerijskotehnički radnički štab
Artiljerijskotehnički mernički štab
Pionirsko izviđačko odeljenje
Železnički pionirski štab.
- b) Ove su jedinice upotrebljene odmah po njihovom pristizanju. Do 8. 5. težište rada bilo je na prikupljanju plena s prostorije koja je dodeljena Italijanima. Zato su upotrebljene ovako:

(1) *Mesta upotrebe:*

- aa) Viši vojnotehnički štab br. 5 Beograd
  - bb) Vojnotehnički-štab br. 41 sa 9. vojnotehničkim bataljonom 9. motorizovanom vojnotehničkom kolonom Banja Luka
  - cc) Vojnotehnički štab br. 26 sa 18. vojnotehničkim bataljonom 1. motorizovanom vojnotehničkom kolonom Sarajevo
  - dd) Štab za prikupljanje zaplenjenih oklopnih vozila br. 3 Rejon Sarajevo — Višegrad
  - ee) Štab za prikupljanje zaplenjenih oklopnih vozila br. 2 Kragujevac
  - ff) Artiljerijskotehnički radnički štab Sarajevo
  - gg) Artiljerijskotehnički mernički štab Beograd
  - hh) Pionirsko izviđačko odeljenje Beograd
  - ii) Železnički pionirski štab Beograd
- Štabovi navedeni pod ff) — ii) dobijaju od Višeg vojnotehničkog štaba izviđačke zadatke, tako da navedena mesta upotrebe nisu stalna.

(2) *Zadaci:*

- Od 3. 5. 41. vojnotehnički štab br. 26 i 41 rade u svojim rejonima u okolini Sarajeva i Banje Luke izvršavajući ove zadatke:
- a) postepeno preuzimanje skladišta od trupa
  - b) razvrstavanje i prebrojavanje plena
  - c) pripremanje za otpremanje u otadžbinu ratnog plena određenog za korišćenje i
  - d) kao i trupe, da prikupljaju opremu koja leži na putevima.

II **Ratni zarobljenici**

- 1) Na teritoriji *XVIII vojnog okruga* podignuta su 4 prihvatna logora:
Br. 1 u Pudlahu [Pudlach] kod Ravaminda [Ravamiind] Koruška [Kärnten]
- 2 u zamku Rechof [Schloss Retzhof] kod Lajbnica [Leibnitz] Štajerska [Steinmark]
- 3 Radgona [Radkersburg]
- 4 u Hrušici [Bierbaum] kod Firstenfelda [Fürstenfeld] (26. 4. prebačen je u Insbruk [Insbruck].

Na teritoriji XVII vojnog okruga prihvatni logori podignuti su u Ajzenštatu [Eisenstadt] na Nojzidlerskom jezeru [Neusiedlersee] i u Hajnburgu [Hainburg] kod Fresburga [Fressburg].

2) *Evakuacija ratnih zarobljenika*

		oficira
10. 4. Peške u Rechof	1.065	(45)
10. 4. praznim kamionima u Pudlah	54	
11. 4; iz Slovenske Bistrice preko Maribora u Rechof	700	(15)
12. 4. u Varaždin u sabirni logor ratnih zarobljenika	5.500	
12. 4. u zamak Dornau (Schloss Dornau) kod Ptuja (pešice)	1.100	
13. 4. iz Dulaga 160 u Donji Dravograd (praznim kolima)	2.000	
14. 4. iz Dulaga 160 u Celju u Pudlah	600	(21)
15. 4. iz Dulaga 160 u Celju neposredno u Stalag ⁹ XVIII AK u Volfsbergu [Wolfsberg] kamionima	1.400	
15. 4. pešice iz Varaždina u Radgonu	2.000	
15. 4. iz okoline Brežica u Rechof (praznim kamionima)	1.210	
15. 4. iz Dulaga 201 kamionima u Rechof	2.000	
15. 4. iz Bjelovara u Rechof (pešice i kamionima)	476	
18. 4. iz Dulaga u Celju u Pudlah (kamionima)	437	(120)
20. 4. železnicom na teritoriju XVIII vojnog okruga	2.609	(610)
21. 4. na teritoriju XVII vojnog okruga preko Mađarske (železnicom)	7.315	(335)
22. 4. iz sabirališta LI armijskog korpusa u Temišvar (E)	19.085	(1.502)
22. 4. iz sabirališta XLVI armijskog korpusa preko Beograda za Temišvar (peške i E)	14.930	
24. 4. iz sabirališta XLVI armijskog korpusa u Novu Kanjižu (E)	8.000	
26. 4. iz sabirališta XI armijskog korpusa u Dragoman (pešice i E)	30.000	
23. 4. iz sabirališta pešadijskog puka »Grosdojčland« u Vršac (E)	4.120	

⁹ Stammlager für Kriegsgefangene (stajajući logor za ratne zarobljenike)

23. 4. iz sabirališta XLI armijskog korpusa evakuisano preko Mitrovice u Mađarsku	64.631	
23. 4. iz Osijeka železnicom u Rajh	15.670	
23. 4. iz Broda pešice u železničke vozove	8.425	
23. 4. iz Nove Kanjiže u Rajh železnicom	1.600	
24. 4. iz sabirališta XLVI armijskog korpusa iz Sarajeva železnicom	25.000	
24. 4. iz sabirališta LI armijskog korpusa u Dulag 123 u Dragomanu	12.000	
27. 4. iz Beograda evakuisano E-transportom	2.500	
	234.721	2.653

Od 28. 4. ostalo je na teritoriji ranije Srbije ratnih zarobljenika:

27.195 vojnika i podoficira, 1.571 oficir. Ti zarobljenici su smešteni u niže navedenim logorima i kasnije, kada ode K-da 2. A, treba da ih preuzme vojnoupravni komandant u Srbiji.¹⁰

	Oficira	
Dulag 160 Beograd	-	4.996
Kragujevac	20	732
Kraljevo	294	2.421
Kruševac	215	1.853
Novi Pazar	65	272
Mitrovica	414	6.241
Priština	298	2.385
Niš	197	3.633
Mladenovac		303
Lazarevac		957
Arandjelovac	1	774
Palanka		1.105
Požarevac	12	668
Rača		171
Paraćin		311
Pančevo	55	373
	1.571	27.195

¹⁰ Na području vojnoupravnog komandanta u Srbiji se 3. juna 1941. nalazilo 19.000 zarobljenih vojnika Kraljevine Jugoslavije, za koje je on postavio zahtev da se prebace u Nemačku (AVII, NAV-T-501, r. 251, s. 659).

Zarobljenike do 10. 5. u Nemačku sprovesti."

Zagreb	8	817
Sarajevo	143	556
Banja Luka	1	730

152¹² 2.103¹³

Prema tački III/: Angažovanje ortskomandantura i feldkomandantura

Komandant 559. armijskog pozadinskog područja

Na dan 10. 4. pristigao u Grac

na dan 14. 4. stigao u Zagreb i stupio u dejstvo

na dan 18. 4. stupio u dejstvo u Beogradu.

610. feldkomandantura

13. 4. stupila u dejstvo u Karlovcu.

22. 4. potčinjena vojnom komandantu u Srbiji, stupila u dejstvo u Smederevu.

816. feldkomandantura

13. 4. stupila u dejstvo u Crnomelju.

22. 4. potčinjena vojnoupravnom komandantu u Srbiji, stupila u dejstvo u Užicu.

599. feldkomandantura

17. 4. pristigla u Beograd i stupila u dejstvo.

22. 4. potčinjena vojnoupravnom komandantu u Srbiji.

809. feldkomandantura prema teleksu K-de 12. A potčinjena

18. 4. K-di 2. A.

> 22. 4. potčinjena vojnoupravnom komandantu u Srbiji; stupila u dejstvo u Nišu.

725. feldkomandantura prema teleksu K-de 12. A potčinjena

18. 4. K-di 2. A

22. 4. potčinjena LI AK, ostaje u Zagrebu.

611. feldkomandantura

2. 5. pristigla u Zemun na raspolaganje K-di 2. A.

4. 5. potčinjena 559. Armijskom pozadinskom području, upotrebljena u Osijeku.

" Rečenica dopisana rukom. Opširnije o prikupljanju i transportovanju generala, oficira i vojnika bivše jugoslovenske vojske i njihovom brojnom stanju u logorima za prikupljanje u Bugarskoj i Jugoslavije, kao i o udesu broda »Helena« u Solunskom zalivu, kada je stradalo ISO (od 380) oficira i 120 vojnika, vidi izveštaj Komande 12. armije od 20. i 24. aprila i 6. i 27. maja 1941 (AVII, NAV-T-312, r. 445, s. 8028713, 8028717, 8028729 i 8028816).

¹² i ¹³ Zbirni brojevi su dopisani rukom.

104

Ortskomandantura 1/838

14. 4. stupila u dejstvo u Mariboru.

20. 4. stupila u dejstvo u Zemunu.

22. 4. potčinjena vojnoupravnom komandantu u Srbiji, ostala i dalje u Zemunu.

Ortskomandantura 1/833

14. 4. stupila u dejstvo u Celju.

22. 4. potčinjena vojnoupravnom komandantu u Srbiji, stupila u dejstvo u Kruševcu.

Ortskomandantura 1/847

14. 4. pristigla u Zagreb.

22. 4. potčinjena vojnoupravnom komandantu u Srbiji, stupila u dejstvo u Šapcu.

Ortskomandantura 1/863

25. 4. stupila u dejstvo u Sarajevu.

Ortskomandantura 1/832

14. 4. stupila u dejstvo u Olsnic [Olsnitz].

22. 4. potčinjena vojnoupravnom komandantu u Srbiji, dejstvo u Kragujevcu.

Ortskomandantura 1/834

20. 4. stupila u dejstvo u Beogradu.

22. 4. potčinjena vojnoupravnom komandantu u Srbiji.

Ortskomandantura 1/857

prema teleksu K-de 12. A od 18. 4. potčinjena K-di 2. A.

22. 4. potčinjena vojnoupravnom komandantu u Srbiji, dejstvo u Zaječaru.

Ortskomandantura 1/867

prema teleksu K-de 12. A od 18. 4. potčinjena K-di 2. A.

22. 4. potčinjena vojnoupravnom komandantu u Srbiji, dejstvo u Prištini.

Ortskomandantura 1/823

prema dispoziciji OKH br. 185/41 od 16. 4. upućena u Petrovgrad

22. 4. potčinjena vojnoupravnom komandantu u Srbiji, dejstvo u Petrogradu.

Ortskomandantura 1/861

iz sastava XXXXVI¹⁴ AK u sastav K-de 2. A

⁴, ⁸, ²⁰, ²², ²³; ^M Pogrešno; treba: XLVI.

105

22. 4. potčinjena vojnoupravnom komandantu u Srbiji, dejstvo u Mitrovici.
- Ortskomandantura 1/866
prema teleksu K-de 12. A od 18. 4. potčinjena K-di 2. A; međutim, prema teleksu K-de 12. A, od 21. 4, pre nego što je dobijeno naređenje o potčinjavanju K-di 2. A, upućena i pristigla u Solun.
Prema teleksu OKH/Gen. St.d.H.: Gen. Qu (Odeljenja za vojnu upravu) (Qu 4) Org. (Br. II 4442/41. od 24. 4. 41. zame-na se ne upućuje,¹⁵ tako da predviđeno mesto dejstva Leskovac ostaje bez orts-komandanture.
- Ortskomandantura II/666
11. 4. Maribor
13. 4. Zagreb
25. 4. Beograd

Po tač. IV/: **Upotreba landesšicen-bataljona**

853. landesšicen-bataljon
1—11.4. upotrebljen za rad kod Komande 571. armijske službe snabdevanja, dotura i evakuacije.
20. 4. na maršu ka Celju radi transportovanja u Beograd.¹⁶
25. 4. u Beogradu za stražarsku službu potčinjen k-tu 559. Armijskog pozadinskog područja.
286. landesšicen-bataljon
2—11. 4. upotrebljen za rad kod Komande 571. armijske službe snabdevanja, dotura i evakuacije.
12. 4. u rejonu Maribor — Varaždin — Slovenska Bistrica upotrebljen za stražarsku službu u zarobljeničkim logorima.
5. 5. kamionima transportovan u Beograd, gde je potčinjen k-tu 559. Armijskog područja.
266. landesšicen-bataljon
1—11. 4. upotrebljen za rad kod Komande 571. armijske službe snabdevanja, dotura i evakuacije.

¹⁵ Taj dokument redakcija nije pronašla.

¹⁴ Reč »Beograd« je dopisana rukom.

12. 4. u rejonu Olsnica [Olsnitz],
24. 4. Zagreb — Celje, upotrebljen za stražarsku službu u zarobljeničkim logorima.
25. 4. (bez 3. čete) Zagreb.
3. četa upotrebljena u Beogradu za stražarsku službu u zarobljeničkom logoru.
4. 5. potčinjen vojnoupravnom komandantu u Srbiji.
562. landesšicen-bataljon
1—11. 4. upotrebljen za rad kod Komande 571. armijske službe snabdevanja, dotura i evakuacije.
15. 4. na maršu za Zagreb.
20. 4. Beograd (za zadatke obezbeđenja).¹⁷
1. 5. predat vojnoupravnom komandantu u Srbiji.
592. landesšicen-bataljon
upotrebljen kod Komande XXXXVI¹⁸ AK.
25. 4. Osijek i Slavonski Brod (za zadatke obezbeđenja)¹⁹
4. 5. potčinjen vojnoupravnom komandantu u Srbiji.
920. landesšicen-bataljon
25. 4. upotrebljen kod Komande XXXXVI²⁰ AK.
25. 4. 3 čete Beograd (za zadatke obezbeđenja)²¹
3 čete Kragujevac
1. 5. potčinjen vojnoupravnom komandantu u Srbiji

Po tač. V/: **Angažovanje polaznih logora**

- Dulag 201:* 14. 4. stupio u dejstvo u Zagrebu.
16. 4. potčinjen K-di LI AK, ostaje u Zagrebu.
1. 5. stavljen na raspolaganje radi dalje upotrebe Gen. Qu.
- Dulag 160:* 14. 4. stupio u dejstvo u Celju.
23. 4. stupio u dejstvo u Beogradu.
- Dulag 191:* 19. 4. preuzela ga je Komanda XXXXVI²² AK, bio je u dejstvu u Novoj Kanjiži.

¹⁷, ¹⁹ i ²¹ Reči stavljene u zagrade dopisane su rukom.

25. 4. upućen u Slavonski Brod.
1. 5. stavljen na raspolaganje radi dalje upotrebe Gen. Qu.
- Dulag 202:* 26. 4. pristigla u Zemun; treba da se upotrebi u Nišu čim se stave na raspolaganje željeznička sredstva.
- Prolazni logor 160 Treba da se ostave na raspolaganju voj-
Prolazni logor 202 noupravnom komandantu u Srbiji.
U dodeljenim rejonima imaju zadatak da kao matični logori čuvaju ratne zarobljenike koji su zadržani radi upotrebe za rad.

Angaiovanje armijskih sabirnih logora ratnih zarobljenika

- Armijски sabirni zarobljenički logor br. 6
19. 4. preuzeo ga je XXXXVI²³ AK; do daljeg naređenja ostaje u dejstvu u Mitrovici.
1. 5. Stavljen na raspolaganje, radi dalje upotrebe, Gen. Qu.
- Armijски sabirni zarobljenički logor br. 2
30. 4. pristigao u Zemun; za sada ostaje u Zemu-
nu do daljeg naređenja, jer za upotrebu nije više potreban.
1. 5. stavljen na raspolaganje, radi dalje upotrebe, Gen. Qu.

Po tač. VI/: Angažovanje sabirnog logora fronta

6. 4. Povratnici sa odsustva i oni koji su izgubili vezu sa svojim jedinicama (zaključno s pripadnicima XXXXVI²⁴ AK) iz mesta službovanja u otadžbini upućuju se u pravni centar fronta za Jugoistok u Beču, odakle se železnicom upućuju njihovim jedinicama.
15. 4. Sabirni logor fronta [Sch] otpočeo je dejstvo u Zagrebu.
24. 4. Sabirni logor fronta dejstvuje u Beogradu, u Zagrebu je ostavljen pomoćni sabirni logor fronta.

Po tač. VII/: Angažovanje Odeljenja za izdavanje pasoša

5. 4. 41. pristiglo u Graz (Graz) i otpočelo sa dejstvom.
14. 4. 41. otpočelo sa dejstvom u Zagrebu.
4. 5. 41. potčinjeno vojnoupravnom komandantu u Srbiji.

BR. 123)

IZVEŠTAJ KOMANDE 2. ARMIIJE OD 7. MAJA 1941. GENERALŠTABU KOPNE NE VOJSKE O DISLOKACIJI POTČINJENIH JEDINICA I TRANSPORTOVANJU JEDINICA 12. ARMIIJE PREKO TERITORIJE 2. ARMIIJE'

Strogo poverljivo!

KOMANDA 2. ARMIIJE
Ia, br. 350/41, str. pov.
2 priloga

A.H.Qu., 7. 5. 1941.
40 primeraka
Kontrolni br. 5

Pregled jedinica na području 2. armije²

1.) *Velike jedinice potčinjene K-di 2. A:³*

K-da LI AK sa

132. pd

183. pd

K-da XI AK sa

294. pd

4. brd

60. pd (mot.)

pp »Grosdojčland«

Armijskom naredbom br. 12 (K-da 2. armije, Ia br. 325/41, str. pov. od 2. 5. 41⁴) naređeno je da ih smeni:

704. pd \

714. pd I

717. pd I (15 - talas⁵)

718. pdJ

O predviđenim konačnim rejonima smeštaja na području XI AK vidi *prilog br. I.*⁵

2.) *O velikim jedinicama 12. armije koje se transportuju ili maršuju preko područja Armije vidi u prilogu br. 2.*⁶

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 1076, s. 927980-3.

² Detaljnije o razmeštaju jedinica 2. armije vidi kartu teritorije Jugoslavije na kojoj je prikazan razmeštaj jedinica 51. i 11. armijskog korpusa i njenih potčinjenih jedinica 132, 183 i 294 pd, 60. pd i 4 brd. div. zaključno s pukovima, na dan 3. maja 1941. Pored ovih podataka, na karti su date nove i stare granice između italijanskih trupa i 2. armije (AVII, NAV-T-501; r. 245, s. 2380.

³ O pregrupisanju, pokretima i dolasku novih nemačkih jedinica na teritoriju okupirane Jugoslavije u maju 1941. opširnije vidi AVII, NAV-T-312, r. 1076, s. 92/79849-80 i T-501, r. 245, s. 287300.

⁴ Vidi dok. br. 42.

⁵ Vidi dok. br. 46.

⁶ i⁷ Taj prilog redakcija nije našla.

3.) *Jedinice, rezerve*

a) *Jedinice rezerve pridate 2. armiji, pripremljene za transport:*

Transportovanje predviđeno
dana: iz:

*Inžinjerijske jedinice:
Neposredno potčinjene
nab. ini. K-de 2. A:*

7. mostovno-građevinski bat.	Pančevo	od 12. 5.	Pančevo
566. mostovno-građevinski bat.	Beograd	13. 5.	Pančevo
548. mostovno-građevinski bat.	Beograd	13. 5.	Pančevo
577. mostovno-građevinski bat.	LI AK	13—15. 5.	Graca
1/427. most. kolona	Beograd	9—11. 5.	Vršca
616. most. kolona	Beograd	11. 5.	Pančevo
50. inž. bat. sa 50. most. kolonom	Pančevo	13. 5.	Vršca

Potčinjene K-di XI AK:

Štab 511. inž. puka	7. 5.	Vršca
627. inž. bat. (mot.)	6—10. 5.	Rume i
627. most. kolona	6—10. 5.	Indije
94. most. kolona	10—15. 5.	Vršca
602. most. kolona	10—11. 5.	Vršca
612- građevinski bat.	13. 5.	severoist. od Beograda
658. inž. bat.	4—10. 5.	Vršca

Transportovanje predviđeno
dana: iz:

*Artiljer. jedinice (potčinjene
K-di XI AK)*

602. art. divizion	4—8. 5.	Pančevo
851. art. divizion	7—10. 5.	Vršca
11/60. art puka	4—8. 5.	Pančevo
Štab 501. art. puka	7. 5.	Vršca
623. art. divizion	od 13. 5.	Pančevo
844. art. divizion	6—8. 5.	Rume
151. art. divizion	od 13. 5.	Vršca
732. art. divizion	6—10. 5.	Indije

Vazduhoplovni delovi:

K-t 2. avio-grupe sa Štabom,
oficirom za čitanje aero-snimaka
i armijskom meteorološkom
stanicom

1. vazduhoplov. bat. veze
(H)⁷

5. eskadrila za vezu

2. izviđ. eskadrila (H)

13 grupe

11/24. protivavionskog puka

1/ 37. protivavionskog puka

74. laki protivavionski divizion

Beograd

Beograd
Zemun

Zagreb
Kragujevac
Aleksinac
čačak od 12. 5.
Ruma — Indija

Transportovanje predviđeno
dana: iz:

Ostali:

1/2. oklp.

r^{*}

Temisvar

b) *Jedinice rezerve, pridate 12. armiji, koje se transportu-ju ili maršuju preko područja 2. armije:*

Štab 109. art. puka

Štab 511. art. puka

II/40. meš. art. divizion

11/46. teš. haubički divizion

II/63. teš. haubički divizion

11/65. meš. art. divizion

607. minobacačka baterija

616. minobacačka baterija

191. divizion jurišnih topova

101. baterija balona

4/1. baterija balona

4/31. protivavionska četa

5/59 protivavionska četa

Štab 700. inž. puka

41. inž. bat. (mot.)

85. inž. bat. (mot.)

Korpusni građevinski štab br. 7

18. građev. odeljenje

45. građev. odeljenje

41. mostovno-građevinski bat.

159. mostovno-građevinski bat.

210. mostovno-građevinski bat.

- c) *Ostaju na području Armije:*
 štabske jedinice K-de 2. Armije
 620. topografski bat.
 548. armijsko skladište karata (mot.)
 649. propagandna četa
 505. radio-goniometrijski vod
 oficir za vezu-merničkog odeljenja 502.
 563. armijski puk veze.

4.) Pregled marševskih pokreta na području 2. armije nalazi se u prilogu br. 27

Za Komandu armije
 načelnik štaba
 fon Vielehen

BR. 49

OBAVEŠTENJE GENERALŠTABA VRHOVNE KOMANDE VERMAHTA OD 11. MAJA 1941. POTČINJENIM UPRAVAMA I KOMANDAMA O TERITORIJAMA OKUPIRANE JUGOSLAVIJE KOJE SE USTUPAJU BUGARSKIM OKUPACIONIM TRUPAMA I O UTVRĐENIM GRANICAMA¹

VRHOVNA KOMANDA VERMAHTA
 WFSt/Abt. L IV/Qu

Br. 00862/41. str. pov.

F.H.Qu. 11. 5. 1941.

STROGO POVERLJIVO
 35 primeraka
 23. primerak

Predmet: Okupiranje Jugoslavije.

U saglasnosti s Ministarstvom spoljnih poslova, dopušta se Bugarima da okupiraju područje Pirota — Vranje do sledeće linije (karta 1:1,000,000).²

104

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-77, r. 1295, s. 1005-6. Na margini dokumenta su dopisana rukom dva parafa.

² Devetog maja 1941. Ministarstvo spoljnih poslova je utvrdilo granice i na sledećim odsecima:

»I. U odseku Mitrovica:

Od tačke 1504 u jugozapadnom pravcu, tako da se dolina Ibra preseca 10 km zapadno-severozapadno od Mitrovice, zatim na rastojanju 10 km zapadno od pruge Mitrovica — Uroševac do horizontale, pruge Cikatovo — Priština do zavijotka pruge 12 km jugozapadno od

Tačka 1602 (32 km severno od Pirota) — Kalna (pripada Bugarskoj) — raskrsnica puteva 2 km zapadno od Kalne (prip. Bugarskoj), potom u jugoistočnom pravcu tako da se Nišava preseca 10 km severozapadno od Pirota — Ponor (prip. Bugarskoj) — Babušnica (Bugarskoj) — Svode (pripada Srbiji) — Predejane (Bugarskoj) — jugoistočni ogranak planine Vljajne paralelno sa Južnom Moravom do kote 1270. Odatle jugozapadnim pravcem³ po naređenju Vrhovne komande Vermahta WFSt, Abt. L (IV/Qu) br. 00725/41. str. pov. od 29. 4. 1941.⁴

OKH obavestiće bugarsku komandu o dopuštenju okupacije ove oblasti i regulisaće posjedanje u dogovoru sa Bugarima.⁵

Po ovlašćenju
 Načelnika štaba vrhovne komande Vermahta
 pot. Varlimont⁶
 F.d.R:
 generalštabni potpukovnik
 7

Dostavljeno:
 8

800 kod Cikatova I (pripada Italiji), izatim Iduž horizontale 800 pored Prištine. Odavde kao i dovde — zapadno od pruge ka Uroševcu.

II. U odseku severozapadno od Ljubotena:

Od tačke 1507 u jugozapadnom pravcu ka Mušnikovu (pripada Italiji), tako da celu dolinu severozapadno od Ljubotena zadržava Bugarska« (AVII, NAV-T-77, r. 1295, s. 1016-7).

Detaljnije o demarkacionoj liniji k. 1507 — duž planinskog grebena Studenice — k. 1721 — k. 1654 — k. 1694 — k. 2092 — k. 2042 — k. 2213 — Mušnikovo (isključno) vidi AVII, NAV-T-312, r. 460, s. 80417299; skioi od 11. maja 1941. na kojoj su označene ograničena teritorija vojnopravnog komandanta u Srbiji, granice područja prepuštene Bugarima i demarkaciona linija prema Italiji (AVII, NAV-Ti3il2, r. 460, s. 80472934). O utvrđivanju granica između nemačkih i bugarskih okupacionih trupa u istočnom delu Jugoslavije vidi u ovoj knjizi dok. tor. 25, 35 i 53.

³ Odnosi se na pravac južna obala Biničke Morave — St. Kačanik — Štrpce (AVII, NAV-T-312, r. 473, s. 8063797).

⁴ Ovo naređenje redakcija nije pronašla.

⁵ Komisije za razgraničenje nemačkih i bugarskih okupacionih snaga sastale su se u Vranju 11. juna 1941. i dogovorile o zajedničkoj granici (AVII, NAV-T-501, r. 245/465-6). Graničnu liniju na području Pirota — Vranje Komanda kopnene vojske prihvatila je 9. juna 1941 (AVII, NAV-T-501, r. 254/6034).

⁶ Valter Varlimont (Walter Varlimont). On je (tada bio general-major. U čin general-lajtnanta je unapređen 1. aprila 1942 a u čin generala artiljerije 1. aprila 1944 (Wolf Keilig, n.d. str. 356).

⁷ Potpis nečitak.

⁸ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi i ustanova kojima je ovo obaveštenje dostavljeno.

NAREĐENJE GENERALŠTABA KOMANDE KOPNE NE VOJSKE OD 12. MAJA 1941. VOJNOUPRAVNOM KOMANDANTU U SRBIJI ZA ORGANIZACIJU PRIVREDNE UPRAVE U OKUPIRANOJ SRBIJI¹

KOMANDANT KOPNE NE VOJSKE

Gen. St.d.H./ Gen.Qu H.Qu. OKH., 12. maj 1941.

*Odelj. rat. uprave (W)*²

Br. 11/2468/41. pov. Poverljivo.

VOJNO UPRAVNOM KOMANDANTU U SRBIJI:

Beograd

Predmet: Organizacija privredne uprave.³

U saglasnosti sa rajhsmaršalom Velikog Nemačkog Rajha, opunomoćenikom za četvorogodišnji plan, rešeno je sledeće:

1. Rajhsmaršal je postavio generalnog konzula, vazduhoplovnog majora NSFK,⁴ grupenfirera N o j h a u z e n a za svog generalnog opunomoćenika za privredu u Srbiji.

2. Generalni opunomoćenik prima direktive iz oblasti privrede samo od rajhsmaršala. U vojnim poslovima, kao i u neprivrednim poslovima opšteg karaktera, generalni opunomoćenik potčinjen je vojnoupravnom komandantu u Srbiji. On ga obaveštava o svim merama preduzetim na privrednom planu.

3. Generalni opunomoćenik izdaje posebna naređenja potrebna za organizaciju privrede u Srbiji. On imenuje preko O.K.H./Gen. st.d.H./Gen.Qu, one ličnosti koje treba da uđu u sastav njegovog štaba. Ta lica će, ukoliko je moguće, biti mobilisana i stavljena mu na raspolaganje.

4. Generalni opunomoćenik vodi svoju ustanovu pod nazivom »Generalni opunomoćenik za privredu u Srbiji«. U onim poslovima u kojima je potčinjen vojnom upravnom komandan-

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-77, r. 1295, s. 999-103. Na margini dokumenta je rukom dopisano nekoliko parafa i datuma.

² U originalu je skraćeno: Abt. K. Verw (W.) (Abteilung Kriegsverwaltung (Wirtschafts)).

³ Opširnije o organizaciji privredne uprave vidi dok. br. 36, 194, 222, 232, 247 i 294.

⁴ Nazionalsozialistisch Fliegerkorps (Nacionalsocijalistički letelički korpus)

tu u Srbiji, generalni opunomoćenik može potpisivati akta, ukoliko pravo potpisivanja nije za sebe zadržao vojnoupravni komandant u Srbiji, sa:

za vojnoupravnog komandanta u Srbiji
generalni opunomoćenik za privredu.

5. *Direktive* feldkomandanturama i komandama mesta⁵ u oblasti privrede izdaje vojnoupravni komandant na molbu generalnog opunomoćenika. Dodeljivanje stručnih saradnika feldkomandanturama i komandama mesta⁶ može naređivati generalni opunomoćenik. On imenuje ličnosti koje dolaze u obzir O.K.H./Gen. Qu.; ukoliko je moguće, ta lica će biti mobilisana kao službenici ratne uprave i dodeljena feldkomandanturama i komandama mesta.

6. Saradnja generalnog opunomoćenika sa ustanovama vojnoupravnog komandanta u Srbiji regulisaće se sporazumom između vojnoupravnog komandanta u Srbiji i generalnog opunomoćenika.

7. U vezi sa odnosima privredne inspekcije u Srbiji prema generalnom opunomoćeniku izdaće se posebna zapovest.

Pot. fon Brauhič⁷

F.d.R.
[...]

generalštabni major

Br. 27133/41. g. Wi. R.Ü.A/W?

Dostavljeno:

⁵ i ⁴ Misli se: krajsikomandama (AVII, NAV-T-312, r. III22, s. 9333131).

⁷ Valter fon Brauhič (Walther von Brauhitsch), general-feldmaršal, komandant kopnene vojske.

* Potpis nečitak.

⁹ Štambijl primaoca.

¹⁰ Zbog ograničenog prostora redakcija je izostavila 88 naziva jedinica i ustanova kojima je ovo naređenje dostavljeno. Naređenje je umnoženo u 451 primerak.

**NAREĐENJE VOJNOUPRAVNOG KOMANDANTA U SRBIJI
OD 15. MAJA 1941. FELDKOMANDANTURAMA I KRAJSKO-
MANDANTURAMA O TRETMANU VOJNIH OBVEZNIKA JU-
GOSLOVENSKE VOJSKE KOJI SU IZBEGLI ZAROBLJAVA
NJE OD STRANE NEMAČKIH JEDINICA'**

VOJNOUPRAVNI KOMANDANT U SRBIJI Prilog 3
Komandni štab Uz ratni dnevnik odelj. Qu.²
Odelj. Qu. br. 38/41. pov. Beograd, 15. 5. 1941.

POVERLJIVO!

F. K. 599)
610) sa 15 primeraka za
809) krajskomandanture
816)
Kr. K.O.K.³ 1/838 sa 5 primeraka

*Sadržaj hvatanje, odsustvovanje i čuvanje odbeglih rat-
nih zarobljenika**

Unutar komandnog područja vojnoupravnog komandan-
ta u Srbiji nalazi se jedan veliki broj bivših pripadnika Jugo-
slovenske vojske koji su privremeno napustili **svoje** jedinice, ili
se na poziv nisu odazvali, ili su tobož bili oslobođeni od ne-
mačkih jedinica i u većini ne poseduju nikakve isprave. Om
predstavljaju jednu ne malu opasnost za posadne snage ukol-
iko pripadaju srpskoj ili slovenačkoj narodnosti (bandrtskt-
rat).

— Stoga je potrebno ove vojne obveznike, na osnovu spisko-
va, pohvatati, snabdeti urednim dozvolama za odsustvo i kon-

^{tr 011} U ovom cilju biće uskoro izdata naredba koja je u prilogu
priložena.⁵

U tu svrhu daju se sledeće odredbe za njeno sprovođenje.

1.) Opšte prevođenje u koncentracione i zarobljeničke lo-
gore ne treba vršiti sve dotle dok se ljudi mirno ponašaju i sa-

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r.
251, s. 671-7.

² Naknadno dopisano na mašini.

³ Kreiskommandantur-ortskommandantur. Promena naziva ortsko-
mandi u krajskomande izvršena je naređenjem vojnoupravnog koman-
danta u Srbiji od 2. maja 1941 (AVII, NAV-T-312, r. H122, s. 933313(1).

⁴ Vidi dok. br. 55.

brazno poretku vrše svoj posao. Sve profesionalne vojnike (ak-
tivne oficire i vojne činovnike, aktivne podoficire itd.) kao i
nemirne ili inače neprijateljske elemente treba odmah prive-
sti najbližem logoru ratnih zarobljenika, uz opis njihovog stvar-
nog držanja, u cilju transportovanja za Nemačku. Njihovo hap-
šenje ima da usledi kratko *pre* predaje dozvola za odsustvo
predsednicima opština.

2.) Predsednici opština imaju da uskladište oružje, muni-
ciju, sredstva za blisku borbu, eksplozivna i zapaljiva sredstva,
kao i delove vojne opreme i odeće, koji su im predati prema
paragrafu 5 pomenute naredbe,⁶ da ih osiguraju i obezbede od
zimskih uticaja.

Krajskomandanture podstiču hitno prebacivanje predme-
ta u najbliža trofejna sabirna mesta, o kojima se, po potrebi,
raspitati kod Višeg artiljerijsko-tehničkog štaba 5 u Beogradu.
Konačno, delove odeće treba predati najbližem prolaznom za-
robljeničkom logoru.

3.) Nakon uručivanja dozvola za odsustvo treba, na osno-
vu poimeničnih spiskova, organizovati naizmeničnu mesnu i
sresku tekuću kontrolu ratnih zarobljenika na odsustvu, putem
specijalnih patrola za krstarenje.

4.) Feldkomandanture će do *15. jula 1941. izvestiti:*

- koliko je dozvola za odsustvo uručeno preko pred-
sednika opština,
- koliko je ratnih zarobljenika privedeno logorima
ratnih zarobljenika u cilju transportovanja za Ne-
mačku, i to odvojeno za:

⁵ i ⁴ U naredbi oc^ IS. maja 1941. o evidenciji ratnih zarobljenika,
izdatoj na osnovu ovlasćenja komandanta kopnene vojske, od strane
vojnoupravnog komandanta u Srbiji, Helmut Ferster. gejieraLavijacije,
naredio je, između ostalog, da svi Srbi" i Slovenci Roji senalaze~na oku-
piranoj srpskoj teritoriji a koji su pre ili za vreme ovog rata primili
naredbu za poziv u vojsku ili su kao vojnici služili, važje kao ratni za-
robljenici, bez obzira da li su neki od njih oslobođeni i da li inj je o
TOTITbila izdata potvrda od strane nemačkih jedinica.

Oni treba, najkasnije u roku od 10 dana po objavljivanju ove
naredbe, da kod predsednika opštine prijave svoj stan ili mesto bo-
ravka. Predsedmcima Je' naréđeflO Ju dalje treba da "preduzrrm, s tim
da sve prijavljene tretiraju kao bivše vojne obveznike koji se privre-
meno nalaze na odsustvu iz ratnog zarobljeničtva.

Ovom su naredbom predsednici opština obavezni da jamče za
ispravnost i potpunost spiskova i da o bilo kakvim promenama jave
nadležnim nemačkim komandama.

za svaso prativ-yepje propisima iz ove naredbe predvođene su.
-kazne zatvorom i^novcem ili jedna od ovih kazni, ukoliko, na osnovu
wsä, nije predviđena neka teža kazna (AVII,
NAV-T-501, r. 251, s/6735).

aktivne oficire i vojne činovnike,
ostale profesionalne vojnike i
neprijateljske elemente.⁷

Dalje treba kratko izvestiti do 1. *svakog kvartala*, prvi put do 1. 10. 1941, o sprovođenju i rezultatima štihprobne kontrole naknadnih odsustvujućih ratnih zarobljenika, naročito o broju odbeglih ratnih zarobljenika.

O naročitim događajima treba *odmah* izvestiti svaki put kad se dese.

Za vojnoupravnog komandanta u Srbiji
načelnik komandnog štaba
Grafenhorst
generalštabni major

Dostavljeno:
8

⁷ U vezi s istim Glavna uprava bezbednosti Rajha je 23. maja 1941. izdala naređenje o hapšenju srpskih studenata i intelektualaca neprijateljski raspoloženih prema Nemačkoj, koje bi trebalo oterati u koncentracione logore (AVII, reg. br. 34/1, k. 32).

⁸ Ovo naređenje je umnoženo u 130 primeraka i dostavljeno svim zainteresovanima. Redakcija to izostavlja zbog ograničenog prostora.

BR. 52)

**NAREĐENJE VOJNOUPRAVNOG KOMANDANTA U SRBIJI
OD 16. MAJA 1941. MILANU AČIMOVIĆU, KOMESARU UNU-
TRAŠNJIH POSLOVA, DA CIVILNIM STANOVNIŠTVOM OBE-
ZBEDI OD DIVERZANATA KABLOVSKE LINIJE NA TERI-
TORIJI BEOGRADA I ZEMUNA¹**

VOJNOUPRAVNI KOMANDANT U SRBIJI
UPRAVNI ŠTAB

Beograd, 16. 5. 1941.

Br. dnevnika V. 474/41.

KOMESARU MINISTARSTVA UNUTRAŠNJIH POSLOVA
gospodinu Milanu Ačimoviću

Predmet: Sabotaža²

Beograd

U međuvremenu, takođe i Vama poznati slučaj teške sabotaže na vojna postrojenja daje mi povod za sledeće osnovne konstatacije:

Kao odgovorni komandant za područje nemačkog Rajha, nisam voljan pustiti da prođe bez odmazde ni najmanji akt sabotaže, i ja ću iz toga razloga nastupiti najbezobzirnijim sredstvima, još od samog početka, protiv takvih pojava.

S obzirom na s Vaše strane date mi izjave lojalnosti i na do sada pokazanoj volji da prema meni ovu lojalnost potvrdite u praksi, mnogo bih žalio za ovakav postupak.

Jedino s obzirom na ovu činjenicu, hoću u ovom slučaju da odustanem od jedne prisilne teške kontribucije i najpre naređujem da za vreme od 14 dana stanovnici grada Beograd — Zemun, sastavljeni od svih narodnosnih grupa, pod kontrolom srpskih policijskih organa dan i noć čuvaju kablove i da se objavi stanovništvu da u ponovnom slučaju, pored ove kaz-

¹ Overeni prapis originala (pisan na mašini) u AVII, reg. br. 17/1, k. 27.

² Povod za ovo naređenje bila je akcija diverzanata koji su 10. maja 1941. oštetili veliki telefonski kabl na savskom mostu sa zemunske strane (vidi AVII, NAV-T-501, r. 245, s. 287—300). Opširnije o sabotažama u Beogradu i Zemunu pre otpočinjanja ustanka vidi dr Jovan Marjanović, »Beograd«, str. 76—98, i »Ustanak naroda Jugoslavije 1941«, Zbornik, knjiga druga, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1963, ((dalje: Ustanak narod» Jugoslavije 1941, knj. III), str. 9—38, knj. treća, str. 120—140.

ne biće primenjene prema celokupnom stanovništvu najteže kontribucije. Naređenja o izvršenju prednjeg sleduju.

Pot. Feister,
general avijacije

F.d.R.d.A.³
4

Vojnopravni savetnik

BR. 53

NAREĐENJE GENERALŠTABA VRHOVNE KOMANDE VERMAHTA OD 19. MAJA 1941. O PROMENI NEMAČKO-ITALIJANSKE DEMARKACIONE LINIJE NA PODRUČJU PRIŠTINE¹

VRHOVNA KOMANDA VERMAHTA F. H. Qu., 19. 5. 1941.

W. F.St. / Abt. L (IV/Qu)

Br. 00912/41, str. pov.

Strogo poverljivo

40 primeraka

22. primerak

Veza: OKW/WFSt/Abt. L (IV/Qu) Br. 00844/41, str. pov.²

Predmet: Promena nemačko-italijanske demarkacione linije.³

Posedanje oblasti Prištine od strane italijanskih trupa odobreno je 19. 5. 1941. Zbog toga se u odeljku I odnosnog naređenja demarkaciona linija određena između nemačkih i italijanskih trupa menja kao što sledi:

Od tačke 1504 u jugoistočnom pravcu, tako da se dolina Ibra preseca 10 km zapadno-severozapadno od Mitrovice, odatle na odstojanju 10 km zapadno i paralelno sa železničkom prugom Mitrovica — Uroševac do horizontale 800 kod Čikatova (pripada Italiji) — zaviju-

³ Für die Richtigkeit der Abschriften (za tačnost prepisa)

⁴ Potpis nečitak.

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-77, r. 1295/970-1. U dokumentu su izvesni delovi teksta podvučeni.

² Taj dokumenat redakcija nije pronašla.

³ Vidi Zbornik, tom XIII, knj. 1, dok. br. 14: naređenje Komande italijanske 9. armije od 6. maja 1941. potčinjenim komandama o nadzoru nad starom albanskom granicom i o demarkacionoj liniji između italijanskih, nemačkih i bugarskih okupacionih trupa.

tak pruge 5 km severoistočno od Čikatova (pripada Italiji) — Jugovići, severno od Prištine (Italiji) — Propaštica (Italiji) — kota 1154, 20 km severozapadno od Vranja — kota 1270, 10 km zapadno od Vranja. Ovde linija izlazi na granicu bugarskog okupacionog područja.

Predaju oblasti u pojedinostima reguliše OKH.⁴

Načelnik Vrhovne komande Vermahta
I. A.
pot. Jodl⁵

F. d. R.
generalštabni major Vin[Wien]
Dostavljeno:

⁴ Vidi dok. br. 102. Vrhovna komanda Vermahta je, u vezi sa italijanskim zahtevom za posjedanje područja Prištine, obavestila nemačkog generala pri italijanskoj Vrhovnoj komandi sledeće: »Saglasni smo sa posjedanjem oblasti Prištine istočno od pruge Mitrovica — Uroševac do albanske granice koja je određena u Beču... Prihvata se ponuda Generalštaba italijanskih oružanih snaga u pogledu eksploatacije pruge Mitrovica — Kačanik i posjedanje železničkih stanica nemačkim ljudstvom. U kom obimu pomenuta pruga mora biti na raspolaganju za nemačke svrhe saopštiće načelnik za transport Vermahta. Osim toga, mora se zahtevati da pokreti nemačkih trupa na liniji Skoplje — Priština — Mitrovica imaju prednost ispred svih ostalih pokreta« (AVII, NAV-T-77, r. 1295, s. 968 i T-312 r. 1463, s. 805078386). Opširnije O napuštanju, odnosno predaji područja jugoistočno od Prištine, koje su nemačke jedinice napustile 31. maja 1941. u 22,00 a italijanske snage posele 1. juna 1941. u 8,00 časova, vidi zapisnik sačinjen između Komande 2. nemačke armije i predstavnika italijanskih oružanih snaga (AVII, NAV-T-501, r. 254, s. 291[^]3).

⁵ General-major Alfred Jodl bio je načelnik Operativne uprave Vrhovne komande Vermahta (Chef Wehrwachtführungs-Amt, OKW). Kao ratni zločinac osuđen je na nirnberškom procesu na smirt vešanjem.

⁶ Zbog ograničenoag prostora izostavljena su imena komandi i ustanova kojima je ovo naređenje dostavljeno.

OBAVEŠTENJE MINISTARSTVA SPOLJNIH POSLOVA RAJHA OD 21. MAJA 1941. NEMAČKIM AMBASADAMA, POSLANSTVIMA I OPUNOMOĆENICIMA O PODELI TERITORIJE KRALJEVINE JUGOSLAVIJE¹

MINISTARSTVO SPOLJNIH POSLOVA

Berlin, 21. maja 1941.

Pol. IV br. 2555 g.

Veza s naređenjem od 17. o. m.

— Pol. IV 2444 g.²

NEMACKIM AMBASADAMA

u Ankari, Madridu, Moskvi, Parizu, Rimu (Kvirinal)

NEMACKIM POSLANSTVIMA

u Bernu, Budimpešti, Bukureštu, Helsinkiju, Kopenhagenu, Lisabonu, Bratislavi, Sofiji, Štokholmu, Zagrebu

OPUNOMOĆENIKU RAJHA ZA GRČKU

u Atini

OPUNOMOĆENIKU MINISTARSTVA SPOLJNIH POSLOVA PRI VOJNOUPRAVNOM KOMANDANTU U SRBIJI

u Beogradu

— svakom ponaosob —

Srušena jugoslovenska država obuhvatala je 247.542 km² sa okruglo 15,92 miliona stanovnika (početkom 1941). Na osnovu granica i okupacionih linija unetih u dostavljenoj karti,³ proizilazi, iz privremenih proračuna, sledeća raspodela površine i stanovništva bivše Jugoslavije:⁴

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-120, r. 200, s. 153350-4.

² Taj dokument redakcija nije pronašla.

³ Karta se nalazi u AVII, NAV-T-501!, r. 245, s. 342-3. Na njoj su ucrtane nove granice, linije razgraničenja i njihove promene, kao i delovi teritorija koje su uzele Nemačka, Italija, Mađarska, Bugarska, zatim NDH i nemačko zaštitno područje Srbije — Banat.

⁴ Opširnije o podeli teritorije Jugoslavije vidi dok. br. 1, 11, 15, 20, 27, 32, 33, 49, 53, 73 i 74; AVII, NAV-T-120, r. 200, s. 153355-7: Podela teritorije i stanovništva Jugoslavije od 5. aprila 1941. u redakciji savetnika i Ministarstva spoljnih poslova fon Išmita I (von Schmidt) i stručnog saradnika dr Fligea (Flügge); Dr Ferdo Čulinović, n.d., str. 76—85; VIG br. 2 od 1968, str. 770, i br. 3, str. 13H—li99; VIG br. 4 od 1970, str. 19—87.

Novonastala Nezavisna Država *Hrvatska* obuhvata 98.572 m² sa okruglo 6,3 miliona stanovnika. Hrvati, sa oko 3,3 miliona, predstavljaju apsolutnu većinu stanovništva. Okruglo 1,925.000 Srba čine najjaču manjinsku grupu. Nadalje, u hrvatskom državnom području živi 700.000 bosanskih muslimana, 150.000 Nemaca, 75.000 Mađara, 65.000 Slovaka, 30.000 Slovenaca, 5.000 Italijana i nekih 40.000 Jevreja.

Štajerske, koruške i kranjske oblasti, koje su opet uključene u *Nemački Rajh*, obuhvataju 9.620 km², sa okruglo 775.000 stanovnika, od kojih se oko 15.000 do 20.000 smatra pripadnicima nemačke narodnosti. Daljih 15.000 folksdojčera žive u italijanskoj provinciji Ljubljana (Kočevje); predviđa se njihovo preseljenje.

Provincija Ljubljana ima površinu od 5.242 km² sa 380.000 gotovo isključivo slovenačkih stanovnika.

Obalska područja i ostrva kod Rijeke, Zadra, Šibenika, Spjita i Kotor, koja su ustupljena Italiji, obuhvataju 5.381 km² sa 8.000 stanovnika; od njih su 5.000 Italijani, 280.000 Hrvati i 90.000 Srbi.

Crna Gora, koju su posele italijanske trupe, i oblasti uz severoistočnu granicu *Albanije*, posednute takođe od Italije, imaju površinu od 280.000^s km² i ukupno stanovništvo od 1,230.000 Crnogoraca i Albanaca, među kojima je rasuto nekoliko hiljada Srba.

Deo Makedonije koji su poseli *Bugari* obuhvata 28.250 km² sa 1,260.000 stanovnika. Ovo područje, oko kojega su se do sada lomila koplja, nastanjeno je makedonsko-bugarskim stanovništvom, kome su se pridružili na zapadu albanski, a na severu srpski elementi.

Oblasti koje je posela Mađarska (Prekomurje i Međumurje, južna Baranja i Bačka) obuhvataju zajedno 11.601 km² sa 1,145.000 stanovnika. Okruglo 301.000 Mađara predstavlja relativnu većinu u ovim okruzima gde je stanovništvo veoma izmešano. Pored 197.000 Nemaca, veoma su jako zastupljeni i slovenski narodi sa 243.000 Srba, 220.000 Hrvata, 80.000 Slovenaca, 40.000 Slovaka i 15.000 Rusina. Broj Jevreja (isključivo u Bačkoj) iznosi 15.000.

Zapadni Banat, koji su privremeno posele nemačke trupe (9.776 km²), ima takođe među svojih 640.000 stanovnika više većih narodnih grupa, 295.000 Srba ima relativnu većinu; kao druga grupa po jačini pojavljuje se 120.000 Nemaca. Dalje, za obrazloženje političkih zahteva značajno je 95.000 Mađara i 70.000 Rumuna. Manje nacionalne manjine čini 18.000 Slovaka, 14.000 Hrvata i 4.000 Jevreja.

⁵ Greška; treba: 28.000 km².

Ostatak Srbije sa Beogradom obuhvata 51.000 km² sa 3,81 milion stanovnika, pretežno srpske nacionalnosti. Jedino na severoistoku, u tako zvanoj Krajini, živi na okupu oko 175.000 Rumuna.

Prilaže se tabelarni prikaz brojeva.

Po ovlašćenju

BR 55

OBAVEŠTENJE VOJNOUPRAVNOG KOMANDANTA U SRBIJI OD 28. MAJA 1941. KOMANDAMA NEMAČKIH JEDINICA I OKUPACIONIM USTANOVAMA NA TERITORIJI SRBIJE O PREUZIMANJU RATNIH ZAROBLJENIKA OD KOMANDE 2. ARMIJE¹

VOJNOUPRAVNI KOMANDANT U SRBIJI

— Komandni štab, I/Qu br. 35/41

Prilog br. 5

Uz ratni dnevnik odelj.Qu.²
Beograd, 28. 5.41.

Predmet: preuzimanje ratnih zarobljenika.

1. U saglasnosti sa K-dom 2. A, *svi ratni zarobljenici sa teritorije Stare Srbije* prelaze od 1. 6. 41. god. *pod komandu vojnoupravnog komandanta u Srbiji*. Oni su podređeni becirkskomandantu E za ratne zarobljenike, general-majoru Janusu,³ koji je komandant ratnih zarobljenika a u isto vreme i referent za poslove sa ratnim zarobljenicima kod vojnoupravnog komandanta u Srbiji.
2. *Za izvršenje njegovih zadataka* njemu se podređuju:
Stalag 160 u Beogradu, komandant pukovnik fon Tadem [Thaddem],

⁴ Potpis nečitak.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 251, s. 000666-8.

² Dopisano na pisačkoj mašini.

³ Johan Janus (Johann Janusz), Kriegsgefangenen Bezirkskommandant E

PODRUČJE I STANOVNIŠTVO RASPADNUTE JUGOSLOVENSKE DRŽAVE*)
(privremeni proračun na osnovu popisa stanovnika 1931, za početak 1941)

Oblasti			Stanovništvo 1941 — ukupno		O D T O G A S A M A T E R N J I M J E Z I K O M										
					Hrvatskim		Srpskim		Nemačkim		Italijanskim		Mađarskim		Muslim;
					Broj	% od ukupne površ.	Broj	% od ukupnog broja	Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj
biv. Jugoslavija	247.542	100	15,920.000	100											
Hrvatska	98.572	39,8	6,300.000	39,6	3,300.000	52,4	1,925.000	30,6	150.000	2,4	5.000	0,1	75.000	1,2	700.000**)
pripalo nem. Rajhu	9.620	3,9	775.000	4,9					20.000	2,6					
pripalo Italiji	5.381	2,2	380.000	2,4	280.000	73,7	90.000	23,7			5.000	1,3			
province. Ljubljana	5.242	2,1	380.000	2,4					15.000	3,9					
Crna Gora i alban. granič. područja	28.000	11,3	1,230.000	7,7											
posela Bugarska	28.250	11,4	1,260.000	7,9											
posela Mađarska	11.601	4,7	1,145.000	7,2	220.000	19,2	243.000	21,2	197.000	17,2			301.000	26,3	
Banat	9.776	3,9	640.000	4,0	14.000	2,2	295.000	46,1	120.000	18,8			151.000	14,8	70.000
ostatak Srbije	51.100	20,7	3,810.000	23,9	25.000	0,7	3,580.000	94,0	8.000	0,2					175.000

*) Razvrstavanje po maternjem jeziku zasniva se na popisu stanovništva od ^ 1921. i na osnovu drugih izvora. Proračunato je i procenjeno samo za pojedine oblasti; stanje u jugoslavenskoj statistici maternjeg jezika ne daje mogućnost da L» se pruže tačni podaci za sadašnjost.

-) Muslimani Bosanci
-) Rumuni

>

PODRUČJE I STANOVNIŠTVO RASPADNUTE JUGOSLOVENSKE DRŽAVE*)
(privremeni proračun na osnovu popisa stanovnika 1931, za početak 1941)

P ²	Stanovništvo 1941 — ukupno		OD TOGA SA MATERNJIM JEZIKOM													jevieji		
			Hrvatskim		Srpskim		Nemačkim		Italijanskim		Mađarskim		Muslimanskim		Slovenačkim			
od pne rš.	Broj	% od ukupnog broja	Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	/o	Broj	%	Broj	/o	Broj	%	Broj	/o
00	15,920.000	100																
9,8	6,300.000	39,6	3,300.000	52,4	1,925.000	30,6	150.000	2,4	5.000	0,1	75.000	1,2	700.000**)	11,1	30.000	0,5	40.000	0,6
3,9	775.000	4,9					20.000	2,6							745.000	96,1		
2,2	380.000	2,4	280.000	73,7	90.000	23,7			5.000	1,3								
2,1	380.000	2,4	i				15.000	3,9							350.000	92,1		
1,3	1,230.000	7,7	.															
1,4	1,260.000	7,9	v															
4,7	1,145.000	7,2	220.000	19,2	243.000	21,2	197.000	17,2			301.000	26,3			80.000	7,0	15.000	1,3
3,9	640.000	4,0	J 14.000	2,2	295.000	46,1	120.000	18,8			95.100	14,8	70.000	10,9***)i			4.000	0,6
0,7	3,810.000	23,9	J -4	25.000	0,7	3,580.000	94,0	8.000	0,2				175.000	4,6	J		15.000	0,4

zasniva se na popisu stanovništva od
) je i procenjeno samo za pojedine
ternjeg jezika ne daje mogućnost da

i)

mi
se\
Ru

OE
JI
I (
PR

v o

Pri

s. (

me

14i

Stalag 191 u Kragujevcu, komandant potpuk. fon Norman [Normann],
Stalag 202 u Nišu, komandant pukovnik Kapezius [Kapesius].

3. Područje Stalaga: granice područja za upućivanje na rad ratnih zarobljenika iz pojedinih Stalaga označene su na priloženoj karti.
4. *Za sprovođenje nadzora nad ratnim zarobljenicima* generalu Janusu i komandantima Stalaga se, na osnovu Vojnog pravila 38/5, odeljak 1, tačka 3, dodeljuju 2 štaba i 12 landesšicen-četa.
5. Oni su potčinjeni:
Stalagu 160 u Beogradu: dve čete 562. landesšicen-bataljona (do sada podređene feldkomandanturi 599 u Beogradu),
dve čete 266. landesšicen-bataljona (do sada podređene feldkomandanturi 816 u Užicu).
Stalagu 191 u Kragujevcu: štab i četiri čete 592. landesšicen-bataljona (do sada podređeni feldkomandanturi 610 u Smederevu),
Stalagu 202 u Nišu: štab i četiri čete landesšicen-bataljona 920 (do sada podređeni feldkomandanturi 809 u Nišu).
6. Prema tome, feldkomandantima *preostaju za druge zadatke* (vojnoupravnom komandantu u Srbiji), Komandni štab, Oper, odelj. br. 24/41/⁴
FK 599 Beograd: štab i dve čete 562. landesšicen-bataljona,
FK 610 Smederevo: jedna četa 592. landesšicen-bataljona,
FK 809 Niš: dve čete 920, landesšicen-bataljona,
FK 816 Užice: štab i dve čete 266. landesšicen-bataljona,
KK 838 Zemun: 3. četa 592. landesšicen-bataljona.
7. *Štab 592. landesšicen-bataljona* nalazi se u Kragujevcu.
Štab 920. landesšicen-bataljona smestiti u Nišu.
Pored njihovog podređivanja komandama stalaga, njima se za postavljanje straža stavljaju na raspolaganje i njihove čete, koje su prema tački 6 podređene pojedinim komandantima.
8. Da bi se mogle osloboditi landesšicen-jedinice koje su do sada bile upotrebljavane za stražarsku slu-

⁴ Taj dokumenat redakcija nije pronašla.

žbu, treba proveriti da li one ne čuvaju objekte koji pripadaju trupci. OKH u vezi s naredbom Gen. St. d. H, odelj. za ratnu upravu (Qu. 4), br. 11/2014/41 god. od 23. 4. 41. god.,⁵ naredilo je sledeće:

»1.) Trupa je, u okviru sektora koji su joj povereni od K-de 2. A, odgovorna za sledeće stražarske zadatke:

- a) vlastiti objekti za smeštaj i uređaji za snabdevanje,
- b) vojnički važne saobraćajne linije i linije veze, kao i objekti od posebnog vojnog značaja na putevima, železnicama i vodenim saobraćajnicama. Objekte manjeg značaja prema odredbama tačke II ne treba držati pod stražom,
- c) nepokretna vojna postrojenja, uključujući i organizaciju aerodromskog obezbeđenja, ukoliko se na zahtev vojnoupravnog komandanta ili vazduhoplovstva ne obezbeđuje samo vazduhoplovstvo,
- d) ratni plen,
- e) osiguranje plovidbe na Dunavu.

2.) *Vojnoupravni komandant* osigurava:

- a) vlastite objekte za smeštaj i uređenje za snabdevanje,
- b) rezerve materijala i privredna preduzeća od značaja za Vermaht i ratnu privredu.

9. Prema tome, sve stražarske zadatke koji ne pripadaju landesšicen-jedinicama poveriti trupci. Isto tako sve objekte, važne za nemački Vermaht, za koje nije neophodno potrebno da se nalaze pod stražom *nemačkih* vojnika, poveriti na čuvanje srpskoj žandarmeriji. Skreće se pažnja na potrebu čestog kontrolisanja srpske žandarmerije. Ukoliko se prilikom predaje objekata pod stražom jave teškoće, dostaviti izveštaj.

10. *Do 10. juna 1941. god.* dostaviti službenim putem izveštaj o lokalnoj upotrebi stražarskih jedinica, njihovim stražarskim zadacima i broju straža do jačine voda. O nastalim promenama također odmah dostavljati izveštaje.

11. *Preuzimanje ratnih zarobljenika.* Svaki stalag treba da na teritoriji koja mu je dodeljena otpočne

⁵ Vidi dok. br. 24.

preuzimanje logora i sabirališta za ratne zarobljenike od 1. 6. 41. god. i u sporazumu sa sadašnjim komandantima logora.⁶ Preuzeti logor staviti odmah pod vlastitu kontrolu i upravu.

Brojni izveštaj o preuzetim ratnim zarobljenicima u svakom pojedinom logoru, raščlanjen na oficire i vojnike i prema pojedinim nacionalnostima, dostaviti becirkskomandantu E za ratne zarobljenike do 15 juna 1941. godine.

Dostavljeno:	
Prema rasporedu A, B, C	145
na znanje:	
K-di 2, A	1
K-di XI AK	1
4. brd	1
60 (mot.) diviziji	1
294. diviziji	1
704. diviziji	1
714. diviziji	1
717. diviziji	1

153

Za vojnoupravnog komandanta u Srbiji
načelnik komandnog štaba
Grafenhorst
generalštabni potpukovnik

⁶ Ovi sabirni logori za zarobljenike (Stammlager ili skraćeno Stalag) na teritoriji Srbije prestali su da funkcionišu 1. jula 1941, kada su Stalag 191 i Stalag 202 priključeni Nemačkoj komandi u Rumuniji a Stalag 160 stavljen 15. jula 1941. na raspolaganje vojnoupravnom komandantu generalnog guvermana u Poljskoj (AVII, NAV-T-5Q1. r. 251, s. 407-76).

NAREĐENJE VOJNOUPRAVNOG KOMANDANTA U SRBIJI
OD 31. MAJA 1941. POTCINJENIM ODELJENJIMA O RASPO-
REDU POSADNIH DIVIZIJA NA TERITORIJI SRBIJE¹

VOJNOUPRAVNI KOMANDANT U SRBIJI

Komandni štab/Ia Br. 135/41 pov. Beograd, 31. maja 1941.

Stanje 31. maja 1941.

Poverljivo

Raspored novih divizija koje su izvršile smenu²
717. peš. divizija³ u Nišu

749. pp	u Kraljevu	737. pp	u Mitrovici
III/749. pp	„ Kragujeven	III/737. pp	u „
II/749. pp	„ Kruševcu	II/737. pp	u Raškoj
I/749. pp	„ Kraljevu	I/737. pp	u Nov. Pazaru

670 art. div. u Nišu
Čete veze u „
Inžinjer. četa u „

714. peš. divizija⁴ u Topoli

741. pp	u Čupriji	721. pp	u Petrovgradu
III/741. pp	u Zaječaru	III/721. pp	u V. Kikindi
	(bez jedne čete	II/721. pp	u Vršcu
	u Tekiji)	I/721. pp	u Petrovgradu
11/741. pp	u Mladenovcu		
1/741. pp	u Čupriji		

661. art. div. u Palanci
Četa za vezu u Topoli
Inžinjerijska četa u Lapovu

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501. r. 249, s. 1035. Ovaj dokument nije potpisan.

² O dislokaciji ovih divizija vidi dok. br. 42, 45 i 47, D16 i kartu-prilog 1.

³ Komandant ove divizije od 17. maja 1941. bio je Paul Hofman (Hofmann), general-major. On je od 1. novembra 1941, do 31. jula 1942. bio komandant 342. pd. Od 19. novembra 1941. do 25. oktobra 1942. komandant 717. divizije bio je dr Valter Hinghofer (Dr Walter Hinghofer), general-lajtnant.

⁴ Ova divizija je smenila 4. brdsku diviziju u periodu od 23. do 28. maja 1941 (vidi zapovest za pokret 4. brd. div. od 23. maja 1941, AVII, NAV-T-315, r. 2311, s. 857-8). Komandant ove divizije bio je Fridrich štal (Friedrich Stahl), general-lajtnant.

704. peš. divizija⁵ u Valjevu

734. pp	u Lešnici	724. pp ⁶	u Užicu
III/734. pp	u Šapcu	III/724. pp	u čačku
11/734. pp	u Lešnici	H/724. pp	u Višegradu
1/734. pp	u Valjevu	1/724. pp	u Užicu

654. art. div. u Valjevu
Četa za vezu u Valjevu
Inžinjerijska četa u Ljuboviji

Dostavljeno:

⁵ Prema formaciji od 21. decembra 1941, brojno stanje borbenog dela ove divizije bilo je sledeće: 112 oficira, 17 službenika, 650 podoficira i 3771 vojnika, a raspolagala sa 157⁸ konja. Ukupno na snabdevanju u ovoj diviziji bilo je tada: 1170 oficira, 39 službenika, 981 podoficir i 6403 vojnika, a raspolagala je sa 2447 konja (AVII, NAV-T-315, r. 2240, s. 190-2). Komandant ove divizije bio je Hajnrih Borovski (Heinrich Borowski), general-major.

⁶ Komandant ovog puka je bio Adalbert Lonca (Adalbert Lontscha), general-major, a od 1942. do 16. 12. 1940. bio je komandant Beograda.

⁷ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi i ustanova kojima je ovo naređenje dostavljeno.

ZAPOVEST OPERATIVNOG ODELJENJA 2. ARMIJE OD 2. JUNA 1941. POTČINJENIM KOMANDAMA I JEDINICAMA ZA SMENU 11. ARMIJSKOG KORPUSA VIŠOM KOMANDOM 65 ZA NAROČITU UPOTREBU I PREGRUPISAVANJE JEDINICA¹

Strogo poverljivo

KOMANDA 2. ARMIJE

Ia, br. 415/41 *str. pov.*

A. H. Qu, 2. 6. 41.

00,00 časova

27 primeraka

Prim. br. 15

Armijaska zapovest br. 14

1.) *Viša komanda LXV*² (k-t gen. art. Bader,³ načelnik štaba generalštabni pukovnik Dragoni) biće transportovana železnicom iz Korpusne oblasti II na prostor oko Beograda, gde će stići 10. 6. 1941, kada će biti stavljena pod k-du 2. A.

2.) *Viša komanda LXV* smeniće Komandu *XI AK* u njenim dosadašnjim zadacima,⁴ koja treba sve podatke predati *Višoj komandi LXV*.

Primopredaja komande: 11. 6. 41. do 12,00 čas. O izvršenju izvestiti.

Štab komande: Vrnjačka Banja, kasnije Beograd.

3.) Od 11. 6. 1941. od 12,00 čas. pod *Višom komandom*

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 1076, s. 9279989-91.

• ² Höheres Kommando LXV zur besonderen Verwendung (česta skraćena u nemačkim dokumentima: Höh. Kdo LXV. z.b.V.). Opširnije o formiranju ove komande u Nemačkoj, sa pregledom popune štaba oficirima, podoficirima i vojnicima, i o njenom prebacivanju iz 2. vojnog okruga u okolinu Beograda vidi AVII, NAV-T-314, r. 1531, s. 15–24.

³ Paul

⁴ Vidi dok. br. 42, 45, 4«, 55 i 66.

LXV biće sledeće jedinice:⁵

a) 704. pd

714. pd

717. pd

b) do svoga odlaska:

4. brd.

294. pd

46. pd

c) od dolaska na područje armije pa do odlaska:

73. pd

5. okld (samo u pogledu regulisanja
marševanja)

Vreme
dolaska
će se
saop-
štiti
nak-
nadno.

4.) Treba imati u vidu da će 718. pd — koja se sada nalazi u sastavu LI AK — kasnije biti stavljena pod Višu komandu LXV.⁶

5.) Komanda XI AK (sa svojim jedinicama i Komandom artilerije 6) posle izvršene primopredaje biće izvučena iz sastava i do 15. 6. peške upućena u Rumuniju. Odmah po prelazu preko Dunava staviće se pod komandu Komande nemačkih trupa u Rumuniji, s kojom će se neposredno sporazumeti o svome daljem marševanju.

6.) 330. pp (bez III bataljona) — koji je dosada bio pod komandom Komande armijskog pozadinskog područja 559 — 15. 6. 41. ponovo se stavlja pod komandu Komande LI AK, koja će ga neposrednim sporazumom s Komandom armijskog pozadinskog područja preuzeti, transportovati i smestiti zapadno od Beograda.

Za smenu 330. pp odrediće Komanda XI AK I bataljon 714. pd, koji mora do 12. 6. 1941. biti u Beogradu i svojom obučenošću i vojničkim držanjem odgovarati interesima nemačke oružane sile u prestonici stare Srbije. Bataljon neizostavno

⁵ i ⁶ Bliže o tome vidi dok. br. 42,4« i 56.

treba pripremiti za izvršenje njegovih budućih zadataka. Bataljon će po pristizanju u Beograd neposredno biti potčinjen k-tu armijskog pozadinskog područja. O izvršenoj smeni k-toružanog pozadinskog područja treba izvestiti.

Dostavljeno:⁷

Komandant
I. V.

⁷ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi i ustanova kojima je ova zapovest dostavljena.

" Potpis nečitak (i. v. — In Vertretung = zastupa)

IZVEŠTAJ NEMAČKOG POSLANIKA U ZAGREBU OD 4. JUNA 1941. MINISTRU SPOLJNIH POSLOVA RAJHA O REZULTATIMA NEMAČKO-USTAŠKIH RAZGOVORA O PRESELJENJU SLOVENACA I SRBA I O STATUSU OBLASTI ZEMUNA¹

Telegram
(poverljivi)

Zagreb, 4. juna 1941. 22,25 časa
Prispeće: 4. juna 1941. 23,00 časa

Najhitnije!

*) Br. 428 od 4. 6.

Pod br. 1835 upućeno Fušlu [Fuschl].
Komanda 4. 6.41. u 23,25 časa.²

ZA GOSPODINA MINISTRA INOSTRANIH POSLOVA

Danas su ovde održani razgovori zbog, s jedne strane, preseljenja Slovenaca i Srba i, s druge strane, granične oblasti Zemuna. Učesnici kod pitanja preseljenja: poslanik Kaše kao rukovodilac, poslanik dr Bender, državni savetnik dr Turner i grupenfirer Nøjhauzen za vojnoupravnog komandanta u Srbiji, načelnik civilne uprave Donje Štajerske gaulajter iberrajter, maršal Kvaternik, ministar korporacije dr Dumandžić,³ državni sekretar za spoljne poslove dr Lorković za Hrvatsku, general Glez fon Horstenau i saradnici navedenih. Postignuta je jednodušnost da treba da bude preseljeno 5.000 političkih intelektualaca do 5. 7. 1941, 25.000 slovenačkih naseljenika od posle 1914. do 30. 8. 41. i oko 145.000 slovenačkih pograničnih seljaka do oktobra 1941.⁴ Gro od 5.000 političkih i intelektualalaca treba da bude preseljen neposredno za Srbiju, gro ostalih za Hrvatsku zbog čega iz Hrvatske iseliti za Srbiju odgovarajući broj Srba.⁵ O tome je sačinjen dokumenat. U kasni-

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, Bon 4, s. 41-8-9.

² Dopisano na pisačoj mašini.

³ Jozo, ministar udružbe u vladi NDH.

⁴ O tome vidi dok. br. 38, 46 i 164.

⁵ Vidi dok. br. 77, 78 i 87. U vezi s tim, Hitler je odlučio da nemačko poslanstvo u Zagrebu vodi pregovore o preuzimanju Slovenaca iz južne Štajerske i južne Koruške, s tim da se isti broj Srba iz Hrvatske preseli u Srbiju. Prema ovoj odluci, umesto Slovenaca, u Srbiju bi se s teritorije NDH preseljavali Srbi a na ovoj bi teritoriji ostali preseljeni Slovenci (AVII, NAV-T-501, r. 245, s. 334). O ovom šire vidi Andrija-Ljubomir Lisac, Deportacija Srba iz Hrvatske 1941. Historijski zbornik Povjesnog društva Hrvatske, 1-4, Zagreb, 1956. godine.

jem razgovoru saradnika pod vodstvom savetnika poslanstva Troia⁶ utvrđeni su detalji sprovođenja. Dokumentat o prvom razgovoru i opšti projekat ugovora Treći Rajh — Hrvatska i Hrvatska — vojnoupravni komandant u Srbiji doneti su u Salcburg.

Konstatovana je opšta jednodušnost i obezbeđena saradnja za izvršenje.

Pri razgovorima o graničnom pitanju Zemuna učestvovali su: poslanik Kaše kao rukovodilac, poslanik dr Bender, državni savetnik dr Turner i grupenfirer Nøjhauzen za vojnoupravnog komandanta u Srbiji, maršal Kvaternik, državni sekretar dr Lorković i veliki župan dr Eliher⁷ za Hrvatsku. O ovom pitanju je izrađen dokumenat.⁸ — U njemu je kao odluka ustanovljena granična linija Drava — Dunav — Sava —

⁶ Herbert fon Trol (von Troll)

⁷ Jakob. Opširnije o delatnosti ovoga folksdojčera, koji je od 10. juna 1943. zastupao i vođu nemačke nacionalne grupe u NDH Branimira Altgajera, dok je ovaj bio na sovjetskom frontu, vidi AVII, reg. br. 5/1, 12/1 i 16/1, k. 40, i reg. br. 3/1, k. 403.

⁸ U zapisniku o rezultatima ovih pregovora od 4. juna 1941. u Zagrebu, između ostalog, stoji da granica Nezavisne Države Hrvatske koju je postavio Hitler ide: od mađarsko-hrvatske granice Dunavom do ušća Save u Dunav, zatim Savom uzvodno do ušća Drine u Savu, potom Drinom uzvodno do okuke Drine kod Bajine Bašte.

Dalji tok granice još nije konačno utvrđen, jer i između NDH i Italije tamošnja granica još nije bila određena. Privremeno, Nezavisna Država Hrvatska je posela izvesnu graničnu liniju koja je posebnom notom saopštena nemačkom poslanstvu u Zagrebu i to kod Bajine Bašte, prelazeći preko stare bosanske granice na istočnu stranu, a ide uglavnom jugoistočno od Nove Varoši. Vojnoupravni komandant u Srbiji zadržao je za vojne potrebe rejon grada Zemuna iz sledećih razloga:

a) Zbog aerodroma.

b) Zbog toga što su u Zemunu smešteni službeni organi.

c) Zbog postojećih emisionih postrojenja u Zemunu.

d) Zbog neophodnog snabdevanja prehrambenim namirnicama iz reiona Zemuna.«

Međutim, konstatovana je jednodušnost u tome da pomenuta teritorija politički pripada Nezavisnoj Državi Hrvatskoj i da na njoj treba da važe osnovni propisi Nezavisne Države Hrvatske. Ona preuzima sledeće upravne poslove i opštu i unutrašnju upravu, železnički, poštanski i telegrafski saobraćaj, s tim da je ta uprava u zavisnosti od vojnoupravnog komandanta u Srbiji.

U cilju regulisanja daljih odnosa zaključeno je da vojnoupravni komandant u Srbiji, u saradnji s predstavnikom Nezavisne Države Hrvatske, spremi nacrt ugovora o pitanju statusa Zemuna i dostavi ga nemačkom poslanstvu u Zagrebu, da -bi se njegov konačni tekst utvrdio sa Pavelićevom vladom. Do tada, a u cilju obezbeđenja interesa Nezavisne Države Hrvatske, u Zemunu će se uspostaviti hrvatski službeni organ koji će s vojnoupravnim komandantom, odnosno generalnim opunomoćenikom za privredu u Srbiji, razmatrati sve slučajeve koji se budu nametali (AVII, NAV-T-501, r. 245, s. 513-5).

Drina,¹⁰ a time i Zemun i okolina kao hrvatska državna teritorija.¹⁰ Radi obezbeđenja potrebnih vojničkih zahteva, Zemun i Uža okolina treba zasada da u ograničenoj meri ostanu pod vojnopravnim komandantom u Srbiji i budu priključeni srpskoj valutnoj oblasti, dok kulturna i pravna uprava pripada Hrvatskoj. Opšta i unutrašnja uprava, železnica, pošta, telegraf — u hrvatskoj upravi, ali potčinjeni vojnopravnom komandantu u Srbiji. Povodom povećanja poreze, plate činovnika i drugih finansijskih pitanja, kao i radi opšteg ugovorenog regulisanja stanja, dr Bencler, dr Turner, Nojhauzen i jedan opunomoćenik hrvatske vlade izradiće projekat ugovora, podneće ga meni radi razgovora sa ovdašnjom vladom a ja ću ga podneti zatim ministarstvu inostranih poslova na odluku. Dr Eliher, kao nadležni veliki župan, lično će i preko posebnih opunomoćenika stalno uspostavljati i održavati saradnju.

Uopšte, na kraju razgovora je postignuta jednodušnost. Predlog je najbolje mogući kompromis, nikakvo idealno rešenje. Pošto je ustanova vojnopravnog komandanta još u Zemunu, zbog nedostatka prostorija u Beogradu, to ovakvo rešenje nije, na žalost, moglo da se izbegne. Pri tom se pojavila izvesna neslaganja između Turnera i Nojhauzena. Osim toga, danas je vojnopravnog komandanta fon Förstera zamenio general fon Šreder."

Verujem da je predloženo rešenje podnošljivo. Dokument će biti poslat za Salzburg.

Kaše

Dostavljeno:

¹²

• O određivanju granice između Italije i NDH vidi tom XIII, knj. 1, dok. br. 19 i 20.

¹⁰ Vidi dok. br. 44.

" Ludvig fon Šreder (Ludwig voir Schröder), general protivavionske artiljerije. U Beograd je stigao 2>j«aa 1941, kada mu je, kao novom vojnopravnom komandantu u Srbiji, predstavljen njegov štab (AVII, NAV-T-501, r. 245, s. 417-27).

¹² Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi i ustanova kojima je ovaj izveštaj dostavljen.

BR. 59

ZAPISNIK S KONFERENCIJE ODRŽANE U UPRAVNOM ŠTABU VOJNOUPRAVNOG KOMANDANTA U SRBIJI 5. JUNA 1941. O REGULISANJU ODNOSA IZMEĐU FOLKSDOJCERA I KOMESARSKE VLADE SRBIJE NA PODRUČJU BANATA'

VOJNOUPRAVNI KOMANDANT U SRBIJI

Upravni štab

Prepis

Beograd, 5. 6. 1941.

Zapisnik

s konferencije održane po naređenju načelnika upravnog štaba kod vojnopravnog komandanta u Srbiji, u kancelariji savetnika vojne uprave dr K i s e l a² i pod njegovim predsedništvom.

Cilj: Regulisanje odnosa u Banatu.

Učesnici:

Od strane vojnopravnog komandanta:

načelnik finansijskog odeljenja, OKVR³ dr T a č e r, [Tatscher], KVR⁴ M a r b a h [Marbach];

od strane feldkomandanture Smederevo:

načelnik upravnog odeljenja, OKVR fon Š l i h t i h [Schlichtig];

od strane folksdojčera:

folksgruppenfirer dr J a n k o,⁵
Jozef L a p [LosefLapp],
Franc R a j t [Franz Reith],
ing. V a c [Watz],

od strane Srba:

komesar ministarstva unutrašnjih poslova M. Aćimović,
komesar ministarstva kulture R. Jojić,
komesar ministarstva pravosuđa M. Janković,
komesar ministarstva kulture G. Perić.

Komesar Aćimović je dao načelniku izjavu da je komesarska srpska vlada spremna da izađe u susret željama folks-

¹ Snimak prepisa dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, London 2, s. 298156-7.

² Georg Kiessel

³ Oberkriegsverwaltungsrat (viši savetnik vojne uprave)

⁴ Kriegsverwaltungsrat (savetnik vojne uprave)

⁵ Sep, vođa nemačke narodne grupe u Srbiji i Banatu (vidi AVII, reg. br. 23/5, k. 27A i reg. br. 1/1, k. 40).

dojčera u Banatu uključivanjem folksdojčera u srpsku državu i opštinsku upravu. Pri tome su posle kraćeg razgovora utanačeni sledeći osnovni principi:

1) Jedan generalni opunomoćenik folksdojčera, sa štabom stručnjaka za pojedina srpska ministarstva, zastupaće kod srpske komesarske vlade interese folksdojčerske grupe.

2) Zastupnik smederevskog bana imaće svoje sedište u Petrovgradu — Velikom Bečkereku⁶ i to će biti jedan folksdojčer. Za to je od strane nemačke narodnosne grupe predviđen Jozef Lap.

3) U pogledu opšte unutrašnje uprave,⁷ finansijske uprave,⁸ poštanske uprave itd. vlada jedinstveno mišljenje da saobrazno predlozima nemačke narodnosne grupe ova učestvuje sa odgovarajućim personalom u upravnom aparatu srpske države. Ukoliko se opšta unutrašnja uprava zastupnika bana u Petrovgradu — Velikom Bečkereku ne potčini u potpunosti organizaciji opšte uprave, ovoj se radi jednostavnosti priključuju opunomoćenici za pojedine resore.

4) Na predlog nemačke narodnosne grupe, kod zastupnika bana u Petrovgradu — Velikom Bečkereku postaviće se jedan opunomoćenik za železnice.⁹

Sada: Zrenjanin.

⁷ Na jednom zasebnom sastanku, održanom 5. juna 1941. u Beogradu, postignut je sporazum da se za Banat ustrojava uprava sa vicebanom na čelu. Odlučeno je da se za vicebana postavi folksdojčer Jozef Lap, s tim da se njegovo nadležstvo sastoji od osam sekcija, kojima će rukovoditi četiri načelnika. Za načelnike sekcija postavljeni su od strane komesara Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije:

1) Franc Rajt (Franz (Reith), 2) Jozef Cvirner (Josef Zwirner), 3) Inž. Peter Kulman (Kullmann), 4) dr Peter Pene (Penitz). Međutim, što se tiče unutrašnje uprave postignut je sporazum da u srezovima s velikim brojem folksdojčera sreski načelnik bude folksdojčer. U ostalim slučajevima nacionalnost sreskog načelnika treba odrediti prema broju pripadnika pojedinih narodnosti koje tamo žive. Isto se to odnosi na uprave u gradovima i seoskim opštinama (AVII, London 2, s. 298158-61).

⁸ Za Banat je uspostavljena finansijska direkcija sa sedištem u Beogradu. U Zrenjaninu je formirana ekspozitura. Za njenog načelnika postavljen je Peter Ek [Eok]). Ostale članove štaba ove ekspoziture postavljao je ministar finansija na predlog Petera Eka. Međutim, zaštita carinske granice nije se nalazila ni pod finansijskom direkcijom, ni pod ekspoziturom, već neposredno pod vojnoupravnim komandantom u Srbiji. Referent je bio savetnik vojne uprave dr Riger. U srezovima s većim brojem folksdojčera za rukovodioca poreskih uprava su postavljeni folksdojčeri. U ostalim srezovima, u svakoj poreskoj upravi, postavljeni su folksdojčeri kao poverenici. Oni su energično vodili brigu o razrezivanju i ubiranju poreza. Poreske stope folksdojčera su bile ujednačene sa oporezivanjem Srba. Poreski prihodi u Banatu išli su u kasu kvislinške srpske uprave (AVII, London 2, s. 298158-61).

⁹ U vezi s tim pitanjem u Beogradu je uspostavljena železnička direkcija za Banat. Kao delegat ove direkcije za nadzor nad železnicama u Banatu postavljen je dr Kerpel (AVII, London 2, s. 298158-61).

5) Apelacioni sud u Novom Sadu premešta se u Petrovgrad — Veliki Bečkerek. Za rukovodioca izabran je načelnik okružnog suda u Petrovgradu — Velikom Bečkereku dr Wilhelm Nojner [Wilhelm dr Neuner], Personalna pitanja će biti uređena shodno tač. 3).

6) U pogledu školstva raščišćene su sledeće tačke:

a) Srpska komesarska vlada će priznati i odobriti novi Savet za upravu škola nemačke grupe koji će se osnovati u Vel. Bečkereku — Petrovgradu.

b) Dozvoljene su nemačke privatne školske ustanove.

c) Dozvoljena je obuka potrebnog broja učitelja i pomoćnih učitelja.

g) Iz dozvole za posedovanje školskih ustanova proističe pravo izdavanja punovažnih svedočanstava, održavanje ispita privatnih učenika itd.

Viši ratni upravni savetnik fon Šlihtih je opunomoćen za dalje vođenje pregovora u cilju utvrđivanja pojedinosti.

Pot. dr Kisel
-,- fon Šlihtih
-,- dr Janko
-,- Aćimović

*

BR. 60

NAREĐENJE KOMANDE 2. ARMIJE OD 5. JUNA 1941. KOMANDI 11. ARMIJSKOG KORPUSA ZA SPREČAVANJE UČESTALIH SABOTAŽA NA TELEFONSKIM LINIJAMA'

u* 77

KOMANDA 2. ARMIJE
Ic/A. O./Abw. III²
br. 487/41

Prepis

A. H. Qu, 5. 6. 41.

Veza: K-da XI AK, Ic od 29. 5. 41.³

K-da 2. A, Ic/A. O./ Abw. III br. 1135/41, pov. br. 454/41, od 30. 5. 41.⁴

Predmet: Sprečavanje akata sabotaže na telefonskim linijama

¹ Snimak prepisa dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 245, s. 432.

² Abwehr III (Abver III). Ovu oznaku su nosili svi kontraobaveštajni organi komandi u formacijama Vermahta.

³ i ⁴ Ove dokumente redakcija nije pronašla.

Porast oštećenja telefonskih linija nemačkih oružanih snaga o kojima se izveštava s teritorije K-de XI AK daje osnova da se pretpostavi da bar u jednom delu tih slučajeva moraju biti u pitanju planski akti sabotaze od strane gerilaca.

Naređenje komandanta 2. armije od 28. 4. 41. o suzbijanju podmuklih napada na nemačke vojnike treba, s obzirom na njegov smisao, primenjivati i na akte sabotaze.⁵

Predlog da se čuvanje svih vojnih linija trajno prenese na srpske civilne vlasti nije srpovodljiv sa ekonomskih i tehničkih razloga.

Što se tiče povremenog čuvanja vojnih linija koje bi vršila civilna lica kao meru odmazde, trupe treba o tome da se sporazumevaju s nadležnim mesnim feldkomandanturama i krajskomandanturama. Isto važi i za nametanje novčanih kazni i određivanje njihove visine.

Za Komandu armije
načelnik generalštaba
I. V.
pot. Krumpelt
generalštabni potpukovnik

Dostavljeno:
⁶

⁵ Vidi dok. br. 41.

⁶ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi 4 ustanova kojima je ovo naređenje dostavljeno.

**IZVEŠTAJ VOJNOUPRAVNOG KOMANDANTA U SRBIJI OD
10. JUNA 1941. KOMANDI KOPNENE VOJSKE O VELIKOJ
EKSPLOZIJI U SKLADIŠTU MUNICIJE U SMEDEREVU'**

Prepis

VOJNOUPRAVNI KOMANDANT U SRBIJI

Komandni štab

Načelnik štaba

Beograd, 10. 6. 41.

Predmet: Katastrofalna eksplozija u
skladištu ratnog plena u
Smederevu.

KOMANDI KOPNENE VOJSKE

C ep el in²

U četvrtak 5. juna 1941. oko 14,10 časova eksplodirale su znatne količine srpske municije i eksplozivnog materijala raznih vrsta u skladištu ratnog plena smeštenog u citadeli Smederevo (40 km južno od Beograda). Glavnoj eksploziji navodno su neposredno prethodile dve manje eksplozije. Glavni udar nastalog vazdušnog pritiska bio je usmeren prema gradu, srušio je zidove koji opasuju citadelu i razorio je železničku stanicu koja se nalazi neposredno ispred citadele. Mase krša pale su na jedan teretni voz, koji su zasule zajedno sa prepunim putničkim vozom, koji je baš tada trebalo da krene. Pored ostalog, 70% svih kuća ovog mesta od 14.000 stanovnika više-manje je uništeno.³ Kuće u unutrašnjosti grada su potpuno onesposobljene za stanovanje. Džinovski visok plamen i mnoga žarišta požara izazvana eksplozijom granata dovršili su razaranje.

^A, Uzrok eksploziji do sada još nije utvrđen. Za sada nema znakova-sabotaze; nemarfiošt mjè isključena:.

Pored mera čije je preduzimanje naredila K-da 2. A, po naređenju vojnoupravnog komandanta, koji je odmah avio-

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 245, s. 450-1.

² Zeppelin (naziv jednog od pokretnih komandnih mesta ove komande)

³ U izveštaju Operativnog odeljenja vojnoupravnog komandanta u Srbiji od 11. jula 1941. piše da je grad doživeo velika razaranja, da ima 10 mrtvih nemačkih vojnika i 110 ranjenih, a od građana Smedereva je poginulo oko 500 i oko 700 je ranjeno (AVII, NAV-T-501, r. 245, s. 567).

nom odleteo na mesto nesreće, izvršeno je i sve ono što se još moglo preduzeti. Oficiri koje je uputio alarmirali su Crveni krst u Beogradu, blagovremeno su zaustavili vozove koji su bili na putu za Smederevo i prema situaciji utvrdili su sve dalje mere koje je trebalo preduzeti. Sanitetsko odeljenje ubrzo je pristiglo s velikim transportom zavoja i lekova, tako da su se ranjeni delom mogli preuzeti za transportovanje u Beograd, a delom im se neposredno ukazala lekarska pomoć. Sve mere za ukazivanje pomoći koje je u međuvremenu zahtevala Feldkomandantura sprovedene su.

Gubici oružanih snaga, do kojih je došlo, bili bi daleko veći da ljudstvo brdske divizije nije bilo odvedeno na vežbu i da se ostali pripadnici oružanih snaga u ovom mestu u podnevnoj pauzi nisu razišli i većim delom nalazili van grada. Stvarno, izgleda da ni na jednom mestu nije bilo nagomilanog ljudstva. Koliko je do sada utvrđeno, gubici iznose:

Vermaht:* mrtvih 6
nestalih 9
povređenih 110 (od toga oko 30 teško)

Civilna lica: mrtvih oko 500 (do sada sahranjeno 346)
povređenih najmanje 1100.

Potpuni izveštaj dostaviće se čim se bude raspolagalo konačnim brojkama.

S obzirom na visoku dnevnu temperaturu, uklanjanje i sahranjivanje leševa vršilo se s velikom užurbanošću.

Preživeli su se delom sklonili u udaljenim kućama, a delom su smešteni u susednim mestima. Namirnice i voda su obezbeđeni. Mere su preduzimate sporazumno sa organima srpske vlade, koji se, sem toga, sa 100 pripadnika srpske policije staraju o održanju reda.

Sudska i kontraobaveštajna istraga je u rukama K-de 2. A, jer je skladište bilo pod Vojnotehničkim štabom 5.

Za vojnoupravnog komandanta
u Srbiji
načelnik Komandnog štaba
pot. Grafenhorst
generalštabni pukovnik

F. d. R. d. A. operava:
kapetan

222

⁴ Ovi nemački vojnici pripadali su 6. četi 562. landesšicen-bataljona (AVII, NAV-T-501, r. 246, s. 417-27).

BR. 62

NAREDBA GENERALŠTABA KOMANDE KOPNE NE VOJSKE OD 10. JUNA 1941. VOJNOUPRAVNOM KOMANDANTU U SRBIJI O UVOĐENJU POGRANIČNE CARINSKE SLUŽBE U OKUPIRANOJ SRBIJI¹

KOMANDA KOPNE NE VOJSKE

Gen. St. d. H./Gen. Qu H. Qu. OKH, 10. juni 1941.
*Az. odelj. vojne uprave (Qu 5 Gr)*²
br. 11/7464/41.

VOJNOUPRAVNI KOMANDANT U SRBIJI³
Delv. br. 200

Načelnik:
Prim. 15. VI 1941. ZZZZZZZHZ
U rad odelj.
Nač. Ia/1 x

Naredba

*o uvođenju
pogranične carinske službe u Srbiji⁴*

U saglasnosti sa državnim ministrom za finansije naređuje se sledeće:

1,

Na teritoriji vojnoupravnog komandanta u Srbiji uvodi se nemačka pogranična carinska služba jačine 7 sreskih carinskih komesara i 200 službenika. Pod rukovodstvom jednog višeg službenika, pogranična carinska služba se potčinjava *Komandnom štabu*. Nadzorna kontrola, disciplinska potčinjenost i isplata službenika ostaju u nadležnosti Državnog ministra finansija.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 246, s. 4524. Na margini dokumenta je dopisano rukom nekoliko reči od kojih su nekoliko precrtane.

² Quartiermeister 5. Gruppe (5. pozadinski odsek)

³ štambilj primaoca.

⁴ Od 3. juna 1941. ove poslove u okupiranoj Srbiji obavljali su kvistlinški carinski službenici koji su obezbeđivali granice te Srbije. Uzrok za to bilo je sprečavanje unošenja starih novčanica radi zamene za nove. Ovi službenici su radili po uputstvima i pod nadzorom nemačkih komandi, nemački carinski organi su, posle svog dolaska, preuzeli nadzor nad njihovim radom (AVII, NAV-T-501, r. 245, s. 567).

2.

Zadatak pogranične carinske službe je da nadzorom nad radom i usmeravanjem rada srpskih carinskih službenika obezbedi pravilan nadzor granica i graničnog saobraćaja. U cilju izvršavanja svojih zadataka, pripadnici pogranične carinske službe u odnosu na srpske carinske službenike imaju pravo neposrednog naređivanja. Oni imaju pravo upotrebe oružja, hapšenja, gonjenja i konfiskovanja kao i u Nemačkoj.

3.

Uputstva za izvršavanje zadataka nadzora pograničnoj carinskoj službi izdaju vojnoupravni komandant u Srbiji i generalni opunomoćenik za privredu u Srbiji (preko vojnoupravnog komandanta u Srbiji, Komandnog štaba). Drugi organi vojnih vlasti ne izdaju neposredna uputstva. U hitnim slučajevima mesne vojne komande mogu izdavati uputstva neposredno sreskim carinskim komesarima. U takvim slučajevima dužni su da redovnim putem izveste vojnoupravnog komandanta.

4.

Vojnoupravni komandant stara se o snabdevanju pogranične carinske službe i obezbeđuje joj potrebne veze. U tome slučaju predvideti najvećim delom korišćenje postojećih veza (između ostalih i trupnih).

Dostavljeno:
5

I. A.

⁵ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi i ustanova kojima je ova naredba dostavljena.

⁴ Potpis nečitak.

BR. 63

NAREĐENJE KOMANDE 2. ARMIJE OD 12. JUNA 1941. VIŠOJ KOMANDI 65 ZA NAROČITU UPOTREBU O OBEZBEĐENJU I ZATVARANJU GRANICA OKUPIRANE SRBIJE¹

Strogo poverljivo

KOMANDA 2. ARMIJE
la, br. 438/41, str. pov.

A. H. Qu, 12. 6. 1941.
5 primeraka
Kontrolni br. 2

Sadržaj: Obezbeđenje i zatvaranje
srpske granice.

VIŠOJ KOMANDI LXV

- 1.) Zbog privrednih i finansijskih razloga zatvoriće se granica područja vojnoupravnog komandanta u Srbiji prema svim susednim državama. Početak zatvaranja 14. 6. 41. u 18,00. Kraj ove zabrane naređiće se.
- 2.) U cilju zatvaranja granice, Viša k-da LXV posešće tačke koje su ucrtane u karti u prilogu. Jačina snaga koje će se angažovati na pojedinim tačkama vidljiva je iz legende na karti (prilozi 1 i 2). Sem toga, treba posesti jednim vodom Indiju (30 km severozapadno od Zemuna). Komandir voda, da bi dobio zadatke, javiće se K-tu Srbije, la, majoru Fencu [Fenz] do 14. 6. 41. u 12,00. Ostvarujući zadatak zatvaranja granice ne sme se zapostaviti obuka trupe.
- 3.) Zadatak jedinica Više k-de LXV angažovanih na granici je da kontrolišu pogranični i malogranični putnički saobraćaj. Odredbe za pogranični i malogranični saobraćaj vidi u prilogu 3.
- 4.) Odredbe iznesene u ovom prilogu treba da provode angažovane jedinice na sledeći način:
  - a) Angažovane trupe dužne su da spreče prelaz granice² svim civilnim osobama.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 254, s. 5846.

² Još 3. juna 1941. Komanda 11. armijskog korpusa, oper. odeljenje, br. 910/41, izdala je naređenje za obezbeđenje granice: koji granični prelazi se obezbeđuju, jačina snaga i vreme kada može otpočeti obezbeđenje granica. 704. pd. obezbeđivače prelaze u šapcu, Koviljači, Ljuboviji, Višegradu i Prijepolju, s po jednim vodom; 7114. pd obezbe-

Izuzeci: Vlasnici propusnice narandžaste boje, ispostavljene od pasoškog ureda SO I, SO II, SO III ili glavnog pasoškog ureda u Berlinu, koju je potpisao komandant pozadine. (Primer vidi u prilogu 4). Vlasnici granične karte za malogranični saobraćaj koju su izdale mesne ili garnizone komande nemačkih oružanih snaga.

- b) Vojnicima je prelaženje granice dozvoljeno.
  - c) Kontrola robnog i deviznog prometa nije zadatak trupa, već srpskih, a kasnije nemačkih carinskih organa i granične policije.³
- 5.) Granica je posednuta srpskim carinskim i graničnim organima, koji imaju zadatak da kontrolišu robni i devizni saobraćaj. U načelu u svakom pograničnom naselju nalaze se srpske pogranične ispostave. Srpski činovnici uniformisani su i nose tamno zelene carinske ili sivozelene žandarmerijske uniforme. Svaki organ snabdeven je legitimacijom sa fotografijom, odnosno zelenom trakom oko nadlaktice. Srpski organi naoružani su puškom, a delimično i ostalom opremom.
- 6.) Jedinice koje su angažovane za kontrolu granice treba da uspostave kontakt sa srpskim organima i da kontrolišu i potpomažu njihovu delatnost. Kontrola granice poverena je, sem trupe, samo srpskim carinskim i žandarmerijskim organima. Folksdojčeri ili Šiptari [Albanci] nemaju pravo da učestvuju u kontroli granice i, ukoliko ima takvih pojava, treba ih u tome sprečiti.
- 7.) Viša k-da LXV izvestiće do 14. 6. 41 — 22,00 da je angažovala potrebne jedinice za obezbeđenje granice.

Za komandanta armije
načelnik general
4

Prilozi 1 i   Karte s legendama o posedanju granice.⁵

divaće prelaze Zaječar — Vidin i Negotin — Vidin, s po jednim vodom; 717. pd obezbeđivaće prelaze od N. Pazara ka zapadu, Kos. Mitrovica — Peć, Kos. Mitrovica — Priština, Kuršumlja — Priština, Niš — Sofija i Leskovac — Vranje, s po jednom četom (AVII, NAV-T-501, r. 254, s. 582-3).

³ Vidi dok. br. 62.

⁴ Paraf nečitak.

⁵ Ove karte redakcija nije pronašla.

Prilog 3:   Odredbe o putničkom, robnom i deviznom saobraćaju na srpskoj granici.⁴

Prilog 4:   Primerak propusnice.⁷
Posle odašiljanja bez priloga dostaviti:
Vojnoupravnom k-tu u Srbiji
Komandi 2. armije

Ia
Ic/AO
O. Qu

BR. 64

IZVEŠTAJ FELDKOMANDANTURE 809 OD 15. JUNA 1941. VOJNOUPRAVNOM KOMANDANTU U SRBIJI O IZBEGLICAMA SA OKUPACIONOG PODRUČJA BUGARSKE I KOSOVA NA TERITORIJU SRBIJE'

FELDKOMANDANTURA 809

K-t

Poverljivo

Brfg+/ pov. br. 169/41.

Niš, 15. 6. 41

Ia, 243/41, pov.²

Predmet: Bekstvo srpskih seljaka u staru Srbiju.

Veza: Telefonski razgovor državnog savetnika dr Turnera sa O. K. V. R. dr Hankeom [Hancke] dana 14. 6.

Gospodin državni savetnik dr Turner je 14. 6. izdao naređenje načelniku ovdašnje upravne grupe da što skorije potraži bugarsku armijsku komandu u Skoplju i jednom već spreči dalje proticanje izbeglica od juga ka severu, a s druge strane da izdejstvuje odobrenje za povratak onih koji su izbegli u staru Srbiju. Dr Hanke je trebalo da me zamoli da se pridružim ovom putovanju. Osim toga, trebalo je odavde telefonski prosiediti naređenje Feldkomandanturi u Užicu da se odatle zapreti Arnautima oružjem, ako ne prestane proterivanje srpskih naseljenika. U pogledu poslednje odredbe molim

⁶ Ove odredbe za kontrolu putničkog, robnog i deviznog saobraćaja na granicama okupirane Srbije propisao je, juna 1941, vojnoupravni komandant u Srbiji. Opširnije o tome vidi AVII, NAV-T-501, r. 254, s. 587-90.

⁷ Ovaj primerak propusnice se nalazi u AVII, NAV-T-501, r. 254, s. 591.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 249, s. 1005-7. Na margini je dopisano rukom nekoliko parafa i reči.

¹ Dopisano rukom.

da se odatle preduzmu dalje [mere], jer se, s jedne strane, tamo nalazi ustanova koja daje naređenja, a s druge, telefonsko sporazumevanje je jedva moguće. O čitavom pitanju izveštavam sledeće:

1. Prilikom posete Komandi bugarske 1. brze divizije u Vranju 11. 6. ovo pitanje je već bilo razmatrano.³ Komandant divizije je naglasio da se od strane bugarskih oružanih snaga ne vrši proterivanje, ukoliko uopšte Srbi odlaze iz područja koje su Bugari okupirali, što može biti slučaj samo u neznatnom obimu, a tada se radi o onima koji dobrovoljno odlaze. Mnogobrojne izbeglice, koje kroz bugarsko područje prolaze ka severu, dolaze iz italijanskog okupacionog područja, proterane od Arnauta. Izbeglice koje smo na povratku ispitivali dr Hanke i ja došle su zbilja sve iz arnautskog područja. Mora da je to bila slučajnost, jer zbilja i mnogi Srbi, a pre svega doseljenici iz vremena posle svetskog rata, putuju ka severu iz bugarskog okupacionog područja. Istina je da deo izbeglica, kako iz arnautskog područja, tako i iz bugarske zone, odlazi bez neposredne prinude, iz straha od nasilja, zbog stalnog uznemiravanja, a i zbog toga što proterivanje smatraju kao sigurno. Uostalom, iz bugarskog područja je stvarno došlo do proterivanja. Prilikom prvih razgovora, ovaj put u Skoplju, Bugari bi, bez sumnje, dali isto obaveštenje, izrazili svoje žaljenje što Srbi delimično napuštaju zemlju iako ih niko ne tera i objasnili nemogućnost da prisilno zadrže Srbe koji putuju, a ni u kom slučaju ne bi se složili da postoji bilo kakvo prisiljavanje od strane bugarskih oružanih snaga ili drugih stanovnika. Ako bi se za pojedinačne slučajeve i priznalo proterivanje, moglo bi se lako desiti da nam se suprotstavi preseljavanje Slovenaca,⁴ koje je sigurno već dobro poznato. Moglo bi čak tada biti spomenuto da oni koji odlaze iz bugarskog i italijanskog područja mogu da se odele sa stokom i kućnim nameštajem, a ne samo sa po 30 kg prtljaga po glavi i 500 dinara. Feldkomandantura smatra, pod ovakvim okolnostima,

³ Tog dana su se u Vranju sastale i nemačke i bugarske komisije za utvrđivanje privremene linije razgraničenja između teritorija koje su okupirale njihove oružane snage. Nemačku komisiju su sačinjavali pukovnik Botmer i viši savetnik za vojnu upravu dr Hanke a bugarsku — pukovnik Stamatov i potpukovnik Motikarov. Tom prilikom su zaključili »da kao linija razgraničenja važi severna granica sreza Vladičin Han između Kukavice i k. 1266, zatim dalje severna granica sreza Vranje do k. 1044, a da odatle treba da važi linija dalje ka zapadu preko k. 1181 do k. 1054 (Ritka), gde se dostiže granica sa italijanskim oružanim snagama. Od k. 1044 do k. 1154 granica treba da ide severom ivicom puta« (AVII, NAV-T-501, T. 245, s. 46S-6).

⁴ Vidi dok. br. 58.

da ponovo raspravljanje o tim odlascima ima veoma malo izgleda na uspeh, ali misli da mora izneti da se ovaj slučaj može uspešno i temeljno raščistiti samo pregovorima sa bugarskom vladom, a za arnautsko područje — sa italijanskom. Razgovori sa vojnim službenim ustanovama neće ni u kom slučaju dovesti do uspeha.

2. Sigurno je da velik broj izbeglica dolazi iz arnautskog područja. I tamo će se prisilno proterivanje opovrgavati, koje tamo u stvarnosti, bez sumnje, postoji u mnogo većem obimu nego u bugarskom području. Uvek iznova kazuju izveštaji iz »HöBrovölnj« ne ödu. Štavise, tvrdi se da, većinom naoružani, Arhauti pucaju noću u kuće Srba. Arnautski vođa Deva⁵ svojevremeno je u Beogradu izjavio da do maltretiranja dolazi samo u sasvim retkim slučajevima i protiv namere vodstva i da se proterivanja ne događaju. Ja lično mislim da gospodin D.[eva] te stvari ne odobrava i da je njegovo obećanje da će se postarati da se obustave eventualna prekoračenja (ekscesi) pošteno dato. Ali smatram sigurnim da on ne može uspeti. Nisam u stanju da prosudim u kojoj se meri mogu izmeniti odnosi u arnautskom području, koje je većim delom posednuto od Italijana, a manjim delom od Nemaca.
3. Predlog gospodina državnog savetnika dr Turnera da se granica Feldkomandanture 809 prema bugarskom okupacionom području i arnautskom području zatvori teritorijalnim jedinicama Feldkomandanture nije izvodljiv. Kako je poznato, Feldkomandantura raspolaže samo dvema četama, koje nisu dovoljne ni za najpotrebniji nadzor i koje nikad jednu granicu od nekoliko stotina kilometara ne bi mogle da zatvore, čak ni samo na glavnim putevima. Gospodin general vazduhoplovstva Ferster, koji mi je najpre uputio isti zahtev, priznao je prilikom bližeg ispitivanja da je zatvaranje granice neizvodljivo. I uz sadejstvo drugih trupa, za koje se zna da su znatno smanjene, nije izvodljivo uspešno zatvaranje, jer, pored glavnih puteva, preko granice vode mnogi sporedni putevi. I s obzirom na takvu situaciju proizilazi da se tu može pomoći samo centralnim regulisanjem između vlada.
4. Predlog koji je učinio državni sekretar dr Turner: da se sve izbeglice, po kratkom postupku, vrate u svoj zavičaj, — ovde se ne smatra mogućnim. Ne može biti nikakve sumnje

⁵ Džafer. Vidi dok. br. 10.

da će se potpuno prestrašene izbeglice opirati, i, iskreno rečeno, ne bez prava, da ponovo krenu ka jugu. Čak i kada bi, kako bi jednom trebalo pretpostaviti, bugarske i italijanske oružane snage pokušale da ljude povrate u njihove domove, bili bi sigurno odmah izloženi novim maltretiranjima. U mnogim slučajevima svoju imovinu našli bi već u drugim rukama, tako da bi tek onda došlo do žučnih raspravljanja i bilo bi potrebno da određena vojska protera nove stanovnike. Da će u najmanju ruku u arnautskom području doći do prepada i puškaranja na povratnike, ne podleže nikakvoj sumnji. Osim toga, ovdašnje srpske vlasti za sada uopšte nisu u stanju da prihvate izbeglice i organizuju povratak. Izbeglice se kojekuda zavlache, stanuju delimično još na otvorenom prostoru ili u poljskim ambarima, mnogi nisu uopšte još prijavljeni i prihvaćeni od srpskih vlasti. Pri saobraćajnim prilikama trajaće još nedeljama dok srpske vlasti ne dobiju čistu situaciju. Osim toga, u toku tih nedelja broj izbeglica će se stalno menjati, a boravišno mesto jednog dela izbeglica neprestano se pomerati. I pitanje povratnog putovanja moći će se regulisati samo ugovorima između zainteresovanih vlada.

Predlažem zbog toga da se putovanje do bugarske armijske komande ne izvrši, ili bar odloži, dok to međusobno ne regulišu vlade, dakle, radi se samo o sprovođenju sporazuma.

Feldkomandant
baron von Botmer
 pukovnik

Dostavljeno:

<i>Vojnoupravnom k-tu u Srbiji</i>	1
<i>^ f> if</i>	Upravnom štabu
F. K. 809	1
Upravnoj grupi F. K. 809	1

BR. 65

**ZAPOVEST KOMANDE 2. ARMIIJE OD 15. JUNA 1941. POŢČI-
 NJENIM JEDINICAMA DA SVOJA OPERATIVNA PODRUČJA
 PREDAJU JEDINICAMA VIŠE KOMANDE 65 ZA NAROČITU
 UPOTREBU I O ANGAŽOVANJU ARMIIJE NA DRUGOM POD-
 RUČJU'**

Poverljivo

KOMANDA 2. ARMIIJE
Ia, br. 1280/41, pov.

A. H. Qu, 15. 6. 1941.
 15,00 časova

VOJNOUPRAVNI KOMANDANT U SRBIJI*
 BR. 383/41. POV. Ia 182/91. pov.

Načelnik
 16. vi 1941. _____;
 Ia

Armijaska zapovest br. 15

- 1.) Počev od 18. 6. 41. počinje prevoženje K-de 2. A radi upotrebe za druge zadatke.
- 2.) Rukovodeće zadatke K-de 2. A u komandnom području 2. armije, preuzima Viša k-da LXV. Zadatak Više k-de LXV je da, nakon što posedne dosadašnje područje 2. armije divizijama 15. talasa,³ obezbedi prolaz i odašiljanje 249, 46. i 73. pd. Preuzimanje komandovanja u 18,00 časova 17. 6. 41. U istom trenutku biće Viša k-da LXV podređena K-di 12. A. Štab treba prebaciti za Beograd do 18,00 časova 17. 6. 41/
- 3.) *K-da LI AK*, sa 132. i 183. pd, ostaje podređena K-di 2. A. Ona prima naređenje preko K-de 2. A (O. Qu) u Beogradu.
718. pd zadržaće dosadašnje zadatke i biće podređena Višoj k-di LXV.
- 4.) Osiguranje Beograda, koje je do sada vršio k-t 559. armijskog pozadinskog područja, *biće zadatak Više k-de LXV.*
 Zadaci k-ta 559. armijskog pozadinskog područja, ukoliko se tiču osiguranja BEOGRADA, prelaze na pukovski štab

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 249, s. 1019-20. Na margini originala je dopisano rukom nekoliko parafa i reči.

² Štambilj primaoca.

³ i ' O tome vidi dok. br. 56 i 57.

IZVEŠTAJ 73. PEŠADIJSKE DIVIZIJE OD 15. JUNA 1941. KOMANDI 12. ARMIJE O ODNOSIMA SA BUGARIMA I ITALIJANIMA U OKUPIRANOJ JUGOSLAVIJI¹

Štab div. 15. 6. 41.

46. pd, koji je angažovan u Beogradu. Predaja treba da bude izvršena do 17. 6. 41. u 18,00 časova. Odnose potčinjenosti reguliše Viša k-da LXV.
- Sest vodova bornih kola, koji treba da budu pridati K-di 2. A, biće po dolasku podređeni Višoj k-di LXV, koja će regulisati raspodelu.
- 5.) a) *Trupe kopnene vojske*⁵
563. armijski puk veze, bez 1. bat., 620. nastavni bat. i 649. propagandna četa treba počev od 20. 6. 41. da budu spremni za transport iz Beograda, transportne izveštaje treba hitno uputiti T. K.⁶ Beograd, I./563. armijskog puka veze prima posebno naređenje od načelnika veze armije. 620. nast. bat. i 649. prop, četa biće od 17. 6. 41, 18,00 časova pa do transportovanja, podređeni K-di 2. A/O. Qu.
- b) *Snabdevačke trupe K-de 2. A*, koje su do sada stajale na raspolaganju Gen. Qu, potpadaju, do transportovanja, K-di 2. A/O. Qu.
- c) K-da 2. A/O. Qu, sa snabdevačkim trupama koje ostaju podređene K-di 2. A, biće spremna za pokret počev od 26. 6. 41. Ured za ispitivanje vojne pošte će zajedno sa uredom za rukovođenje vojnom poštom biti transportovan iz Graca.
- 6.) Zadatak A. Pi. F. preuzima Viša k-da LXV. 245. građevinski bat., koji je angažovan za nadzor i opsluživanje prelaza preko Dunava i Save, uključujući tu i zaplenjeni materijal, biće podređen Višoj k-di LXV. 245. građ. bat., dok drukčije ne bude regulisano, uputiće jednog pogodnog oficira Višoj k-di LXV, kao korpusnog inž. oficira.
- 7.) *Organizacija veze*
Mreža veze u području stare Srbije, nakon uspostavljanja potrebnih veza za Višu k-du LXV, biće predata načelniku veze pri vojnoupravnom k-tu u Srbiji. Predaju mreže veze i osiguranje potrebnih linija veze za Višu k-du LXV reguliše načelnik veze armije.
- 8.) Vojnoupravni k-t u Srbiji (Qu) snabdevaće Višu k-du LXV.

Za komandanta armije
načelnik generalštaba
fon Vicleben

Dostavljeno:
u nacrtu

⁵ Vidi dok. br. 47.

⁴ Transportkommandantur (transportna komanda)

**KOMANDANT
73. pd**

KOMANDA 12. ARMIJE ²	KOMANDA 12. ARMIJE ³
PRIM. 21. 6. 1941.	PRIM. 20. 6. 1941.
Br. 1387/41.	br. od IIa Prilog

Predmet: Sumarni izveštaj specijalnog štaba 73. pd

KOMANDA 12. ARMIJE ⁴ ODELJ. Ic/AO PRIM. 23. 6. 1941. BR. 1120/41, pov. prilog 3
Šef 03 07 06 Sach b. A O

KOMANDI 12. ARMIJE

Specijalni štab 73. pešadijske divizije napušta Skoplje na dan 16. 6. Završujući svoj zadatak javlja tom prilikom sledeće:

I. *Pregovori sa Bugarima:*

Odnos sa bugarskim vojnim i civilnim nadležstvima bio je naročito dobar. Sa svih strana pokazivalo se izlaženje u susret i podrška nemačkim željama. Nastojalo se da se gaje naročito dobri odnosi s nemačkom vojskom. Sami Bugari energično počinju da u novim oblastima zavode red. Iako se specijalni štab držao po strani od tih bugarskih pitanja, ipak ih nije mogao uvek potpuno izbeći. Nakon predaje suverenih prava bugarskoj armiji, odnosno upravi, sa svih strana smatrali su nemačkog komandanta za organ s naročitim ovlašćenjima, i zbog toga su se nadležstva kao i stanovništvo obraćali njemu s molbama i zahtevima najrazličitije vrste. Nakon povlačenja nemačkih vojnih nadležstava osetiće se nedostatak takvog autoriteta koji su priznavale sve strane. Izvesne unutarpolitičke poteškoće Bugara u vezi sa instrukcijama koje sprovode, naročito poteškoće srpskih državljana, a takođe i usled ponedge ne baš umešne intervencije nižih nadležstava, u toku vremena će se raščistiti.

S nemačkog stanovišta je važniji neometan razvoj rudarstva značajnog za vojnu privredu koje postoji u toj

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 473, s. 8063502-4. Na margini dopisano rukom nekoliko parafa, datuma i napomena.

⁴ i " Štambilji primaoca.

oblasti. Specijalni štab je u najvećoj meri podržavao predstavnike glavnog opunomoćenika za privredu u Srbiji i direktora Dirigla [Dürriegel], u prihvatanju njegove veze s nadležnim organima vlasti i instancama. Prilikom oproštajnih poseta kod zastupnika komandanta bugarske 5. armije general-majora Peneva, bugarskog direktora skopske oblasti Kozarova,⁵ glavnog načelnika grada Skoplja inž. Mustakova, komandant divizije izričito je još jednom skrenuo pažnju imenovanoj gospodi na ovo pitanje, molio za podršku organa u interesu ovog rudarstva i u odgovarajućem smislu pisao zastupniku komandanta armije (vidi prilog).⁶

Ne treba sumnjati u dobru volju bugarskih nadležnih organa. Pa ipak će nastati praznina po odlasku nemačkih komandnih instanci. Na osnovu stečenih iskustava i poznavanja mesnih prilika smatra se preko potrebnim da na mesto do sada opšte cenjenog posrednika nemačke komande što je moguće pre dođe *nemački profesionalni konzulat*. Mada se čini da je njegovo uspostavljanje u toku, ipak se smatra potrebnim da se izričito ukaže na hitnost uvođenja nemačkog konzulata.

II. Pregovori sa Italijanima:

Pregovori sa Italijanima obavljali su se na lep način. Pitanje demarkacione linije između Starog Kačanika i Mušnikova još nikako nije rešeno. U nastavku pregovora, vođenih sa Italijanima telegramima od 8. 6. 1941/ došli su na dan 10. 6. dva italijanska oficira za vezu italijanske divizije⁸ u Prizrenu i izvestili da njihove trupe, suprotno obećanju u italijanskoj noti od 7. 6. 1941.' još nisu napustile mesto Jažince i okolni rejon, pošto od svojih pretpostavljenih komandi nisu primile naređenje za to uprkos čestom raspitivanju. Notom od 10. 6. 1941 (vidi prilog)¹⁰ ponovo je traženo od Italijana da evakuišu rejon u kratkom roku. Prema daljoj noti, priključenoj u prilogu, " *Italijani nisu napustili rejon ni do 12. 6. 1941.* Ja ću još jednom na dan 16. 6. 1941. lično stupiti u vezu s lokalnim italijanskim komandantom divizije da raščistim ovo pitanje. U slučaju da to ne uspe, bilo bi potrebno da viša nemačka instanca putem ponovljenog pritiska provede ovaj zahtev.

KOMANDA N ARMIIJE«

BR. 1143! OBIČNO.

general-potpukovnik

Biler¹²

⁵ Anton Kozarov.

^{6, 7, 8, 9, 10} d " Tim dokumentom redakcija ine raspolaže.

⁸ Odnosi se na pešadijsku diviziju »Pulje« (»Puglie«).

¹² Bruno Biler, general pešadije

BR. 67

IZVEŠTAJ KOMANDE POZADINE 2. ARMIIJE OD 16. JUNA 1941. O PRENOŠENJU VOJNOTERITORIJSKIH SLUŽBI I KOMANDI NA TERITORIJI JUGOSLAVIJE U NADLEŽNOST VOJNOUPRAVNOG KOMANDANTA ZA SRBIJU'

0. Qu/Qu. 2²

A. H. Qu., 16. 6. 1941.

Izveštaj o primopredaji

Pregled rada Qu 2

- 1.) Služba za plen prilog 1³
- 2.) Služba za ratne zarobljenike prilog 2
- 3.) Služba za vojnu upravu prilog 3
- 4.) Služba za privredu prilog 4
- 5.) Vojna žandarmerija prilog 5⁴
- 6.) Frontovska sabirna stanica »Š« je postavljena u Beogradu. Jedna pomoćna stanica se nalazi u Zagrebu. Frontovska sabirna stanica »Š« ostaje kod K-de 2. A. Ove stanice rade u saradnji s pomoćnom frontovskom distribucionom stanicom u Gracu i Vinkovcima.
- 7.) Delokrug oficira za pogrebe i evidenciju poginulih — prilog 6.⁵

223

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r.251, s. 73948.

² Oberquartiermeister (Quartier 2) načelnik pozadine — (pozadina 2).

³ U ovom prilogu Viši vojnotehnički štab 5 od 1(4. juna 1941. izveštava da on s potčinjenim vojnotehničkim jedinicama ostaje neposredno potčinjen Vojnotehničkoj inspekciji Komande kopnene vojske a materijalno snabdevanje će vršiti preko vojnoupravnog komandanta u Srbiji. Raspored vojnotehničkih jedinica je sledeći: Viši vojno-teh. štab 5 u Beogradu; Vojno-teh. štab 41, 9. vojno-teh. bat. i 9. vojno-teh. auto-kolona u Banjoj Luci; Vojno-teh. štab 26, 18. vojno-teh. bat. i 1. vojno-teh. auto-kolona u Vrnjačkoj Banji; Štab za zaplenjena oklopna vozila 2 u Kragujevacu i 1. štab za zaplenjena oklopna vozila 3 u Sarajevu (AVII, NAV-T-501, r. 251, s. 740).

⁴ Što se tiče stanja vojne žandarmerije, na teritoriji Jugoslavije nalazile su se jedino grupe feldkomandantura i krajskomandantura. Druge vojne žandarmerije kod 2. armije nije bilo, kao ni kod divizija 15. talasa. Poslednji delovi 683. vojnožandarmerijskog (mot.) bataljona napustili su Jugoslaviju 14. juna 1941. Shodno naređenju Generalštaba Komande kopnene vojske od 7. juna 1941 (br. 3734, str. pov.) delovi 501. vojnožandarmerijskog (mot.) bataljona najhitnije trebalo je da se stave na raspolaganje vojnoupravnom komandantu u Srbiji. Ovaj bataljon je neposredno bio pod komandom 10. armije (AVII, NAV-T-501, r. 251, s. 747).

⁵ Prema ovom prilogu, ukupni gubici 2. armije na teritoriji Jugoslavije do 10. juna 1941. su iznosili: 422 oficira, podoficira i vojnika,

- 8.) N.S.V.⁶ u Beogradu — Jugoslavija angažovana je za vođenje brige o folksdojčerima.
- 9.) Specijalni štab R.R. (Rajhslajter Rozenberg)⁷ potčinjen je vojnoupravnom komandantu u Srbiji prema naređenju OKH. Gen. Qu. odelj. Voj. uprave (V), br. II/6046/41.⁸ Pomoćna stanica je angažovana u Zagrebu.
- Zadaci:* Prikupljanje materijala ideološko-političkog sadržaja.

Prilog 2

16. juni 1941.

Ratni zarobljenici⁹

Od 1.6. 1941. ratni zarobljenici u staroj Srbiji stupaju pod komandu vojnoupravnog komandanta u Srbiji¹⁰ i, prema naređenju vojnoupravnog komandanta u Srbiji (Komandni štab

od kojih su 317 evidentirani i njihovi grobovi su uneti u karte i snimljeni. Od 14. juna 1941. nadležnost o evidenciji grobova i poginulim prešla je na vojnoupravnog komandanta u Srbiji (AVII, NAV-T-501, r.251, s. 748). Vidi kartu 1: 600.000, na koju su nanati grobovi poginulih nemačkih vojnika u AVII, NAV-T-501, r. 251, s. 753-6).

⁴ Nationalsocialistische Versorgung (Nacionalsocijalistička organizacija za socijalno staranje)

⁷ Alfred (Rosenberg). iNa nimerškom procesu proglašen za ratnog zločinca i osuđen na smrt vešanjem.

Zadatak i sadržaj rada njegovih organa iz ovog štaba je bio pljačka istorijskih spomenika, umetničkih i naučnih dela i drugih kulturnih dobara, uključujući i skupoceni nameštaj i druge kućne vrednosti. U okviru ovog štaba, u Beogradu je radio i Nemački naučni institut na čelu sa dr Šmausom, a na području komande Jugoistoka je radila Rozembergovaa specijalna komanda sa zadatkom da političke postupke protiv Trećeg Rajha istražuje u velikim bibliotekama, raznim arhivama, kancelarijama visokih crkvenih organa, udruženjima radnika i da zaplenjuje materijal koji dolazi u obzir (AVII, reg. br. 19/18, k. 5-a, reg. br. 12/1, k. 27, NAV-T-249/152-2; Nirnberška presuda, Arhiv za pravne i društvene nauke, Beograd, 1948, str. 109—111, 171—174 i 231).

⁸ Tim dokumentom redakcija ne raspolaze.

⁹ Opširnije o tome vidi dok. br. 47.

¹⁰ Komandni štab vojnoupravnog komandanta u Srbiji je 6. jula 1941, u izveštaju o situaciji i radu za jun 1941, pored opštevojnih pitanja u jedinicama, o pitanju ratnih zarobljenika izvestio komandanta pozadine na Jugoistoku sledeće:

»1.) Svi srpski ratni zarobljenici (oko 12.000) transportovani su u Nemačku, pošto su prethodno hrvatski, bugarski, italijanski, rumunski i dr. nadležni organi izdvojili i preuzeli veliki broj ratnih zarobljenika svojih nacionalnosti. Stalag 191 i 202 svakodnevno očekuju zapovest za transportovanje, a komandant vojnog okruga E za ratne zarobljenike i Stalag 160 već su spremni za pokret.

Tako se sada u staroj Srbiji nalaze samo još i bolesni i ranjeni ratni zarobljenici, koji su za sada svi prikupljeni u bolnici ratnih zarobljenika u Beogradu. Ukupan broj kreće se od 800 do 1000 ratnih zarobljenika, od kojih će još veliki deo biti otpušten na osnovu Konvencije od 1929, kao nesposoban za službu.

Ia/O), br. 35/41. od 28. 5. 1941),¹¹ potčinjavaju se oblasnom komandantu za ratne zarobljenike E.¹²

Teritorija stare Srbije deli se na 3 područja, i to:
na Stalag 160, sa sedištem u Beogradu,
s pomoćnim logorima u
Smederevu, Požarevcu i Šapcu;
na Stalag 191, u Kragujevcu,
s pomoćnim logorima u
Kraljevu, Lazarevcu, Mladenovcu, Palanki, Rači,
Arandelovcu, Užicu i Mitrovici;
na Stalag 202 u Nišu,
s pomoćnim logorima u
Kruševcu, Prištini i Paraćinu.

Ukupan broj zarobljenih iznosi 16.933. Preuzimanje zarobljenika je u toku i treba da bude završeno 15. 6.
Ratni zarobljenici koji se nalaze na teritoriji Hrvatske i koji će još pasti u zarobljeništvo biće predati komandantu za ratne zarobljenike XVIII vojnog okruga.

Prilog 3

Vojna uprava

- 1.) Sedište komandanta armijske pozadinske oblasti 559 je u Beogradu. Na njega je prenet sigurnost grada Beograda. Za ove ciljeve potčinjava mu se:

72. pešadijski puk (bez 1 bataljona, 13. i 14. čete).

Osim toga, za zadatke stražarske službe su mu potčinjeni:

853. landesšicen-bataljon u Beogradu,

286. landesšicen-bataljon, bez 4. čete, u Beogradu,

4. četa u Pančevu.

Komandant armijske pozadinske oblasti 559 od 15. 6. 1941. stavlja se na raspolaganje OKH/Gen. St. d. H./Gen.Qu. 853. i 286. landesšicen-bataljon od 20. 6. 1941. stoje na raspolaganju OKH/Gen. St. d. H./Gen. Qu.

- 2.) *Ustanove koje su do sada pripadale armiji:*

Feldkomandantura 725 ostaje i dalje u Zagrebu, prema depeši OKH/Gen. St. d. H/ Gen. Qu/ — odelj. vojne uprave

2.) Prikupljanje i puštanje na propisano odsustvo ratnih zarobljenika, koji su se posle kapitulacije prikrili, približava se kraju. Prema do sada pristignutim izveštajima ima prijavljenih oko 300.000 ratnih zarobljenika, za koje su za sada napisane dozvole za odsustvo.

Predviđeno hvatanje i naknadno upućivanje u Nemačku aktivnih oficira i drugih profesionalnih vojnih lica izgleda u stvari teško ostvarljivo zbog velikog prostranstva i malog broja komandantura. Ova akcija ce se preduzeti jednog istog dana na celoj starosrpskoj teritoriji i ona je najtemeljnije pripremljena. O rezultatu akcije dostaviće se izveštaj u datom momentu« (AVII, NAV-T-501, r. 251, s. 598—601).

" Vidi dok. br. 55.

¹² Taj komandant je bio general-major Johan Janus.

(Qu 4/A) br. 11/7447/41 od 7. 6. 1941.¹³ Za vreme trajanja ovog angažovanja, ona nosi obeležje »Feldkomandantura Zagreb«. Od 15. 6. 1941. ona se potčinjava vojnoupravnom komandantu u Srbiji. Uputstva za svoju delatnost ona prima od nemačkog generala u Zagrebu, kao ustanova najstarijeg u garnizonu.

Feldkomandantura 611, postavljena u Petrovaradinu, stavlja se od 20. 6. 1941. na raspolaganje OKH (Gen. St. d. H./Gen. Qu).

Komanda garnizona II/666 u Beogradu od 15. 6. 1941. stavlja se na raspolaganje OKH (Gen. St. d. H.) Gen. Qu.

3.) Vojnoupravnom komandantu u Srbiji predaju se na dan 22. 4. 1941. od strane komandanta armijske pozadinske oblasti 559:

feldkomandantura	610 Smederevo
„	816 Užice
„	599 Beograd
„	809 Niš
komanda garnizona	I 838 Zemun
„ —	I 833 Kruševac
„	I 847 Šabac
„	I 832 Kragujevac
„	I 834 Beograd
„	I 857 Zaječar
„	I 867 Leskovac
„	I 823 Petrovgrad
„	I 861 Mitrovica

Dalje, vojnoupravnom komandantu u Srbiji, za zadatke stražarske službe potčinjavaju se:

266. landesšicen-bataljon
562. „ „
592.
920.

Područje vojnoupravnog komandanta vidi se iz priloženih skica (prilog uz dopis OKH/Gen. Qu odelj. vojne uprave br. 11/2146/41,¹⁴ pov. K-da 2. A.O.Qu, br. 966/41, pov.¹⁵ Garnizoni feldkomandanture i komandi garnizona određeni su od strane OKH.

4.) Od »službenih vojnih listova vojnoupravnog komandanta u Srbiji« do sada su izašli brojevi 1—9.¹⁴

¹³ Tim dopisom redakcija ne raspolaže.

„ i „ Vidi prilog 2.

¹⁶ Ove službene listove za zauzetu jugoslovensiku teritoriju (*Verordnungsblatt für das Besetzte Jugoslawische Gebiet*) vidi u AVII, reg. br. 1/1, k. 56.

5.) Nadležstvo za izdavanje pasoša Jugoistoka II potčinjeno je vojnoupravnom komandantu u Srbiji. Pomoćno nadležstvo nalazi se u Zagrebu.

VO — IV Wİ

Pri K-di 2. A.

Br. B. br. 811/41

ⁿ 1
Prilog 4

O. U., 13. 6. 1941.

Sadržaj: Izveštaj o predaji.

K-di 2. A — O. Qu—Qu 1

Prilog o delatnosti VO — IV Wi pri K-di 2. A

VO — IV Wi pri K-di 2. A imao je zadatke da pogone za obezbeđenje električnom strujom, gasom i vodom, čitavu industriju kao i rudarske pogone u čitavom armijskom području sačuva od oštećenja. Na slučaj da su takva oštećenja nastala, imao je odmah da ih otkloni i da pogone ponovo stavi u rad, odnosno da ih podesi zahtevima nemačke privrede. Osim toga, trebalo je da zahvati i obezbedi za nemačku industriju najobimnije sirovine, polufabrikate i gotove fabrikate iz zemlje. Za ove zadatke načelniku upravno-privrednog sektora pri K-di 2. A bili su potčinjeni 6. i 8. tehnički bataljon (mot.) s po jednom elektrotehničkom, gasno-hidrotehničkom i rudarskom četom. Upućene istraživačke jedinice su, između ostalog, prijavile i obezbedile:

Sirovog gvožđa, čeličnih i valjanih proizvoda	14.835 tona
Cinka	170 „
Olova	1.957 „
Bakra	750 „
Mesinga	80 „
Belog metala i kalaja	2.920 „
Antimonske rude i antimona	1.285 „
Ruda hroma	12.170 „
Životnih namirnica	20.121 „
Mineralnih ulja, pogonskog goriva i parafina	39.695 „
Boja, hemikalija, bitumena	1.972 „
Papira	280 „
Avionskih delova	250 „
Tekstila	1,174.000 metara i 723 „
Kože	20.000 pari cipela i 327 „
Krznna i sirove kože	55.000 komada
Duvana	55.000 miliona cigareta i 11.360 „
Drveta	101.950 m ³

Osim toga, mnogobrojna industrijska postrojenja svih vrsta bila su stavljena u pogon, pri čemu su morali biti rešeni svi mogući zadaci, kao umirenje okoline, ishrana i nagrađivanje radništva, odstranjivanje kvarova koji su bili prouzrokovani rušenjem i diverzijom. Pored toga vršilo se obezbeđenje protiv prepada bandi i pljački.

Isti zadaci su bili rešeni u mnogobrojnim rudničkim i topioničkim pogonima koji su proizvodili ugalj, cink, bakar, sre-

Rrilog 2

bro, antimon, bizmut, hrom, olovo i druge za rat važne materijale. Elektrotehnička i gasno-hidrotehnička četa imale su kao posebno važne zadatke: obezbeđenje grada Beograda vodom i električnom strujom, kao i da što brže dovedu u red kanalizaciona postrojenja, koja su bila porušena bombardovanjem iz vazduha.

Bilo je unutar gradskog područja preko 200 kvarova na vodovodu i 102 na kanalizaciji ustanovljeno i otklonjeno, pri čemu svakako jedino glavni delovi svih vodova obezbeđeni, dakle, nisu računati dovodi do razrušenih zgrada itd. Nešto oko 35% svih vodova visokog i niskog napona, kao i kablova bilo je porušeno; sve se ovo moralo ponovo uspostaviti. Radilo se pri tom o nekih 1.000 većih i manjih kvarova. Dalje je bila ponovo stavljena u pogon električna centrala grada Beograda. Već četvrtog dana po preuzimanju radova od strane elektrotehničke čete, snabdevanje strujom grada Beograda bilo je ponovo uspostavljeno. Na postrojenjima za snabdevanje Beograda bilo je ukupno tj. prosečno angažovano:

434 oficira, podoficira i vojnika obadva bataljona i 964 civilna radnika i zarobljenika.

Oko 4 nedelje nakon početka moglo se javiti da su radovi u osnovi bili završeni.

Obadva bataljona su u međuvremenu obustavila radove i odmaršovala na nove zadatke, i to:

- 1.) 29. 5. 1941. štab, elektrotehnička i gasno-hidrotehnička četa 8. teh. (mot.) bat. za Varšavu.
- 2.) 1. 6. 1941. štab, elektrotehnička i gasno-hidrotehnička četa 6. teh. (mot.) bat. za Vizeki (Wisokie), 40 km južno od Lublina (Lublin).
- 3.) 11. 6. 1941. obadve rudarske čete 6. i 8. teh. (mot.) bat. za Krakov (Krakau).

Brigu nad industrijom u zemlji preuzeo je u međuvremenu Privredni štab Srbije.¹⁷

Još neophodne radove na raščišćavanju postrojenja za snabdevanje u Beogradu nastavljaju samostalno civilna uprava grada Beograda i beogradska preduzeća.

Dostavljeno:¹⁹

¹⁸
potpukovnik

¹⁷ Vidi dok. br. 36.

¹⁸ Potpis nečitak.

" Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi i ustanova kojima je ovaj izveštaj dostavljen.

DIREKTIVA ŠEFA POLICIJE BEZBEDNOSTI I SLUŽBE BEZBEDNOSTI TREĆEG RAJHA OD 18. JUNA 1941. PODRUČNIM ORGANIMA GESTAPOA ZA SUZBIJANJE KOMUNISTIČKOG POKRETA U OKUPIRANIM OBLASTIMA¹

Poverljivi dokument Rajha

ŠEF POLICIJE BEZBEDNOSTI I SD² Berlin, 18. juna 1941.
BP Al— B. Br. 1157/41 pov. dok. Rajha

152 primerka
22. primerak

Predmet: Suzbijanje komunističkog pokreta.

Spoljnopolitička zbivanja iziskuju pooštreno osmatranje i suzbijanje komunističkog pokreta. Treba računati da će komunistički krugovi pokušati da u pojačanoj meri iskoriste datu situaciju za razornu propagandu na uobičajene načine, kao što su to usmena propaganda, rasturanje letaka, premazivanja itd. Povrh toga će Sovjetski Savez besumnje pokušati da vrši antinemačku propagandu i da izaziva protivdržavnu delatnost u zemlji pomoćnim sredstvima koja mu stoje na raspolaganju, kao radiom, bacanjem letaka itd.

Veliki deo komunista i marksista danas je koncentrisan u preduzećima. Protivdržavna delatnost tamo se može voditi:

- 1.) ai uticanju na samo raspoloženje (polazeći od aktuelnih privrednih ili prehrambeno-tehničkih dnevnih pitanja, s tendencijom na sve negativnije držanje prema ratu),
- 2.) u obliku sabotažne delatnosti svake vrste (na primer, parola: »Sporije radi«, i izvršavanje drugih sabotažnih akata).

Posmatranju i bezobzirnom suzbijanju ovakve razorne delatnosti pridaje se pod datim okolnostima naročito istaknut značaj.

Poteškoće da se delatnost ove vrste prepozna kao protivdržavna iziskuju pojačanu izgradnju obaveštajne službe.

¹ Fotokopija dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, reg. br. 319/1 k. 32.

² Chef Sicherheitspolizei und Sicherheitsdienst (šef Policije bezbednosti i službe bezbednosti)

³ Odeljenje Glavne uprave bezbednosti Trećeg Rajha, koje je bilo nadležno za suzbijanje komunizma.

Stoga zahtevam da se obaveštajne veze sa preduzećima izgrade i intenziviraju još više nego dosada.

S obzirom na trenutno malu mogućnost naknadnoga nadzora, ne može po istekloj kazni uslediti otpuštanje lica koja se sada zbog komunističke delatnosti nalaze u kaznenom zatvoru. Po izdržanoj kazni ima se obezbediti njihovo prevođenje u zaštitni zatvor. Povrh toga, odobravam da se svi funkcioneri komunističke partije koji izgledaju naročito opasni, ukoliko to izgleda potrebno, stave u zaštitni zatvor.

Na temelju učinjenih iskustava, zasada se odustaje od pokretanja akcije prema kartoteci A).⁴

Zasada se broj hapšenja ima ograničiti na neophodno potrebnu meru (na primer, izviđaji koji su možda sada u toku moraju se brzim zahvatom zaključiti, ako se tome ne protive sasvim izuzetni razlozi).

Ova akcija hapšenja ima se, istina, pripremiti, ali je treba izvršiti tek onda kada odavde bude putem teleprintera »najhitnije« data lozinka »Internationale«.

Dalje, dosadašnja iskustva su pokazala da su povratnici iz Rusije i preseljenici sa sovjetske teritorije, pre svog povratka u Nemačku, u mnogobrojnim slučajevima bili angažovani od sovjetskih ustanova u obaveštajnoj delatnosti za Sovjetski Savez. Ova lica predstavljaju, stoga, naročiti izvor opasnosti. Treba obezbediti nad njima temeljiti nadzor.

U zameni
pot: Miler [Müller]

Gestapo⁵
F. d. R. d. A.
pot: Švajger [Schweiger]
kancelarijska službenica
F. d. R. d. A.
asistent za kriminal

Overava:
Baumert
kan.[celarijska] službenica

⁴ Aikartoteka obuhvatala je lica koja su bila registrovana ikaoprotivnici nacističkog režima, a ustrojena je još u godinama preuzimanja i učvršćivanja nacističke vlasti u Nemačkoj. Predviđeno je bilo da se ta lica pohapse u slučaju potrebe za pojačanom unutrašnjopolitičkom pripravnošću kako u samom Trećem Rajhu tako i u okupiranim područjima.

⁵ Geheime Staatspolizei (Tajna državna policija)

BR. 69

**NAREDBA KOMANDANTA FELDKOMANDANTURE 816 U
UŽICU OD 14. JUNA 1941. ISPOSTAVI DRINSKE BANOVINE
DA ANGAŽUJE STANOVNIKE S TERITORIJE VALJEVA I
KOSJERIĆA ZA ČUVANJE TELEFONSKIH VODOVA OD DI-
VERZANATA'**

ISPOSTAVA DRINSKE BANOVINE
II br. 269. — 18. juna 1941 god.
UŽICE²

NAREDBA

Predmet: Uništenje jednog nemačkog
telefonskog voda

Feldkomandantura 816 u Užicu naredjenjem svojim od danas dostavila je:

Između Valjeva i Kosjerića uništen je od strane srpskog stanovništva nemački telefonski vod u dužini od 400 metara.

Banska uprava mora da se poštara da stanovništvo oba sreza, Valjeva i Kosjerića, čuva telefonski vod od južnog izlaza Valjeva kod kilometarskog kamena 20 do severnog izlaza Ražane kod kamena 30 od 12 časova u podne 19 juna 1941 god. i to od 400 do 400 metara danju jedan stražar a noću po dva stražara sa odgovarajućom smenom.

Mesto svakoga mora biti označeno jednim brojem na jednom kolèu. Svaki stražar odgovoran je zajedno sa svojom smenom sa svojim životom u slučaju daljeg oštećenja telefonskog voda i to 200 metara desno i levo od svoga kolca. Kontrolu stražara moraju predsednici opština svakodnevno vršiti, a osim toga moraju patrole srpske žandarmerije nadziravati izvršenje ovih na celoj liniji.

Naređeni nadzor od strane stanovništva mora biti potpuno sproveden 20. juna 1941. god. Od strane patrola i vojne žandarmerije vršiče se svakodnevno kontrola nadzora telefonskog voda.

Molim zato da se uspostave liste u pogledu nadzora telefonskog voda iz kojih bi se svakog vremena moglo ustanoviti

222

¹ Naredba je odštampana na srpskom i nemačkom jeziku. U tekstu na nemačkom jeziku stoji da je naredba izdata 17. juna 1941. Original naredbe nalazi se u AVII, k. 50, reg. br. ,1/17.

² Ovo zaglavlje nije odštampano na primerku napisanom na nemačkom jeziku.

ko od stražara mora na straži biti. Protiv svakog stražara koji pri nadzoru bude nemaran postupiću sa neobzirnom strogošću.

Zadržavam sebi prava da naložim teške novčane kazne na oba sreza.

Ova naredba mora se dostaviti na znanje stanovništvu putem plakata na nemačkom i srpskom jeziku.

Feldkomandant,
fon Štokhauzen [Stockhausen]
pukovnik

BR. 70

**IZVEŠTAJ ŠEFA POLICIJE BEZBEDNOSTI I SLUŽBE BEZ-
BEDNOSTI OD 25. JUNA 1941. O POJAČANOJ AKTIVNOSTI
ČLANOVA KOMUNISTIČKE PARTIJE NA TERITORIJI SR-
BIJE I O NJIHOVOM HAPŠENJU U BEOGRADU'**

223

ŠEF POLICIJE BEZBEDNOSTI
I SLUŽBE BEZBEDNOSTI

— IV uprava —(IV A1)—

Berlin, 25. juna 1941.

*Izveštaj o događajima (u vezi s napadom
na SSSR) br. 4*

I Politički pregled

²

Okupirana jugoslovenska oblast

S početkom rata³ zabeležena je jaka komunistička propagandna aktivnost u Srbiji. Stanovništvo je, naročito u Beogradu, daleko preko polovine prijateljski naklonjeno Sovjetima. Upadljivo su brojni grupni razgovori komunista po lokalima.

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-175, r. 233, s. 2721368-7-2.

² i ⁵ Izostavljeni tekst se odnosi na Treći Rajh, Poljsku, Holandiju i Dansku.

³ Misli se na početak napada Nemačke na SSSR, 22. juna 1941. U izveštaju Operativnog odeljenja vojnoupravnog komandanta u Srbiji od 11. jula 1941. stoji da se posle otpočinjanja rata protiv Sovjeta oseća življa komunistička aktivnost, u kom cilju je pojačano obezbeđenje važnih pogona i objekata angažovanjem jačih delova landesšicen-bataljona i posadnih trupa i, zatim, hapšenjem komunista (AVII, NAV-T-501, r. 245, s. 567).

Po mišljenju šefa Policije Jovanovića (Beograd), 22. 6. 41. vladalo je skoro isto onakvo raspoloženje kao 27. 3. 41, na dan Simovićevo puča.

Beogradska policija je noću između 23. i 24. 6. 41. uhapsila 49 komunista, a među njima 11 poštanskih i 2 policijska službenika. Iz predostrožnosti, naređena je pojačana pripravnost srpske policije i nemačkih trupa, kao i jači nadzor važnijih zgrada.⁴

II Vojna dejstva

Zastupa šefa
pot. Miler [Müller]

S

⁴ Načelnik komandnog štaba vojnoupravnog komandanta u Srbiji je 22. juna 1941. naredio svim komandantima feldkomandi i krajskomandanta da će, s Obzirom na bitan značaj pitanja komunizma na teritoriji Srbije, načelnik ajnzaogrupe policije bezbednosti i službe bezbednosti (Chef der Einsatzgruppe der Sieoherheitspolizei und SD) i njemu potčinjeni organi, prema naređenju vojnoupravnog komandanta, rukovodiće upotrebom srpske policije i vršiće nadzor nad njom, ukoliko se ne upotrebe operativne jedinice, kada pravo naređivanja prelazi na njih. Načelnik policije bezbednosti i njegovi organi se upućuju na najtešnju saradnju s komandantima feld i krajskomandi (AVII, NAV-T-501, r. 245, s. 494). Istog dana kada je otvoren sovjetski front, vojnoupravni komandant je održao savetovanje s komandantom Više komande 65, predstavnicima Abvera, Upravom za železnički saobraćaj Jugoistoka i predstavnicima službe bezbednosti, a zatim i s kvislinškim vlastima. Na njih je prebačena odgovornost za mir i sigurnost, s napomenom da u slučaju potrebe mogu biti angažovane i operativne jedinice Vermahta, koje u (tom slučaju preuzimaju komandu. U tom cilju je preduzet nadzor nad mostovima i drugim postrojenjima, a zatim pojačana služba na ulicama danju i noću, nadzor nad javnim zgradama, bankama i dr. U propagandne svrhe su preduzeti pokreti jedinica, tenkova i motornih vozila (AVII, NAV-T-501, r. 245, s. 417-27).

BR. 91

ZAHTEV VOJNOPRIVREDNOG ŠTABU JUGOISTOKA OD 26. JUNA 1941. KOMANDNOM ŠTABU VOJNOUPRavnOG KOMANDANTA U SRBIJI ZA OBEZBEĐENJE FABRIKA NA TERITORIJI SRBIJE KOJE SU POTREBNE NEMAČKIM ORUŽANIM SNAGAMA'

Ia, br. 211/41, pov>

Poverljivo

VOJNOPRIVREDNI ŠTAB
JUGOISTOKA³
Odelj. opste/Rü. br. B. br. 220/41.⁴ 27. 6. 12 h — 30. 6. 1941.⁵

Zemun, 26. juna 1941.
D/W/Be

VOJNOUPRavnOM KOMANDANTU U SRBIJI⁶
Komandni štab
Beograd

' Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 249, s. 1022. Na margini originala, pored rednih brojeva 1—9, rukom su dopisani brojevi feldkomandantura i krajskomandantura, koje su, verovatno, trebale da preuzmu obezbeđenje pomenutih objekata.

² i ⁵ Dopisano rukom.

³ O formiranju ovog štaba vidi dok. br. 36. U vezi s promenom naziva i potčinjenosti ovog štaba, Vrhovna komanda Vermahta je 7. juna 1941. izdala sledeće naređenje:

»1.) Naziv Vojnoprivrednog štaba Srbije sa trenutnim dejstvom se menja u »Vojnoprivredni štab Jugoistoka (Beograd)«, sa sedištem u Beogradu.

2.) Vojnoprivredni štab Jugoistoka (Beograd) postavljen je za područje vojnoupravnog komandanta u Srbiji. Osim toga, ovom štabu su službeno i disciplinski potčinjeni Vojnoprivredni štab u Zagrebu i Vojnoprivredni štab u Sofiji prema posebnoj službenoj naredbi.

3.) U pitanju domena vojnoupravnog komandanta u Srbiji, Vojnoprivredni štab Jugoistoka (Beograd) potčinjen je:

a) u vojnim pitanjima vojnoupravnog komandantu u Srbiji

b) u svim privrednim pitanjima generalnom opunomoćeniku za privredu u Srbiji, grupenfirem Nojhauzenu.

4.) Na polju privrede naoružanja, Vojnoprivredni štab dobija uputstva od Vrhovne komande Vermahta (Uprave za vojnu privredu). Štab mora stalno da obaveštava generalnog opunomoćenika za privredu u Srbiji o svojim merama koje je preduzeo na teritoriji vojnoupravnog komandanta u Srbiji« (AVII, NAV-T-77, r. 1298, s. 310-1).

⁴ Ovaj broj je dopisan rukom namesto precrtanog broja 1192/41.

⁶ Militärfoefehlshaber in Serbien. Ovako formulisana funkcija je 9. juna 1941, Hitlerovom direktivom br. 31, promenjena u funkciju: komandant Srbije (Befehlshaber Serbien). Međutim, ništa se bitno nije promenilo, izuzev težnje da se uprava u Srbiji, rukovodena vojnički, razlikuje od vojne uprave u Francuskoj i Belgiji. Istom direktivom, zbog stvaranja jasnijih i jednostavnijih uslova komandovanja na Balkanu, postavljen je general-feldmaršal Vilhelm List za komandanta oru-

Predmet: Nadzor nad pogonima važnim za rat.⁷

Veza: Vojnoupravni komandant u Srbiji, Komandni štab, Ia odeljenje, Qu br. 35/41. 28. 5. 41.⁸

Umoljava se da se obezbedi nadzor nad sledećim pogonima važnim za rat:

1. Fabrika motora u Rakovici, kod Beograda, Patrijarha Dimitrija br. 7, telefon 56-301-4, koja proizvodi avionske motore za nemačke oružane snage.
2. Fabrika aviona Z. Rogožarski AD [akcionarsko društvo], Beograd, Knez Danilova 23—25, telefon 21-442, 28-977.
3. Fabrika »Mikron«, preduzeće za preciznu optiku i elektrotehniku, Beograd VII, Cvetkova 21, telefon 42-090, 40423.
4. Fabrika »Nestor« AD, fabrika za preciznu mehaniku, Beograd, Kralja Aleksandra 312, telefon 27-397.
5. Fabrika »Signal« AD, industrija za radio-tehniku, Beograd, Kralja Aleksandra 312, telefon 41-136.
Firme od 3—5 su angažovane za izradu instrumenata za vazduhoplovstvo.
6. Fabrika eksploziva »Barič«, Barič kod Obrenovca, koja će izvršiti nalog za proizvodnju eksploziva za nemačke oružane snage.
7. Državne fabrike za proizvodnju baruta i eksploziva, Ravnjak, odnosno Obilićevo kod Kruševca.

žanih snaga na Jugoistoku (Wehrmachtbefehlshaber im Südosten — W. B. Südbst), neposredno potčinjen Hitleru i Vrhovnom komandantu Vermahta. On je imao sva prava teritorijalnog komandanta na teritorijalna koje je Vermaht okupirao na Balkanu. Ovim je Komanda kopnene vojske (OKH) bila isključena od izdavanja direktnih naređenja, izuzev o nekim personalnim pitanjima (Zbornik, tom I, fcnj. 1, dok. br. 105; AVII, NAV-T-501, r. 264, s. 196—420). Komandant oružanih snaga na Jugoistoku je 21. juna 1941. zvanično preuzeo komandu, a potčinjeni su mu bili: komandant Srbije, general protivavionske artiljerije Ludvig fon Šreder, komandant Soluna i Bgeja, general-potpukovnik Kurt fon Krencki (Curt von Krenzki) komandant južne Grčke, general avijacije Felmi (Felmy) i Admiral Egeja (AVII, NAV-T-501, r. 245, s. 417-27). U vezi sa svim tim promenama, komandant oružanih snaga na Jugoistoku je 25. juna 1941. izdao zapovest kojom je regulisao komandne odnose sa svojim potčinjenima na balkanskom području. On je i dalje ostao i komandant 12. armije a štab ove armije istovremeno je bio i štab komandanta oružanih snaga na Jugoistoku. Isto tako, on je ovom zapovešću promenio naziv funkcije vojnoupravnog komandanta u Srbiji (Militärbefehlshaber in Serbien) u naziv: komandant Srbije (Befehlshaber Serbien), što je u narednoj prepisci pretpostavljenih i potčinjenih sprovedeno, s retikim izuzecima, sve do ukidanja ove funkcije 9. oktobra 1941 (AVII, NAV-T-312, r. 455, s. 80411048⁸).

⁷ Opširnije o tome vidi dok. br. 294.

⁸ Vidi dok. br. 55.

8. Firma »Vistad« Valjevo, u Valjevu, telefon 75. Firma proizvodi za sada uređaje i alat za nemačke artiljerijske upaljače, prema nalogu.
9. Firma »Sartid«, valjaonica i fabrika mašina, brodogradilište u Smederevu, telefon Smederevo 6.
Načelnik Vojnoprivrednog štaba Jugoistoka

I.V.
Droge
major

BR. 72

IZVEŠTAJ NEMAČKOG GENERALA U ZAGREBU OD 2. JULA 1941. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O VOJNO-POLITICKOJ SITUACIJI U ISTOČNOJ HERCEGOVINI I O ODNOSIMA ITALIJE I NDH¹

Telegram²

2. juli 1941.

u 16,00 č

Strogo poverljivo

od: NEMAOKOG GENERALA U ZAGREBU

1. OKW, ODELJENJU ZA INOSTRANSTVO

Berlin

Na znanje:

- 2) OKH, odeljenju izaslanika, Berlin
- 3) Operativnom štabu vazduhoplovstva, za pukovnika Šmita
- 4) Komandantu oružanih snaga na Jugoistoku — K-di 12. armije, Solun

Situacija u istočnoj Hercegovini

Sa hrvatske strane angažovano je 6 bataljona. Tri od ovih 6 bataljona su napredovala od Mostara preko Nevesinja

u* 92
Diplomirani inženjer i načelnik odeljenja Vojnoprivrednog štaba Jugoistoka.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 267, s. 934-5. Na margini je rukom dopisana napomena, ali nečitko.

² Iz popunjenog zaglavlja telegrama objavljeni su samo najhitniji podaci.

do raskrsnice puteva Plužine, a tamo su se kako je već javljeno, u jednom predelu dobrom za odbranu, sastali s neprijateljem u jačini od nekoliko hiljada ljudi.³ Izgleda da je borba jučer ovde dolaskom jednog hrvatskog bataljona uzela bolji obrt. Hrvatska vlada je već pre nekoliko dana izdala proglas u kome se pri predaji oružja pod odgovarajućim uslovima garantuje nekažnjavanje.⁴ Neprijatelj kod Plužina izgleda da želi da se koristi ovom zaštitom. U Trebinju i Bileći, na istočnoj granici Hercegovine, nalazi se po jedan bataljon, a od zadnjeg javljanja bila je jedna četa isturena u rejon oko Gacka gde je vodila ogorčenu borbu.⁵ Ova četa je do sada imala 6 do 10 mrtvih. Napad dva italijanska bataljona od Bileća na Gacko, opisani u izveštaju br. 172/41, str. pov. od 1. juna 1941⁶ imali su cilj, kao što je to danas ujutro saopštio Poglavljenik poslaniku i meni, da sakriju kompromitovane Srbe. Što je ova kolona bila takođe napadnuta od ustanika, pri čemu je itali-

³ Kod s. Plužina (na putu Nevesinje — Ulog) ustanici iz Nevesinjske i Gatačke površi su 30. juna 1941. porazili dve čete domobrana (AVII, arhiva i(dalje: a), NDH, br. reg. 3/4, ik. 184; »Hercegovina u NOB«. Vojnoizdavački zavod »Vojno delo« (dalje: »Hecegovina u NOB«), Beograd, 1961, str. 46-7).

⁴ U vezi s tim, nemački general u Zagrebu je 3. jula 1941. izveštio komandanta oružanih snaga na Jugoistoku sledeće: »U toku jučerašnjeg dana pobunjenici koji se nalaze u borbi istočno od Nevesinja ponudili su Hrvatima predaju oružja pod uslovom da ne budu kažnjeni. General Lakša, koji komanduje u Mostaru, zahtevao je bezuslovnu predaju oružja. Borbe su danas nastavljene, pri čemu odluka zavisi od angažovanja jedne na brzinu formirane baterije. Ja, na žalost, moram icažati da ranija predaja plena dozvolila bi da se izbegne jedna ili druga žrtva. Ostalo: ...Juče su ovde stigli iz štaba komandanta dopunske vojske potpukovnik Zetnel, za ratni plen, i kapetan Bui, za organizaciona pitanja, kao privremena dodela. Kapetan Bui je već angažovan za pregovore o organizovanju hrvatske legije« (AVII, NAV-T-M2, r. 470, s. 8059944).

⁵ Borbu je vodilo 300 naoružanih ustanika gatačkog sreza i susednih sela Pive i Golije. Oni su 28. juna 1941. zauzeli Avtovac i s. Mulji. Posada (jedna domobranska četa i 50 meštana) povukla se u Gacko. U borbi je oboren i jedan domobranski avion (Zbornik, tom IV, knj. 1, dok. br. 228, 231 i 236; AVII, a. NDH, br. reg. 19/8, ik. 1433, reg. br. 47/1, k. 171 A; »Hercegovina u NOB«, str. 4@-49 i 100-101).

⁶ U tom se izveštaju, pored ostalog, navodi: »Sa italijanske strane bio je juče preduzet od Bileće jedan prodor, a izvlačenje bataljona prema Avtovcu sa dva kamiona. Na dva bataljona ustanici su samo pripucali i oni su Ise odmah vratili u svoje polazne rejone. Italijanski komandant u Mostaru je veoma ljut zbog ovakvog držanja njegovih jedinica i želi da s jačim snagama učestvuje u akciji umirivanja. S druge strane, kod hrvatskih vojnih komandi stigli su izveštaji da su, još u prvim danima borbe, izrazito kompromitovani Srbi iz okoline Gacka bil? sklonjeni na sigurno mesto s jednim italijanskim oklopnim automobilom« (AVII, NAV-T-312, r. 470, s. 8059948-9).

⁷ Odnosi se na Zigrfida Kašea.

janska strana imala 3 mrtva, treba verovatno pripisati jednoj zameni. Hrvati se nadaju da će sutra moći isto angažovati jednu bateriju u Hercegovini. Na žalost, nije se ispunila jučer javljena želja u hrvatskom rejonu isto učini mobilnim jedan broj malih borbenih kola.

Ostalo:

Poglavljenik se upravo u spomenutom dogovoru, u punoj otvorenosti, požalio na držanje Italijana.⁸ Oni su upravo u toku, i žele uspostaviti jednu potpunu italijansku upravu južno od odseka Drina — Gorazde — Višegrad na staroj austrijskoj, a posle hrvatskoj teritoriji. I regrutacija je zakazala Hrvatima u ovom rejonu u najnovije vreme. Poglavljenik je video takođe jednu kartu kod ovdašnjeg italijanskog poslanika iz koje proizilazi da Italijani žele Crnoj Gori pripojiti za održavanje Hercegovine neobično važne i bogate kotline, Trebinje, Bileće, Gacko i Foču, kojoj oni nikada nisu pripadali. Italijani rade i sa »hrvatsko-fašističkim« vođama kojih prema shvatanju Poglavljenika sigurno nema.

Poslanik i ja danas smo rano uručili Poglavljeniku pismo Firera u vezi s upućivanjem hrvatskih dobrovoljaca. Poglavljenik je bio veoma srećan i nada se da će radi prestiža svog položaja moći obavestiti hrvatsku javnost o ovom rukopisu.⁹ Uputiću jedan poseban izveštaj u vezi sa pregovorima o upućivanju dobrovoljaca.

Nemački general u Zagrebu
Glez
Br. 176/41. str. pov.

⁸ Opširnije o tome vidi izveštaj nemačkog generala u Zagrebu od 28. juna 1941. k-fcu oružanih snaga na Jugoistoku (AVII, NAV-T-312, r. 454, s. 8039145-53).

⁹ U pismu od 1. juna 1941. Hitler je pozdravio Pavelićevu želju da aktivno učestvuje na strani Nemačke protiv SSSR-a. On je naredio da ovi dobrovoljci budu grupno obuhvaćeni u okvirima pojedinih delova oružanih snaga kopnene vojske, vazduhoplovstva i mornarice Vermahta. Dobrovoljci kopnene vojske biće otpremljeni na jedan poligon za izvođenje obuke u južnoj Nemačkoj a zatim angažovani na jugu istočnog fronta; o angažovanju dobrovoljaca ratnog vazduhoplovstva biće odlučeno kada bude поближе poznato o obuci i opremi; dobrovoljci ratne mornarice će (biti angažovani na raznim plovnim objektima (AVII, Bon-4, s. 488-9).

IZVEŠTAJ NEMAČKOG GENERALA U ZAGREBU OD 4. JULA 1941. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O USTAŠKO-ITALIJANSKIM ODNOSIMA PO PITANJU GRANICE PREMA CRNOJ GORI¹

KOMANDA 12. ARMIJE²
ODELJ. Ic/A.O.
DATUM: 4. VII. 1941.
br. 1278/41 str. pov.

Starešine: 03 07, 06 Sah. b.A.O.

222

STROGO POVERLJIVO

KR, G. Zagreb 202 4. 7. 41 u 11,15 č.

K-tu oružanih snaga na Jugoistoku — K-di 12. armije

Italijanski poslanik³ je juče odmah sa predajom akreditivnih pisama najavio teritorijalno smanjenje koje su Italijani namenili Hrvatima u južnoj Bosni i Hercegovini/ Ono predstavlja logičan nastavak jedne bezumne politike koja Italijane tera na istočnu obalu Jadrana i koja će, ako ne pretrpi nikakve revizije, predstavljati stalnu opasnost jednog novog evropskog poretka. Prijateljski savet bi bio upravo obaveza da se Italijani opomenu.

Poglavnik je tim pre pogođen kada ga je Duče 18. maja u Rimu,⁵ zbog buduće crnogorske granice, smirivao jednim gestom koji je odavao potpunu nezainteresovanost.

Hrvati su sa sigurnošću računali da će im Italijani, na pomenutoj teritoriji, odobriti staru austrougarsku granicu. Ona je prelazila preko Rudog, sedla Metaljke, skretala je jugoistočno od Foče nekoliko kilometara napred i nastavljala se tada

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 470, s. 8059941-3. Izostavljeno je nepopunjeno zaglavlje telegrama.

² Štambilj primaoca.

³ Kazertano Antonio (Casertano Antonio), poslanik Kraljevine Italije u NDH.

⁴ U vezi s tim, nemački poslanik Zigfrid Kaše je izvestio Ministarstvo spoljnih poslova Rajha da je Pavelić od Musoldnija primio pismo o granici prema Crnoj Gori, u kome se od NDH zahtevaju teritorije Bosne i Sandžaka za Crnu Goru. Na Kazertanovoj karti se granična linija proteže severozapadno od Čajniča do Drine, zatim od ove rake kod Huma pravo na jug, tj. istočno pored Gackog. Severno od Kotora ona se proteže znatno severnije, sve do istočno od Trebinja (AVII, Bon-4, s. 496-7).

⁵ Ugovor (tzv. Rimski ugovor) o određivanju granica između NDH i Kraljevine Italije potpisan je u Rimu 18. maja 1941. (vidi Zbornik, tom XIII, knj. 1, dok. br. 19).

visovima istočno od Foče, zatim nizom kotlina Gacko — Bileća — Trebinje. Sada Italijani zahtevaju za Crnu Goru navedenu granicu sa severa, čitavu oblast južno od drinske pruge Višegrad — Foča i, u daljem sledi, zahtev za Gatačku, Avtovačku i Bilečku kotlinu s jednim predterrenom isturenim prema zapadu. Ovi novi granični zahtevi mogli bi predstavljati odlučujuću opasnost za čitavu Hercegovinu i poslednje parče hrvatsko-dalmatinske obale, kako i dokazuju još uvek neutišane borbe koje baš tamo same od sebe idu. Poglavnik ima u prvom redu nameru da se suprotstavi i da to osloni na jedan italijanski diktat. Sem toga, ministarstvo spoljnih poslova saopštilo je nemačkom posalniku da u bivšem Novopazarskom Sandžaku treba da se znatno *pomeri na sever* demarkaciona linija između nemačkih i italijanskih oružanih snaga. Ako se ovo desi, s obzirom na muslimanski element koji živi u ovom prostoru i njegovu tesnu povezanost sa bosanskim Muslimanima, to znači jedan *novi teški udar za hrvatsku državu*, koja se i onako nalazi u teškim porođajnim mukama.⁴ Ja svakako do sada nisam dobio nikakva sužbena obaveštenja o nekoj izmeni demarkacione linije u pomenutom prostoru.

Nemački general U Zagrebu
Br. 178/41, str. pov.

⁶ U vezi s tim, nemački general u Zagrebu je 7. jula 1941. dostavio komandantu oružanih snaga na Jugoistoku sledeći izveštaj:

»Danas sam imao priliku da razgovaram sa Poglavnikom o italijansko-crnogorskim teritorijalnim zahtevima u jugoistočnoj Hrvatskoj. iU tom pitanju stvari stoje kako sledi. Pre desetak dana Poglavnik je jednim ličnim pismom Musoldniju ponovo molio da se konačno i u ovom delu utvrde granice, i pri tom je zahtevao uspostavljanje bivših austrougarskih granica. Musolini je, nasuprot tome, zahtevao teritoriju na gornjoj Drini, već navedenu u izveštaju str. pov. br. 178/41 od 4. 6. 41, na svaki način ibez Gacka i Bileće, kao plus iz staroaustrijske teritorije. Poglavnik je na to odgovorio da on nikada neće potpisati jedan takav zahtev.

Musolini ibi sada, prema saopštenju Poglavnika, trebalo da se zadovolji granicama koje su sa istoka okružavale bivšu okupacionu oblast Bosne i Hercegovine. Naprotiv, Musolini zahteva čitav Novopazarski Sandžak za Crnu Goru. Kako te Tonato, T. '2"lf" fngt.rn.Mg. đari jzyr^aljjQkupaciono prgvo od ISIO do 1909. Po^le toga oblast ip saTsvim suverenim pravima, rnvprpmn ,ra?w<a TWicfroj. Po<? hal-kaftškog rãFã'1912/^ uzduž i popreko između Srbije i Cme Gore. Sandžak naseljava većim delom muslimansko stanovništvo, navodno hrvatskog porekla. Poglavnik je mogao dobiti od Italijana da ovi muslimani budu zamenjeni sa Srbima iz Bosne.

U najskorije vreme, u okviru velikih akcija raseljavanja, biće srpska inteligencija iz Zagreb^, Banje Luke i Mostara prebačena u staru Srbiju. Poglavnik je u mom prisustvu naredio naročito obazrivo postupanje sa ovim licima, koji smeju sa sobom poneti prtljag samo do 300 kg« (AVII, NAV-T-312, r. 470. s. 8059965-6).

IZVEŠTAJ NEMACKOG GENERALA U ZAGREBU OD 10. JULA 1941. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O ODNOSIMA NDH S MAĐARSKOM I ITALIJOM U VEZI S TERITORIJALNIM PRETENZIJAMA¹

Telegram: *strogo poverljiv*

KOMANDA 12. ARMIIJE²
Odelj. Ic/A.O. u 17,30
10. VII 1941.
Br. 1312/41, str. pov.
starešine:

KR — G. Zagreb 229 10. 7. 41. u 14,50 čas.

KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU
— K-di 12. A

Prilikom mog jučerašnjeg razgovora (izveštaj str. pov. br. 187/41)³ Poglavnik me je upoznao s teškim spoljnopolitičkim brigama koje ga pritiskuju. Nedavno preduzeti pokušaj poslanika Kašea da mađarsko-hrvatske granične pregovore ponovo pokrene osujećen je, i Mađari su ovih dana na njega odgovorili preuzimanjem Međumurja pod svoju vojnu upravu. Naređenje komandujućem pukovniku u Međumurju bilo je izdato od strane mađarskog načelnika generalštaba (što po međunarodnom pravu znači da Mađari smatraju Međumurje kao osvojenu zemlju). Svi hrvatski službenici 98-procentne hrvatske teritorije su bez roka bili otpušteni. Hrvatskom stanovništvu je bilo ^stavljeno na volju da se iseli noseći sa sobom samo pokretnu imovinu. Izjava mađarskog vojnog komandanta izričito glasi da se od sada Međumurje zauvek pripaja mađarskoj državi. Hrvatska vlada namerava pre svega da kod evropskih država Trojnog pakta dobije svečanu obavezu protivu postupka severnog suseda. Ako se, uprkos ovom, stvari ne bi vratile natrag, bio bi uskraćen pasoš mađarskom poslaniku. Istovre-

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 470, s. \$059950-60. Nepopunjeno zaglavljje obrasca telegrama je izostavljeno.

² štambilj primaoca.

³ U ovom izveštaju nemački general u Zagrebu je 10. jula 1941. u 14,50 časova izvestio komandanta oružanih snaga na Jugoistoku o postupcima ustaša prema srpskom stanovništvu u NDH, koje masovno ubijaju, raseljavaju, bacaju u logore, kao i o stavu nemačkih posadnih jedinica po ovim pitanjima koji se nisu dosada, a neće ni ubuduće mešati u unutrašnje odnose u DNH (AVII, .NAV-T-312, r. 470, s. 805996M).

meno bi Hrvati prema Mađarima zaveli jednu strogu graničnu zabranu (Međumurje je do početka 18. veka a zatim ponovo od 1848. do 1867, bilo hrvatski posed, a od 1919. do 1941. pripadalo je jugoslovenskoj državi).

Isto tako se teško uređuju odnosi Hrvatske prema Italiji. Pre nekog vremena, izmenom nota, Poglavniku je bila zagarantovana od strane Dučea isključivo hrvatska uprava za dalmatinski grad Split, koji se nalazi pod italijanskom vrhovnom vlašću.⁴ Projekat statuta koji su Italijani namenili ovom gradu, kako mi je juče izneo Pavelić, promenjen je za preko 90 procenata od obećanog. Statut uprave predviđa samo nekoliko hrvatskih građanskih savetnika koji se nalaze u manjini i hrvatski jezik kao drugi jezik u školama. Prihvatanje ovog predloga značilo bi, prema shvatanju Poglavnika, novi poraz hrvatske vlade. Prema ovim zahtevima manje je važna italijanska želja da se široko olakša razmena robe između hrvatske i italijanske Dalmacije. U Dalmaciji, po mišljenju Poglavnika, ionako nema nikakve robe. Bliže ispitivanje ovog italijanskog priželjkivanja ponovo razotkriva kako se snažno izrođavaju italijanske teritorijalne pretenzije na dalmatinsku obalu, isključivo na zasnivanju prestiža.⁵ Za dalmatinska ostrva koja su pripala Italiji krijumčarenje je postalo glavna grana zarade. Od prihvatanja gore pomenutih zahteva Italijani čine ovisnim i sigurnost dalmatinskih granica i prema Crnoj Gori.

Još pre 10 dana ispričao mi je Poglavnik, prilikom jedne privatne večere zajedno s Kvaternikom, da je italijanski poslanik pokušao da kod njega ispita puls u vezi sa pronalazanjem dezigniranog kralja. Pavelić je navodno prilično oštro stavio do znanja da je pozivanje kralja izrazito unutarpolitička stvar Hrvatske.⁶ Posle svega toga, kako mi je Poglavnik isto tako juče naveče saopštio, nije sasvim neshvatljivo ako Itali-

⁴ U pismu koje je Musolini poslao 18. maja 1941. Paveliću piše da će italijanska vlada s vladom NDH u najkraćem roku pripremiti nacrt statuta o upravnom uređenju opštine Split (Zbornik, tom. XIII, knj. 1, dok. br. 21).

⁵ O određivanju granice između NDH i Kraljevine Italije, o upravnom uređenju opština, aneksiji Dalmacije, Bake Kotorske, delova Hrvatskog primorja, Gorskog kotara i o osnivanju Guvernatorka Dalmacije opširnije vidi Zbornik, tom XIII, knj. 1, dok. br. 19, 20, 21, 22, 23, 24, 32 i 33.

⁶ Prilikom potpisivanja Rimskih ugovora, 18. maja 1941, Pavelić je krunu hrvatskog kralja Zvonimira ponudio članu italijanskog kraljevskog -doma vojvodi od Spoleta, koji je već 30. aprila 1941. bio određen za kralja NDH. Međutim, zbog brzog razvoja ustanka naroda Hrvatske protiv okupatora i njegovih slugu i pogoršavanja odnosa između NDH i Kraljevine Italije, do krunisanja vojvode od Spoleta nije došlo. (Vidi Dnevnik grofa Giana, Zagreb, 1948, str. 240; Tajni arhivi grofa Ciana, str. 463).

jani »nisu zadovoljni« hrvatskim držanjem, kako se to kaže u noti koju je Musolini poslednjih dana uputio svom ovdašnjem poslaniku i čiju je sadržinu ovaj dao na znanje hrvatskom šefu države. Hrvatska vlada nalazi se baš u jednom nada sve šakaljivom stanju. S jedne strane Italijani, u svojoj težnji za prestižom, koja će im još postati sudbonosna, postavljaju svakodnevno nove zahteve, na drugoj strani svako Poglavnikovo popuštanje italijanskim težnjama znači jednu novu osetnu slabost njegovog, ionako ne sasvim sigurnog, unutarpolitičkog položaja. Gledano sasvim s pozicija privrednih teškoća, dvostruka italijanska i srpska hipoteka biće za mladu državu nepodnošljivi teret.

Pri tom je hrvatska javnost jednim znatnim delom sklona da smatra Pavelića, zbog sećanja na njegov dugogodišnji egzil u Italiji, kao čoveka koji je »podmićen« od strane Italijana ili čak psihički ovisan. Poglavnik je nedavno sa mnom u četiri oka govorio o Italijanima sa ogorčenošću, tako da sam ja slušao ali nisam čuo. Ja ne verujem da bi se jedan državnik, koji bi drukčije mislio rfege što govori, mogao toliko predati u ruke poslanika jedne strane zemlje koliko je on to činio ovom prilikom prema meni. Imam još da dodam da Pavelić i Kvaternik dovode u vezu posetu Bardošija⁷ Rimu s težnjama Mađara.

Nemački general u Zagrebu
Str. pov.br. 188/41.
od 10. jula 1941.

BR. 75

IZVEŠTAJ FELDKOMANDANTURE 816 OD 10. JULA 1941.
VOJNOUPRAVNOM KOMANDANTU U SRBIJI O AKCIJI USTANIKA U BELOJ CRKVI¹

Telegram:² F. K. 816 Užice Ila, A. Z. br. 33, 10. 7. 41, 16,05
DSZ, poverljivo

VOJNOUPRAVNI KOMANDANT U SRBIJI ³
DEL. BR. 662/41. POV., Ia/291/41 POV
Načelnik
Primljeno: 11. VII. 1941.
Odelj za rad: Ia

VOJNOUPRAVNOM KOMANDANTU U SRBIJI
Komandni štab, Ia

Beograd

I. Krajskomandantura 1/847 u Šapcu upravo je telefonski izvestila: »U ponedeljak 7. 7. u 17,30 časova pojavili su se u Beloj Crkvi 16—20 ustanika,⁴ naoružanih automatima, jednim mitraljezom, pištoljima i puškama, pod komandom advokata dr Pantića⁵ iz Valjeva, i pokušali su da stanovništvo navedu na oružani otpor protiv nemačke posade i na razaranje nemačkih tvornica.⁴

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 249, s. 1003-4.

² Iz delimično popunjenog zaglavlja telegrama objavljeni su samo najhitniji podaci.

³ Štambilj primaoca.

⁴ Ovu akciju je izvela Rađevska partizanska četa Valjevskog NOP odreda, pod rukovodstvom Žikice Jovanovića Španca. Ovaj dan se praznuje kao Dan ustanka naroda Srbije. Zbornik, tom I, knj. 3, dok. br. 74 94, 149 i 164, knj. 21, dok. br. 1; Arhiv Instituta radničkog pokreta Srbije, Beograd (dalje: ARPS), reg. br. 13883; »Oslobodilački rat nailoda Jugoslavije«, (knj. 1, str. 52 i Jovan Marjanović, n. d. str. 102^103.)

⁵ Dr Miloš Pantić je bio lekar.

⁴ U izveštaju Feldkomandanture 8/16 od 81 jula o tome piše: »7. 7. oko 17 časova na seoskom trgu u Beloj Crkvi (10 km severnoist. od Krupnja) pojavilo se desetak do dvanaest ljudi, delom naoružanih puškama i jednim puškomitraljezom (tog dana je bio crkveni sabor). Vode ove bande sazvale su seljake, oko stotinu ljudi, i držale huškaške govore protiv Nemačke. Sadržina govora je bila: »poziv na ustanak protiv Nemačke, Crvena armija sad nastupa protiv Nemačke, sada je došao čas da se oslobodimo od kapitalističkog jarma Nemaca. Prema

⁷ Dr Laslo Bardoši (Laszlo dr Bardosy), predsednik mađarske vlade.

Zabranili su dalji rad u preduzeću i zapretili streljanjem. Dva srpska žandarima, koja su se tu našla, bila su ubijena, što je čitavo stanovništvo primilo sa simpatijama. Stanovništvo je već prethodnog dana sakrilo naoružane ustanike. Preduzeće Bela Crkva za sada ne radi.

Šumarski inženjer Monk Anija ustanovio je brojne naoružane ustanike u šumi između Krupnja i Zajače. Četiri učesnika su poznata po imenu i mestu stanovanja. Bande su se povukle i prikupljaju se u šumama. Potrebno je odlučno nastupanje protiv Bele Crkve, Krupnja i Loznice. Pretnje i znaci za opšti ustanak 14. 7. u čitavom području.⁷

Cilj: ubijanje svih Nemaca i činovnika nemačkih preduzeća, kao i uništenje nemačkih preduzeća.

2. Feldkomandantura moli, pošto ovde nema trupa na raspolaganju, da se za Zlatibor i Krupanj uputi jedna motorizovana policijska četa, spremna za upotrebu. Od nje treba jedan vod da se zadrži u Valjevu i stupi u vezu s tamošnjim komandantom feldžandarmerije, poručnikom Timom [Thiem], radi dogovora o akciji u Krupnju. Moli se za izveštaj kada bi ovaj vod mogao biti u Valjevu. Ostatak bi produžio i javio se u Užicu.

Potpis
Feldkomandantura (V) 816, odelj, Ha⁸
A. Z.⁹

podacima predsednika opštine, sadržaj sva tri govornika je bio sličan. Ceo zbor trajao je oko 10—15 minuta. Onda su ustanici otišli dalje u pravcu Krupnja i nestali u obližnjoj šumi. Uskoro posle ovog zбора pojavila su se dva srpska žandarima, i to vodnik Milan Dragović i vodnik Bogdan Lončar iz stanice Zavlaka, pred opštinskom zgradom« (AVII, NAV-T-501, r. 245, s. 135 i s. 159).

⁷ Vidi dok. br. 80.

⁸ U nemačkim oružanim snagama tu oznaku je nosilo personalno odeljenje za oficire (Personalabteilung).

⁹ Acktenzeichen (oznaka akta)

NAREĐENJE KOMANDANTA SRBIJE OD 12. JULA 1941. POTČINJENIM ODELJENJIMA I KOMANDAMA ZA ANGAŽOVANJE SNAGA PROTIV USTANIKA U OKOLINI UŽICA¹

KOMANDANT SRBIJE²

Komandni štab /Ia

Beograd, 12. jul 1941.

1. U okolini Užica su izbili neredi, verovatno na podstrek komunističkih³ i nacionalista.⁴
2. 64. rez. pol. bat:
  - a) 1 četvu staviće na raspolaganje 816. FK u Užicu.
  - b) 1 oficira i 8 vojnika, radi održavanja veze sa III/724, pp,⁵ uputiće u Krupanj, oko 50 km severozapadno od Valjeva.
Da se javi komandantu III/724. pp kapetanu Vajneru [Wayner]⁴ u Krupnju.
3. Upućivanje čete 64. rez. pol. bat. izvršiti kada to naredi 816. FK.
4. 666. inž. bat. u sporazumu sa 64. rez. pol. bat. staviće na raspolaganje potrebna vozila za motorizovanje četa prikomandovanih 816. FK.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 245, s. 570.

² Befehlshaber Serbien

³ U Užicu (sada: Titovo Užice), u prisustvu instruktora PK KPJ za Srbiju, održan je 7. jula 1941. sastanak Okružnog komiteta KPJ za Užice na kome je odlučeno da se pristupi formiranju Užičkog NOP odreda »Dimitrije Tucović« i određen Štab odreda »Užice 1941 — ustanak u užičkom kraju«, dalje: »Užice 1941«, Vojnoizdavački zavod »Vojno delo«, Beograd, 1961, str. 74-5).

* U užičkom okrugu se prva grupa četnika pojavila na Zlatiboru, pod komandom vojvode Radomira Đekića, a zatim na Javoru, pod komandom Bože Čosovića (»Bože Javorskog«) i oko Ljubovije, pod komandom Miladina Gligorića (»Drinskog«). Ovaj poslednji je priznavao komandu Koste Pećanca, dok su ostali četnički komandanti najpre bili samostalni, a onda su se jpotčinili Dragoljubu i Draži [Mihailoviću] (»Užice 1941«, str. 83-4). Nemačka kontraobaveštajna služba u Beogradu (komanda Abvera) dostavila je 18. jula 1941. izveštaj o razvoju četničkog pokreta Draže Mihailovića u Beogradu i ostalim delovima Srbije i o četničkoj organizaciji Koste Pećanca (AVII, NAV-T-3K1, r. ISO, s. 3(7-41)).

⁵ Taj puk je pripadao 704. pd. štab divizije se 21. jula 1941. nalazio u Valjevu, a štabovi 724. pp i 734. pp u Užicu i Beogradu. Detaljnije o rasporedu potčinjenih jedinica iz sastava pukova vidi AVII, NAV-T-501, r. 245, s. 589-91.

⁶ Cin i prezime su naknadno rukom dopisani.

5. 816. FK izveštice la komandanta Srbije o pristizanju i mestu upotrebe čete 64. rez. pol. bat.

Za komandanta Srbije
načelnik Komandnog štaba
I. V.

Dostavljeno:

Ia
Qu.
Višoj k-di LXV za 704,714,717. pd
FK 816 i FK 599
666. inž. bat.
64. rez. pol. bat.

BR. 77

IZVEŠTAJ NEMAČKOG GENERALA U ZAGREBU OD 12. JULA 1941. KOMANDANTU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU O VOJNO-POLITICKOJ SITUACIJI NA PODRUČJU NDH¹

KOMANDA 12. ARMIIJE²
Ic/A.O.
13. VII 1941.
1330/41, str. pov.

Telegram:

KGL. Poverljivo++ Blitz (KR) 155, 12. 7. 1941. u 19,45 č
K-TU ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU —

K-di 12. armije, Atina

Važi za: OKW, inostrano odeljenje, Berlin.

Na znanje: OKW, odeljenju za voj. izaslanike, Berlin Operativnom štabu vazduhoplovstva, za pukovnika Šmita. Berlin

⁷ Potpis nečitak.

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-3112, r. 470, s. 8059967-711. Nepopunjeno zaglavljje obrasca telegrama je izostavljeno.

² štambilj primaoca.

K-tu oružanih snaga na Jugoistoku — K-di
12. A, Atina

Situacija u Hercegovini

General Lakša,³ komandant snaga u Hercegovini, obišao je automobilom prekjuče i juče sve tačke gde su se poslednjih nedelja vodile borbe i zatekao je potpun mir. Stanje hrvatskih jedinica vojnički je bilo izvrsno.

Maršal Rajha se složio da se u okviru hrvatske legije formiraju dve lovačke i dve bombarderske eskadrile iz redova hrvatskih dobrovoljaca avijatičara, koje treba da se popune ljudstvom nakon prethodne obuke posade. Oko 300 hrvatskih avijatičara dobrovoljaca napustilo je jutros Zagreb vozom u pravcu Nemačke.

General Oksilia bio je danas posle podne kod Kvaternika i predao mu je telegram italijanskog vojnog rukovodstva u kome oni nagovaraju Hrvate da formiraju još jednu »malu« legiju koju bi oni opremili i poslali u Rusiju a u okviru jednog italijanskog vojnog kontingenta. Kvaternik je smatrao izvršenje ove ideje neprihvatljivim sa gledišta unutarpolitičke situacije i naveo je argumente protiv ovog italijanskog predloga, koji sam i ja zastupao prema Italijanima. Odluku će doneti Poglavnik. Ipak je tako da Italijani, iz prestiža ili nekih drugih razloga, ne propuštaju nijedan povod da nesvesno ili svesno pripreme teškoće hrvatskoj vladi. Ne pada mi uvek lako, prilikom mojih prilično čestih i uostalom skroz drugarskih susreta sa ovdašnjim italijanskim oficirima, da pred njima politički prećutim ovo moje shvatanje.

Mađarski poslanik ispričao mi je prekjuče, nakon svog povratka iz Budimpešte, da Bardoši žali zbog konflikta sa Hrvatskom. Hrvati bi pogrešili prihvatanjem jednog upotrebljivog aranžmana u kome bi pitanje Međumurja na duže bilo odloženo (primer: Okupacija Bosne 1878. g., pri čemu su Hrvati bili preuzeli ulogu Austrijanaca). Međutim, u Mađarskoj se navodno rasplamsala jedna vrtoglava propaganda od koje nije u stanju da se oslobodi ni šef države.

U pitanju neregulisanog proterivanja hrvatskih Srba u staru Srbiju,⁴ morao sam ja danas, po želji vojnoupravnog komandanta u Srbiji, ponovo intervenisati kod Kvaternika. Maršal je dobrovoljno dao umirivajuće izjave. Treba se nadati da

³ Vladimir Laiksa (Laxa), general-poručnik, zapovednik kopnenih snaga domobranstva, a od 4. oktobra 1941. i glavar Glavnog stožera hrvatskog domobranstva (Vijesnik »Osobni poslovi« ..., str. 25, 40 i 367).

⁴ Detaljnije o tome vidi dok. br. 78 i 164. Prema izjavi nemačkog državnog savetnika u Srbiji Harolda Turnera, 31. jula 1941. iz NDH i Bačke je proterano preko 100.000 Srba (AVII, London-?, s. 2979306).

je on, nasuprot revolucionarnim snagama, dovoljno jak da ih sprovede.

Preksinoć u Zagrebu je oko 800 Srba određenih za prvo plansko iseljavanje bilo iz kreveta dignuto i doterano. Ove mere, kao i ponovna svakodnevna razularenost ustaša i stalno rastuća pravna nesigurnost, izazivaju kod stanovništva pojačane i nemire. Broj protivzakonito i protivpravno ubijenih Srba, uz jedan manji procenat Hrvata, iznosi poslednjih meseci u celoj zemlji dobrih nekoliko hiljada. Pri tome mora se dodati da je i komunistička propaganda prilično oživela. Zaverenički vođi s pravom su streljani. Kod mnogobrojnih Hrvata i Srba stalno se čuje želja da bi Nemačka i njene oružane snage trebalo da uzmu u svoje ruke izgradnju države i ponovno uspostavljanje sređenih odnosa.

Koristeći se svojim ličnim odnosom prema Kvaterniku, ja sam juče reskirao da govorim o »makedonskom stanju«. Na žalost jedva je moguće za savladavanje ovih odnosa nastupiti zajedno sa Italijanima, jer ovi igraju, kako moram naglasiti bez srdžbe i mržnje [sine ira et studio], jednu dvoličnu igru. Nije isključeno da su im zapleti u Hrvatskoj dobro došli, kako bi proširili sferu svoje vlasti.

Dodatak:

Baš sada je bio kod mene general Oksilia da bi mi svestrano izneo želju Italijana za formiranje jedne italijansko-hrvatske legije u smislu navedenih pretpostavki. Italijani bi se zadovoljili i jednim bataljonom. Ja sam ćutao kao zainteresovan slušalac, ali sam saopštio italijanskom generalu o odlasku dobrovoljaca avijatičara za Nemačku.

Nemački general u Zagrebu
Str. pov. br. 192/41.
12. 7. 41.

BR. 78

INFORMACIJA OBAVEŠTAJNOG ODELJENJA KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU OD 12. JULA 1941. POTČINJENIM KOMANDAMA I JEDINICAMA O VOJNO-POLITICKOJ SITUACIJI U SRBIJI, NDH I MAKEDONIJI¹

KOMANDANT ORUŽANIH SNAGA NA JUGOISTOKU

i

A. H. Qu, 12. jul 1941.

(Komanda 12. armije)

KOMANDA 12. ARMIJE²

Prim.: 14. jula 1941.

Ia, br. 1553/41. god.

Odeljenje Ic!AO, br. 5651/41. pov.

223

[POVERLJIVO

Izveštaj o situaciji

Srbija — Hrvatska — Makedonija — Grčka

I. Srbija

Od izbijanja neprijateljstva između Nemačke i Rusije komunistička aktivnost je u porastu.³ Prema uputstvima komu-

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 454, s. 8039480-5.

² Štambilj primaoca.

³ Već 19. oktobra 1940, na V zemaljskoj konferenciji, održanoj u Dubravi, kraj Zagreba pod rukovodstvom Josipa Broza Tita, KPJ je ukazala na opasnost agresije fašističkih država na Jugoslaviju i donela zaključak o radu Partije (vidi stenografske beleške »V. Kongres KPJ«, Kultura, 1949, str. 42; »Pregled istorije SKJ« (dalje: »Pregled istorije SKJ), Institut za izučavanje radničkog pokreta naroda Jugoslavije, Beograd, 1963, str. 292). Nekoliko meseci kasnije, 10. aprila 1941, Politbüro Centralnog komiteta KPJ održao je sednicu u Zagrebu na kojoj je analizirao situaciju i odlučio da se pristupi organizaciji oružanog ustanka protiv okupatora. Tada je formiran i Vojni komitet, s Josipom Brozom Titom na čelu (»Pregled istorije SKJ«, str. 312-3). Odmah zatim, 15. aprila 1941, izdat je i Proglas narodima Jugoslavije, u kome je CK KPJ osudio stvaranje NDH i raspirivanje šovinizma i bratoubilačkog rata i dao punu podršku pripadnicima bivše jugoslovenske vojske koji pružaju otpor napadaču (vidi »Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945«, I, str. 39—41). U proglasu od 1. maja 1941, upućenom radnom narodu Jugoslavije, Centralni komitet KPJ objašnjava uzroke aprilskog sloma, ističući da ne priznaje rasparčavanje Jugoslavije i poziva radničku klasu na jedinstvo i organizovanu borbu protiv okupatora i njegovih slugu (Arhiv CK SKJ, br. 1744/1, li—3). A na majskom savetovanju u Zagrebu CK KPJ je izvršio i organizacione pripreme za početak oružanog ustanka (vidi Zbornik, tom II, knj. 2, dok. br. 1; »Pregled istorije SKJ«, str. 328-5). Odluke za sveopšti narodni ustanak donesene su, međutim, na sednici Politbiroa CK KPJ od 22. juna 1941 (Proglas CK KPJ od 22. juna 1941. povodom napada Nemačke na SSSR, Zbornik, tom I, knj. 1, str. 11-5; »V kongres KPJ«, str. 46-9; V. Dedijer: »Josip Broz Tito«, Prilozi za biografiju, Kultura, Beograd, 1953, str. 295). Glavni štab NOP odreda je obrazovan 27. juna 1941. na sednici CK KPJ a za komandanta je određen Josip Broz Tito (V kongres KPJ, str. 65).

nističke partije, koja, kako izgleda, svoj podrivački rad na Balkanu nastavlja tajno iz Bugarske/ nastoji se da se stanovništvo nahuškava i da se aktima sabotaže otežava izvršavanje zadataka nemačkih okupacionih vlasti. U Beogradu su studenti nemačke novine krali iz kioska i spaljivali ih.⁵ Jedan kabl beogradske radio-stanice je presečen.⁶ Dve mine otkrivene su na vreme. U međuvremenu, u vezi s merama bezbednosti i protivmerama, veliki broj Srba je osuđen na smrt i streljan.⁷

⁴ O stavu Bugarske komunističke partije u pitanju organizovanja oružanog ustanika vidi Zbornik, tom VII, knj. 1, str. V–XX, dok. br. 3, 5, 9 i 13.

⁵ U izveštaju Feldkomandanture 599 od 7. jula 1941. se o ovim akcijama kaže: »... U jutarnjim časovima od strane komunista izvode se na ulicama Beograda planski prepadi na naše novinske kolportere. Kao bezazleni prolaznici oni se približavaju prodavcima novina i kioscima, otimaju i cepaju novine, zatim polivaju benzinom i onda ih zapale. To se dešava i na Bajlonovoj pijaca i na Bulevaru oslobođenja. Pozvana je u pomoć služba bezbednosti. Radii se o 6–8 mladića, dobro odevenih, verovatno studenata« (vidi AVII, NAV-T-501, r. 295, s. 000136).

⁴ U ratnom dnevniku operativnog odeljenja vojnoupravnog komandanta u Srbiji za jul 1941. o toj akciji piše: »Zbog presecanja kabela za radio-stanicu Beograd u Makišu, došlo je do prekida radio-emisije u vremenu od 18,00 do 19,45 časova« (AVII, NAV-T-501, r. 246, s. 000526, T-175, r. 233, s. 272148740).

⁷ Prema pregledu događaja koje je izrađivalo Obaveštajno odeljenje komandanta oružanih snaga na Jugoistoku, u toku jula 1941. oružane snage Vermahta su streljale: 5. jula 1941. u Beogradu, zbog pronađenog eksploziva, 10 komunista i 5 Jevreja; 15 [13] jula 1941. u Obrenovcu 10 lica; po presudi suda 816 feldkomandanture 17. jula 1941. 3 lica; u Beogradu 17. jula 1941, zbog pokušane sabotaže 16 komunista; 20. jula 1941. u Valjevu 17, čačku 12, Užicu 22 i Smederevskoj Palanci 16 lica; u Smederevskoj Palanci 28. jula 1941, zbog posedovanja oružja 7 lica; 28. jula 1941, zbog prepada na policijsku patrolu na putu Užice – Valjevo, 80 lica; 28. jula 1941., zbog akata sabotaže u Beogradu 122 komunista i Jevreja. Prema istom pregledu, pod tačkom 41 u izveštaju dr Fuksa piše:

»Na osnovu antikomunističkih mera sprovedenih od strane ajnzackomande Beograda uhapšeno je ukupno 813 komunista. Celu akciju je vodila ajnzackomanda policije bezbednosti Beograda uz dobro i uspešno sadejstvo sa ustanovama i komandama Vermahta kao i sa srpskom policijom. Ukupno je uhapšeno:

Ajnzackomanda Beograda	15	komunista
Vermaht u Beogradu	72	”
Srpska policija u Beogradu	74	”
Veliki Bečkerek, uključivši i Pančevo	oko 400	”
Komanda Niš, uključivši i Kruševac	39	”
Komanda Kragujevac, uključivši i Kraljevo	47	”
Komanda čačak	37	”
Komanda Užice, uključivši i Valjevo	21	”
Komanda Zaječar (Borski rudnik)	8	”

Ukupno: 713

(AVII, NAV-T-501, r. 245, s. 000117-234).

Stanje snabdevanja

Tokom vremena u raznim opštinama uveden je sistem karama, naročito za hieb od kukuruznog brašna i kukuruzno brašno. Za ove produkte utvrđene su i najveće cene. Izgledi za žetvu, ukoliko se to sada može sagledati, povoljni su. Staviše, iz raznih krajeva zemlje izveštava se o maksimalnom prinosu. To se objašnjava prvenstveno time što su ove godine poplave u dolinama reka bile manje nego ranijih godina.

Problem izbeglica

Broj izbeglica, koje su došle uglavnom iz Hrvatske, u sadašnjim granicama Srbije iznosi oko 50.000.⁸ Da bi se za njihovo izdržavanje obezbedila neophodna novčana sredstva, sprovedena je široka akcija prikupljanja, koja je bila povezana sa akcijom prikupljanja za obnovu Smedereva koje je razoren nedavnim eksplozijom.⁹

II. Hrvatska

Pored unutrašnjih političkih problema iznetih u poslednjem izveštaju o situaciji, pojavile su se i nove teškoće:

- 1) Ustanak u Hercegovini.¹⁰
- 2) Pogoršanje snabdevanja.

⁸ Genocid nad srpskim življem u NDH vršen je uz prćutno odobravanje Nemaca. U ratnom dnevniku Operativnog odeljenja vojnoupravnog komandanta u Srbiji za jul 1941. piše da je iz NDH u Srbiju 3. jula 1941. proterano 300 Siiba, 2. jula 1.200, 10. jula 6.000, 12. jula 12.000 (AVII, NAV-T-501, r. 245, s. 000132' i 00052S34).

⁹ Vidi dok. br. 61.

¹⁰ U vezi s tim, Komanda Abvera u Beogradu i njena ispostava u Zagrebu obaveštavaju:

»U okolini Nevesinja formirala se jedna banda od oko 3.000 ljudi a sastoji se od četnika, Srba i komunista. Oni vode borbu naročito protiv Hrvata i Muslimana, ali i protiv Italijana. Uprkos borbi sa Italijanima izgleda da ih oni snabdevaju oružjem. Došlo je do gubitaka i na strani Hrvata i Italijana. Suprotno ustanicima u Ornoj Gori, ustanici u Hercegovini su jako komunistički protkani.

U Hercegovini se od nekog vremena dešavaju prepadi na sela i prolazeća vozila od strane srpskih četnika i Crnogoraca. Tako je mesto Gaako bilo napadnuto od oko 300 Crnogoraca i opljačkano. Od početka nemačko-ruskog rata ove tbande nose sa sobom i crvene zastave i uveliko čine Hercegovinu nesigurnom. Hrvati su dosada u tu oblast postali 3 brdska bataljona, koji se već nalaze u borbi sa ustanicima. Sa hrvatske strane se tvrdi da su crnogorske bande dobile oružje od Italijana, kojima je stalo do toga da čine teškoće Hrvatima. U međuvremenu je poznato da su Hrvati upotrebili i 3 aviona sa bombama. Jedan od njih je oboren ili na neki drugi način propao« (AVII, NAV-T-501, r. 245, s. 000133 i 000135-6).

1) Zbog upada crnogorskih gerilaca," pod rukovodstvom srpskih oficira, u Hercegovinu morale su se upotrebiti hrvatske trupe. Upad je izvršen preko Gacka u Nevesinje. U borbama do kojih je došlo ustaše su imale nekoliko mrtvih. Još se ne raspolaže obaveštenjima o konačnoj pacifikaciji ovog kraja.

2) Problem ishrane nameće sve više teškoća. U nekim delovima Bosne i Dalmacije vlada glad.

Mada će predstojeća žetva doneti olakšanje, ipak ishrana iz sopstvenih izvora nije obezbeđena. Od 153 sreza, od kojih se sastoji ova nova država, 105 su pasivni. U kojoj će se meri moći da pomogne povećavanjem obradive površine, pokazaće tek budućnost. Rđavo stanje ishrane utiče na opšte raspoloženje. Sem toga, ono predstavlja pogodno tlo za komunističku propagandu, koja je u porastu od početka rata s Rusijom.

Novi zakonski propisi

Kažnjavanje prekršaja

Bitan faktor nemira predstavljali su prekršaji pojedinih pripadnika ustaša, ustaških odreda i onih koji su se kao takvi predstavljali. Poglavlak je zbog toga bio prinuđen da 26. 6. 1941. donese ovaj zakonski propis:

»Ko svojim nasilnim aktima ugrozi život pripadnika slobodne nezavisne Države, staviće se pod preki sud«.

Naročito je istaknuto da se ovaj propis odnosi i na ustašku organizaciju i njene rukovodioce.

Onaj koji na osnovu svog dosadašnjeg držanja nema pravo na rad u državnoj službi ili u ustaškoj organizaciji, dužan je da u roku od 8 dana podnese ostavku na svoj položaj.

Organizacija ustaša¹²

Prema najnovijem statutu o organizaciji, ustaše se organizuju:

- 1) U političku organizaciju ustaša. Zadatak: vaspitanje članstva i prenošenje ustaškog duha na ceo narod, kao i staranje o omladini.
- 2) U ustašku miliciju (poluvojna organizacija). Zadatak: predvojnička obuka i obuka posle vojne službe i izvestan vaspitni rad u narodu.
- 3) U ustašku službu bezbednosti. Zadatak: kontrola rada ostalih ustaških organizacija i državnih organa na osnovu ustaških načela i suzbijanje svih protivdržavnih stremljenja.

" Reč je o mevesinjskim ustanicima. Opširnije o tome Vidi 'Zbornik, tom IV, knj. 1, dok. br. 231 i 234; »Hercegovina u NOB«, Vojno delo, Beograd, 1961, str. 47; AVII a. NOP, reg. br. 213, k. 1999.

¹² i ¹³ Opširnije o tome vidi VIG, br. 3, 1968, str. 130—192; VIG, br. 2, 1970, str. 169—230; Dr Ferdo Čulinović, n. d., str. 163—384.

Pravni položaj pripadnika nemačke narodnosti u Hrvatskoj¹³

Pripadnicima nemačke narodnosti sadašnjim zakonom priznata je potpuna ravnopravnost na političkom, kulturnom i privrednom polju. Oni isto tako imaju pravo da javno ispovedaju svoje nacionalsocijalističke poglede na svet i da osnivaju svoje političke, kulturne, privredne i društvene organizacije.

Hrvatske oružane snage¹⁴

Njihovo stvaranje je u toku. Korišćenje naoružanja i opreme iz plena dobro napreduje. Na jednoj paradi konstatovano je da je ljudski materijal upadljivo dobar i da postoji očigledna volja svih učesnika da se što bolje pokažu. Popuna konjima takođe je izvrsna. Uz dužu i temeljniju obuku upotrebljivost trupa biće van svake sumnje obezbeđena.

Priliv dobrovoljaca u hrvatsku legiju je velik. Njeno formiranje teče na zadovoljavajući način. Sredinom meseca već će se moći računati sa upućivanjem jednog ojačanog puka i jednog ojačanog artiljerijskog diviziona.

Takođe postoji namera da se hrvatske mornaričke jedinice kao objedinjena celina upotrebe na Crnom moru.

III. Makedonija

- 1) *Nova organizacija i uprava.*¹⁵ Teritorija Jugoslavije koja je pripala Bugarskoj u državnom i crkvenom pogledu podeljena je u dva administrativna okruga, odnosno u dve epar-

¹³ Opširnije o pripadnicima nemačke narodnosti na teritoriji Jugoslavije, tzv. folksdojčerima, vidi: »Memorandum o stanju i budućoj sudbini Nemaca i nemstva na teritoriji Jugoslavije«, koji je državni sekretar u Ministarstvu unutrašnjih poslova dr Štukart 15. jula 1941. uputio poslaniku Riteru (AVII, London-2, s. 2980744,10; Izveštaj pokrajinske grupe Nacionalsocijalističke nemačke radničke partije (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei — skraćeno: NSDAP) o stanju u NDH i aktivnosti ove partije za period od juna 1941. do juna 1942, čiji su pripadnici bili folksdojčeri, koji su se u NDH, uz neverovatno jaku podršku nemačkog poslanstva u Zagrebu, izborili za takav položaj kakav nijedna nemačka grupa ni u jednoj zemlji nije uspeła, i koji su, da bi to svoje pravo opravdali, formirali svoje vojne formacije ajnzacštafel (Einsatztaffel), te rame uz rame sa ustašama i domobranima od prvog dana učestvovali u borbi protiv partizana (AVII- NAV-T-81, r. 136, s. 172982H173059); Zakonsku odredbu o privremenom pravnom položaju nemačke narodne skupine u NDH od 30. jula 1941. i zakonsku odredbu o pravnom položaju vode nemačke narodne skupine u NDH, grupenfirera Branimira Altgajera, od 1. novembra 1941 (AVII, reg. br. 1/1, k. 40B, Branimir Altgajer »Elaborat o nemačkoj narodnoj skupini«, Zagreb, 26. novembra 1947 (AVII, reg. br. 1/3, k. 40-D).

¹⁵ Opširnije o položaju Okupirane Makedonije u drugom svetskom ratu (1941.—1944) za period 1941. godine vidi Jugoslovenski istorijski časopis (dalje: JIC), br. 3, 1963, str. 46—60; VIG, br. 4/11966, str. 125—130.

hije.¹⁶ Do sada su ponovo uspostavljeni: sreska načelstva, opštinske uprave, policijski rejoni i crkvene parohije. Naprotiv, poštanska služba, školstvo, zdravstvena služba, banкарство i sudstvo nisu dovoljno organizovani, obrazovanje cena je nezdravo. Velike teškoće pričinjavaju pitanja saobraćaja, ishrane i nezaposlenosti. Civilna uprava, kojom se rukovodi iz Sofije, potčinjena je komandantu Makedonije.

- 2) Svi Srbi nastanjeni u Makedoniji posle 1918. godine moraju napustiti bugarsku državnu teritoriju, često u roku od tri dana. Akcija iseljavanja sprovodi se bezobzirno i trenutno je ograničena samo zbog transportnih teškoća.

Prema Albancima pokazuje se rezervisanost. Oni su pod italijanskim uticajem i na njih se nerado gleda. Iz propagandnih razloga zasada se izbegava otvoreno zauzimanje stava, da bi se izbeglo izazivanje nemira Albanaca u okolini Tetova, Gostivara i Struge, na koje Bugari energično polažu pravo.

S Turcima se grubo postupa, sloboda veroispovesti im je ograničena; s Jevrejima se postupa prema novim propisima koji važe u Bugarskoj.

Makedonci su za Bugarsku, a samo jedan manji deo je za Srbiju. Nema takvih koji bi se dobrovoljno preseljavali iz Bugarske; činovnici se prinudno premeštaju.

- 3) *Demarkaciona linija*¹⁷

S povlačenjem zapadne granice svi su podjednako nezadovoljni. Tetovo, koje ekonomski pripada Skoplju, Struga, koja je opevana u mnogim bugarskim narodnim pesmama, kao i Gostivar, Debar i Kičevo nisu dati Bugarima.

Demarkaciona linija koju je između Bugarske i Italije odledila Vrhovna komanda Vermahta zadržana je do Jažinca, kod Kačanika. Bugarska je na italijanski zahtev uputila jednu komisiju koja treba da donese odluku o Jažincu i tamošnjem rudniku.

- 4) *Raspoloženje u zemlji*

Bugari prema Nemcima: vrlo prijateljski, sa osećanjem duboke zahvalnosti. Nemačke oružane snage uživaju neograničen ugled; nemački vojnik visoko se ceni i prema njemu se gaji najveće poverenje. Stanovništvo se sa iskren-

¹⁶ " Deo Makedonije pod bugarskom okupacijom (bio je krajem aprila 1941. podeljen na Skopsku i Bitoljsku oblast s područnim srezovima i opštinama. Opširnije o (bugarskoj okupaciji Makedonije vidi Dr Ferdo Culinovdč, n.d., str. 593-605, JIC, str. 5/5-60; VIG, br. 4/1966, str. 126.

¹⁷ Bliže o tome vidi dok. br. 54.

nom zahvalnošću oprostilo od nemačkih vojnika. Saradnja nemačkih i bugarskih vlasti bila je primerna. Odnos prema Italijanima je rezervisan. Između Bugara i Makedonaca postoje prijateljski odnosi. Kod manjina vlada potištenost i strahovanje.

18

**Za komandanta oružanih snaga na
Jugoistoku
(Komanda 12. armije)
načelnik Generalštaba
generalštabni pukovnik**

BR. 79

POLUMESEČNI IZVEŠTAJ KOMANDANTA FELDKOMANDANTURE 599 OD 14. JULA 1941. O SITUACIJI NA PODRUČJU BEOGRADA'

Prepis!

Komandant, pukovnik

Beograd, 14. 7. 1941.

Poverljivo!

Polumesečni izveštaj

1. O komunističkim atentatima bilo je reči sa članovima štaba Komande. Gonjenje izvršilaca je u svakom slučaju u toku. Od izvršenja smrtnih kazni odustalo se za nekoliko dana na uporan zahtev šefa javne bezbednosti,² jer od komunista treba izvući još materijala. Šef javne bezbednosti smatra da će komunistička borba dugo potrajati.
2. Dva moja oficira bila su u ovdašnjoj bolnici. Prema njihovom izveštaju, ona je veoma primitivno opremljena otkako je otišla K-da 2. A.

¹ Izostavljeni tekst se odnosi na Grčku.

² Potpis nečitak.

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 245, s. 5756.

² Misli se na Dragomira-Dragog Jovanovića.

3. Prema našem mišljenju, pitanje puštanja na odsustvo moralo bi se bliže razmotriti. U Feldkomandanturi, na primer, već 5 meseci nije bilo odsustvovanja a služba je veoma naporna. Kako se kasnije mogu puštati na odsustvo samo 5%, to će poslednji doći vrlo kasno na red.
4. Policija je ovde, s obzirom na ličnost šefa javne bezbednosti, u najboljim rukama. U prvim danima svoga rada naredio sam njeno ponovno organizovanje i ona je stalno pod mojim nadzorom. I oficiri drugih komandi u više navrata povoljno su se predamnom izražavali o njoj. Njena jačina iznosi 858 ljudi. Kako prilikom regulisanja saobraćaja tako i pri, na žalost, čestim slučajevima nedozvoljenog ponašanja pripadnika oružanih snaga, ona je pokazala samosavlađivanja u najvećoj meri, shodno mojim uputstvima da po svaku cenu izbegava sukobe sa pripadnicima nemačkih oružanih snaga. Tako, jedan policajac je podneo da bude tučen, druga dvojica su strpljivo podnosila pretnje napitih podoficira, a jedna straža dopustila je bez otpora da je razoružaju pripadnici jedinica za zaštitu industrijskih objekata.

To pokazuje koliko je bila suzdržljiva, koliko je uporna u vršenju svoje posebne službe. U gonjenju prekršaja, pa i komunističkih, izvršno se pokazala.

Naoružavanje policije vršio sam metodično i kao znak *poverenja* najpre sam je snabdeo vojničkim noževima, kojima su zamenjene gumene palice, a oficirima su date sablje. Postepeno snabdevanje puškama i pištoljima je sprovedeno, ukoliko se do njih moglo doći bez pomoći sa strane. Poslednje izdavanje pušaka izvršeno je prema direktivi viših vlasti, ali na žalost tek u trenucima nesumnjive opasnosti.

Samo se po sebi razume da puške za policijske svrhe nisu uvek podesne. Za kriminalističke slučajeve pištolji su neophodni, a isto tako i pri svakom upadu u kuće. Kako se iz Beograda žandarmi stalno uzimaju, mada se ove dve čete veoma mnogo angažuju, to je srpska policija u mnogim slučajevima najpouzdanije sredstvo za održavanje reda. To je slučaj naročito od kada se na njenom čelu nalazi sadašnji šef javne bezbednosti, koji je energičan i praktičan i raspoložuje fenomenalnim poznavanjem ličnosti. Kriminalni slučajevi se često razjašnjavaju u vremenu samo od nekoliko časova.

13 streljanih komunista nisu streljali izabrani policajci, već su zato upotrebijeni policajci koji su bili pri ruci, i ti komunisti začas su bili mrtvi.

5. Od kako šef javne bezbednosti, moj specijalni komesar, koji je odmah na početku izabran, nije više i predsednik opšti-

ne, rad je znatno otežan. Novi predsednik opštine je sve drugo samo ne rukovodilac, svaku stvar oteže, neodređen je i neodlučan i svaki zadatak je za njega problem. Bliže o tome mogli bismo porazgovarati O. K. V. R.³ Rance [Ranze] i ja. Trenutno je bolestan. Tom promenom Jovanović je nesumnjivo rasterećen, ali u isti mah je i oneraspoložen, i njegova ogromna volja za radom i vršenjem službe smanjena je. Razlog je u tome što su otpala gradska, konstruktivna pitanja čije mu je rešavanje činilo zadovoljstvo, za koje je bio zainteresovan i koje je kod javnog mnjenja opravdavalo aktivnost policije. Sem toga, u pitanju je još jedna činjenica, 0 kojoj govori samo kada se pita, a to je da je novčano jako pogođen. Dalje, njega, koji je u sadašnjoj situaciji stalno pa 1 noću zauzet radom, pozivaju svi mogući organi vlasti koji ovde postoje i na taj način gubi svoje dragoceno vreme. U poglednjem vreme govori se da jedan folksdojčer, inženjer Lang, treba da stupi u upravu opštine. Da li će on tehnički više uraditi, nisam u stanju da zaključim, u svakom slučaju on zahteva platu koja daleko prevazilazi onu koju Jovanović dobija. Bojim se da će dolazak inženjera Langa u ovu srpsku opštinu dovesti do nove podvojenosti u gradskoj upravi, koja već sada s novim predsednikom opštine teže radi nego ranije.

6. Pošto je vojna žandarmerija upućena iz Beograda, molim da mi se potčini jedna četa esener policije,⁴ — landessicen-bataljon potpuno je angažovan za stražarsku službu, — a to zato da komandir te čete može svakodnevno učestvovati na konferencijama koje održavam u 08,30 časa sa savetnikom vojne uprave, šefom javne bezbednosti i oficijom trupne straže i da na taj način ta četa postepeno preuzme funkcije dosadašnje vojne žandarmerije.

F. d. R. prepisa:
Fajt [Veit]
kapetan

pot. fon Kajzenberg
pukovnik

³ Oberkriegsverwaltungsrat (viši savetnik za vajnu upravu)

⁴ U originalu ovog prepisa piše: eine Kompanie der Essener Polizei.

IZVEŠTAJ NEMAČKOG GENERALA U ZAGREBU OD 15. JULA 1941. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O RAZVOJU USTANKA NA PODRUČJU HERCEGOVINE I O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI U NDH¹

Telegram²

15. 7. 1941.

u 15,05 č

Strogo poverljivo.

OD: NEMAČKOG GENERALA U ZAGREBU

K. R.

OKW — INOSTRANOM ODELJENJU, BERLIN

Na znanje:

OKH, odeljenju vojnih izaslanika, Berlin

Operativnom štabu vazduhoplovstva za pukovnika Šmita, Berlin

Komandantu oružanih snaga na Jugoistoku — 12. A, Atina

Situacija u Hercegovini

General fon Perčević,³ načelnik vojnog kabineta Poglavnika, koji se vratio iz Hercegovine, saopštio mi je da je uglavnom uspostavljen opet red u Hercegovini. Na svaki način, na kružnom putovanju, koje je poduzeo sa generalom fon Laksom, bilo je raznog puškaranja, što će ipak još dalje biti na dnevnom redu u ovoj zemlji. Obaveštenja, koja su dostavljena iz pojedinih nemačkih obaveštajnih centara, da su se ustanici povukli iz Kalinovika severno prema nemačkom okupiranom rejonu — smatrao je Perčević (isto kao ja) neodgovarajućim. Ustanici će se po mogućnosti čuvati da se ispreče Nemcima. Crna Gora, koja je u međuvremenu postala »samostalna«,⁴ nudiće oslonac budućim akcijama bande u Hercegovini. Pojedini izveštaji govore već sada opet o skupljanju bande u kraju okupiranom od Italijana.

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 267, s. 9046.

² Iz popunjenog zaglavlja telegrama objavljeni su samo najhitniji podaci.

³ Ivo. Uz svoje prezime pisao titulu: plemeniti.

⁴ O sazivanju i radu kviislinške ustavotvorne skupštine u Crnoj Gori vidi Zbornik, tom XIII, knj. 1, dok. br. 48 i 55.

Hrvatska legija i politička situacija

Sutra ćemo maršal Kvaternik i ja u Varaždinu pregledati hrvatsku legiju.⁵ Na moju želju pozvan je i general Oksilio.

Ne može se imati jasna slika o delovanju poziva na dobrovoljno javljanje. Izgleda da nije bilo naročito veličanstveno. Pre nekoliko dana rekao je jedan Hrvat mom oficiru da su postigli jedno 70% od minimalnog kontingenta. Mora se reći da je posao vrbovanja bio veoma oskudan i da se ograničio u stvari na par redi u novinama. Ali, na osnovu toga, treba zapaziti u malim rezultatima dobrovoljne regrutacije nešto kao glasanje protiv sadašnje vlade, jer se ne može sumnjati da je Hrvatska, posle kao i pre, uprkos raznim razočarenjima, naklonjena Nemačkoj. To se pokazuje, na primer, pri odobravanju kad se u oficijelnim govorima spominju jedan pored drugog Firer i Duče. Na svaki način, za nemački Vermaht su prilično teško opterećenje bili srpsko pitanje i ispadi ustaša, jer je morala biti »očevidad«.⁶

Unutrašnja politička napetost u zemlji zadnjih dana se bez sumnje povisila. Apstrahujući već naznačene vanredne teškoće u zaista nepovoljnom tretiranju srpskog pitanja, nakon ulaska Rusije u rat, kako je već javljeno, opet su se jače pokrenuli prilično brojni komunisti ove zemlje. Uprkos mnogobrojnim smrtnim kaznama bili su za prekjučer i jučer najavljeni takozvani komunistički dani. Sa ovim komunističkim danima je verovatno u vezi to da je u noći od prekjučer na jučer iz jednog koncentracionog logora u blizini Zagreba oslobođeno 75 komunista nakon savlađivanja naoružane policije.⁷ Jedan begunac ostao je na mestu mrtav. Od policije teško je ranjen jedan oficir, a više ljudi je ranjeno. Komunisti su s nekoliko vatrenih oružja pobjegli u susedne šume. Sa ovim slučajem mogu biti u vezi tri atentata dinamitom koji su izvršeni jučer na pruzi Zagreb — Sisak (glavna veza Filah [Villach]⁸ — stara Srbija). Rezultati napada nisu bili značajni. Dužina razorenih šina bila je 75 em. Ljudskih žrtava, izgleda, nije bilo.⁹

⁵ O tome vidi dok. br. 72.

⁴ Vidi dok. br. 58, 73, 74 i 77.

⁷ Ova akcija je izvedena 14. jula 1941. između 01,00 i 02,00 časova. Grupa političkih zatvorenika je uspela da pobjegne iz logora u Kerestinou. Međutim, zbog slabo organizovanog prihvata, ubrzo su gotovo svi pohvatani ili pobijeni (Zbornik, tom V, knj. 1, dok. br. 90, 91 i 92; AVII, a. NOP, reg. br. 4/21, br. 4/13, br. 4/14, reg. br. 4/101, k. 84).

⁸ Nemačko ime za Beljak, grad u Koruškoj (Austrija), na ušću r. Žile u Dravu.

⁹ Ova diverzija je izvršena 14. jula 1941. na železničkoj pruzi između s. Lekenika i s. Turopolja (Zbornik, tom V, knj. 1, dok. br. 92).